

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

Helena Praper

**UPORABA LIKOVNIH SREDSTEV V IZVIRNEM DELOVNEM
PROJEKTU POMOČI**

(Študija primera otroka s posebnimi potrebami)

Magistrsko delo

Ljubljana, 2017

PODATKI O MAGISTRSKI NALOGI

Ime in priimek: Helena Praper

Naslov naloge: Uporaba likovnih sredstev v izvirnem delovnem projektu pomoči (Študija primera otroka s posebnimi potrebami)

Kraj: Ljubljana **Leto:** 2017

Število strani: 123 **Število slik:** 1 **Število tabel:** 1

Število grafov: 0 **Število prilog:** 11

Mentorica: doc. dr. Lea Šugman Bohinc

Ključne besede: pomoč z umetnostjo, likovna terapija, socialno kulturno delo, izvirni delovni projekt pomoči, delovni odnos, otroci s posebnimi potrebami

Povzetek: V prvem delu magistrske naloge najprej raziščem pomoč z umetnostjo. Zanima me njena uporaba in učinki ter razširjenost umetnostne terapije v Sloveniji. V poglavju o likovni terapiji raziščem zgodovino likovne terapije, zanima me področje uporabe likovne terapije, kakšna sta namen in cilj, pozitivni vplivi likovne terapije in kakšna je vloga likovnega terapevta. V nadaljevanju se posvetim socialno kulturnemu delu, raziščem ustvarjalnost v socialnem delu in ugotavljam, kakšno vlogo ima likovnost v socialnodelovnem odnosu. Ker sem pri svojem delu uporabljala koncepte delovnega odnosa in izvirnega delovnega projekta pomoči, v teoretičnem delu na kratko predstavim tudi ta dva koncepta. Teoretični del zaključim s poglavjem o otrocih s posebnimi potrebami, saj je bila moja uporabnica deklica z lažjo duševno motnjo in zmerno govorno-jezikovno motnjo.

V empiričnem delu predstavim rezultate študije primera in rezultate kvalitativne raziskave. V tem delu magistrske naloge analiziram tudi dnevniške zapise izvirnega delovnega projekta pomoči, ki je potekal v študijskem letu 2015/16. Na podlagi rezultatov sem ugotovila, da je uporaba likovnih tehnik pri delu z otrokom s posebnimi potrebami ne samo zaželeno, temveč skoraj nujna. Ravno uporaba različnih likovnih tehnik v delovni odnos prinese izvirnost, vzpodbuja domišljijo ter ji daje prosto pot. Pri ustvarjanju smo lahko tako strokovnjaki kot uporabniki spontani in domiselni.

MASTER'S DEGREE INFORMATION

Name and surname: Helena Praper

Master's degree title: The Use of Artistic Media in Individual Working Project of Help (Case Study of a child with special needs)

Place: Ljubljana

Year: 2017

Number of pages: 123

Number of pictures: 1

Number of tables: 1

Number of graphs: 0

Number of attachments: 11

Mentor: doc. dr. Lea Šugman Bohinc

Key words: help through art, art therapy, sociocultural work, individual working project of help, working relationship, children with special needs

Summary:

In the first part of master's degree thesis the research of help through art has been made. I am interested in the use, effects and prevalence of art therapy in Slovenia. In the chapter about art therapy its history, the scope of its use, the purpose, the aim, the positive effects and the role of art therapists is presented. Next, sociocultural part follows. I explored the creativity in social work and observed what role has art got in social-working relationship. In the theoretical part I briefly introduce the two concepts that I used when writing master's degree: working relationship concept and the original working project aid concept. Theoretical part concludes with the chapter about children with special needs, since the girl with mild mental disorder and moderate speech-language disorder was used in my master's thesis.

In the empirical part the results of case studies and qualitative research are presented. In this part of the master's thesis I analysed the logs of the original working project aid, which took place in the academic year 2015/16. Based on the results I found out that the use of art techniques when working with children with special needs is not just desirable, but almost essential. It is the use of various art techniques that brings originality, stimulates imagination and gives it free rein in working relationship. When creating, we can all be spontaneous and imaginative, whether we are experts or users.

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

Helena Praper

**UPORABA LIKOVNIH SREDSTEV V IZVIRNEM DELOVNEM
PROJEKTU POMOČI**

(Študija primera otroka s posebnimi potrebami)

Magistrsko delo

Mentorica: doc. dr. Lea Šugman Bohinc

Ljubljana, 2017

PREDGOVOR

Idejo za magistrsko delo sem dobila po končani študijski praksi v prvem letniku podiplomskega študija. Pri svojem delu sem v izvirnem delovnem projektu pomoči uporabljala likovne tehnike, ki so se izkazale za odličen način vzpostavljanja in ohranjanja delovnega odnosa. Z uporabo likovnih tehnik sem pri deklici, s katero sva sodelovali, pritegnila pozornost, jo motivirala in vzpodbujala. Tako sva na kreativen način izboljševali njene primanjkljaje, saj je deklica otrok s posebnimi potrebami. Z uporabo likovnosti v socialnem delu si tako uporabniki kot pomagajoči dovolimo, da smo kreativni, spontani in ustvarjalni. Otroci s pomočjo barv, različnih materialov in tehnik lažje izrazijo svoja čustva, prijetna ali manj prijetna. Otroci se pri tem sprostijo in so lahko takšni, kakršni so, brez pretvarjanja, nevidna sila jih žene v likovno izražanje od trenutka, ko lahko v rokah držijo barvico. Notranja nuja po risanju in ustvarjanju je prisotna v manjšem ali večjem obsegu pri prav vseh otrocih tja do pričetka adolescence. Likovnost je otroku lasten način izražanja, medij, v katerem se počuti udobno in gotovo. S pomočjo risbe in slike otrok izraža svoj fizični, čustveni in kognitivni razvoj.

Namen študije primera je prikazati, kako s pomočjo uporabe likovnih tehnik izboljšati primanjkljaje pri otroku s posebnimi potrebami. Prikazati sem želela, kako lahko socialna delavka z uporabo kreativnih tehnik vzpostavi in ohranja delovni odnos.

V teoretičnem delu sem raziskala koncepte umetnostne terapije in pomoči z umetnostjo, bolj podrobno pa me je zanimala likovna terapija. Zanimali so me predvsem pozitivni učinki likovne terapije ter kakšno vlogo predstavlja likovni terapevt. Raziskala sem tudi, kje je likovna terapija uporabna ter kakšni so njeni cilji. V nadaljevanju se posvetim socialno kulturnemu delu, raziščem ustvarjalnost v socialnem delu in ugotavljam, kakšno vlogo ima likovnost v socialnodelovnem odnosu. Ker sem pri svojem delu uporabljala koncepte delovnega odnosa in izvirnega delovnega projekta pomoči, v teoretičnem delu na kratko predstavim tudi ta dva koncepta. Teoretični del zaključim s poglavjem o otrocih s posebnimi potrebami, saj je bila moja uporabnica deklica z lažjo duševno motnjo in zmerno govorno-jezikovno motnjo. V tem poglavju predstavim tudi pozitivne učinke uporabe likovnih tehnik in likovne terapije pri otrocih s posebnimi potrebami.

Teoretičnemu delu sledi empirični, v katerem prikažem ključne ugotovitve študije primera. S kvalitativno raziskavo sem pri družinskih članih deklice ugotavljala tudi vpliv uporabe likovnih tehnik v izvirnem delovnem projektu pomoči. Zanimale so me spremembe, ki so jih

družinski člani opazili tekom leta, ko je izvirni delovni projekt pomoči potekal, v raziskavo pa sem vključila tudi prostovoljko, ki letošnje leto sodeluje z deklico in njeno družino.

Cilj magistrskega dela je bil predstaviti uporabo likovnih tehnik v izvirnem delovnem projektu pomoči. Zanimal me je vpliv uporabe likovnih tehnik ter kakšne spremembe so bile tekom leta, ko je potekal izvirni delovni projekt pomoči, opazne na duševnem in govornem področju deklice.

ZAHVALA

Na tem mestu bi se rada zahvalila celotni družini, ki je v študijskem letu 2015/16 sodelovala v izvirnem delovnem projektu pomoči.

Zahvalila bi se tudi takratni mentorici as. dr. Klavdiji Kustec za podporo in pomoč pri izvirnem delovnem projektu pomoči.

Nenazadnje bi se rada zahvalila tudi prostovoljki, ki letošnje leto sodeluje z družino, ker je bila pripravljena deliti z mano svoja občutja in izkušnje.

Velika hvala mentorici doc. dr. Lei Šugman Bohinc za strokovno usmerjanje, potrpežljivost in spodbudo pri nastajanju magistrskega dela .

Brez podore družine in prijateljev mi ne bi uspelo – ne samo pri magistrski nalogi, ampak tudi v celotnem študiju. Zato hvala, ker ste!

In hvala tebi, Mitja

*»Now go, and make interesting mistakes, make amazing mistakes, make glorious and fantastic mistakes. Break rules. Leave the world more interesting for your being here. Make good art.«
– Neil Gaiman*

Kazalo vsebine

1. TEORETIČNI UVOD	1
1.1 Umetnost in pomoč z umetnostjo – umetnostna terapija.....	1
1.1.1 Različnost definicij.....	2
1.1.2 Štiri osnovna področja.....	4
1.1.3 Uporaba in učinki	5
1.1.4 Temeljni koncepti pomoči z umetnostjo	8
1.1.5 Temeljne sestavine terapevtskega procesa	10
1.1.6 Umetnostna terapija v Sloveniji	13
1.2 Likovna terapija	14
1.2.1 Zgodovina likovne terapije.....	15
1.2.2 Trismerni proces.....	16
1.2.3 Namen in cilji likovne terapije	17
1.2.4 Pozitivni vplivi likovne terapije	20
1.2.5 Področja uporabe likovne terapije.....	21
1.2.6 Vloga likovnega terapevta.....	21
1.3 Socialno kulturno delo.....	22
1.3.1 Opredelitev	22
1.3.2 Ustvarjalnost v socialnem delu	25
1.3.3 Socialno kulturno delo s skupino	26
1.3.4 Socialni delavci in socialno kulturno delo	28
1.3.5 Likovnost v socialnem delu.....	29
1.4 Delovni odnos in izvirni delovni projekt pomoči	30
1.5 Otroci s posebnimi potrebami.....	33
1.5.1 Opredelitev	33
1.5.2 Motnje v duševnem razvoju	34

1.5.3	Govorno jezikovne motnje	35
1.5.4	Primanjkljaji na posameznih področjih učenja	36
1.5.5	Otroci s posebnimi potrebami in likovna terapija	37
2.	PROBLEM.....	40
2.2.	Raziskovalna vprašanja	41
3.	METODOLOGIJA.....	42
3.1.	Vrsta raziskave	42
3.2.	Merski instrumenti in viri podatkov	42
3.3.	Populacija in vzorčenje.....	43
3.4.	Zbiranje podatkov.....	43
3.5.	Obdelava in analiza podatkov.....	44
4.	REZULTATI IN RAZPRAVA	47
5.	SKLEPI	61
6.	PREDLOGI	63
7.	LITERATURA IN VIRI	64
8.	PRILOGE	68
	POVZETEK	131

Kazalo slik

Slika 1.1:	Umetnostnoterapevtski trikotnik.....	13
------------	--------------------------------------	----

Kazalo tabel

Tabela 2.1:	Primer odprtega kodiranja	44
-------------	---------------------------------	----

»Ne rečem vsega, a naslikam vse«

Pablo Picasso

1. TEORETIČNI UVOD

1.1 Umetnost in pomoč z umetnostjo – umetnostna terapija

Izraz “umetnost” je prevod latinskega “ars”, ta pa prevod grškega “techne”. Vendar pomena konstrukciji grškega in rimskega izraza nista bila popolnoma enaki današnji konstrukciji pomena. Od antike pa do konca srednjega veka sta izraza pomenila enako kot veščina. V antičnem smislu je tako imela umetnost zelo velik obseg in ni zajemala samo lepih umetnosti ampak tudi obrti. Slikarstvo je bilo npr. enakovredno krojaštvu in k umetnosti so zaradi veščine poznavanja pravil in strokovnega znanja prištevali tudi gramatiko in logiko (internetni vir 1).

Umetnost je potreba posameznika po izražanju in je izraz vsega, kar se nam v življenju dogaja. Vsak posameznik pa se izraža drugače, na svojstven način, kajti vsako živo bitje življenje dojema po svoje.

Hashimoto (2005) pravi, da je umetnost eno najboljših orodij za zavedanje posameznika in prebujanje zavesti. Umetnost je vedno bila orodje za beleženje in prikazovanje velikega spektra izkušenj in čustev. Od najgloblje žalosti do neizmernega veselja in radosti.

Umetnost, ki ni bila namenjena poklicnemu ocenjevanju in estetskemu uživanju, je od nekdaj spodbujala radost, lahkotnost, dobro počutje, medsebojno povezovanje ljudi (ljudske pesmi in plesi, pastirska in druga preprosta, ročno narejena glasbila ter njihova uporaba, igra s svetlobo in z barvami, poročne in druge nereligiozne svečanosti, praznovanja itd.). (Vogelnik 2003b: 5)

Ne glede na to, kakšna je naša osebna definicija umetnosti, se lahko strinjamo, da je umetnost nekaj, kar krepi naš obstoj. Umetnost ni namenjena le lepemu izgledu in dekoraciji, pač pa se njena vrednost skriva v pomoči k boljšemu razumevanju samega sebe, k osebni rasti, v zdravljenju in krepitvi osebne moči. Slikanje, oblikovanje, risanje in druge oblike umetnosti so močna in učinkovita orodja komunikacije. Umetnostna terapija se je razvila ravno iz tega koncepta – naše stvaritve nam pomagajo razumeti, kdo smo, pomagajo nam izražati čustva in

ideje, za katere nimamo besed, ter krepijo naše življenje preko samoizražanja (Malchiodi, 1998: 2).

Pomoč z umetnostjo je hitro razvijajoča se, novejša disciplina. Združuje prvine s področij vzgoje in sociologije, psihologije in psihiatrije ter umetnosti in estetike.

Večino umetnostno izraznih sredstev so začeli intenzivno uporabljati v terapevtske namene na začetku 20. stoletja. Najdaljšo zgodovino oziroma tradicijo imajo gledališče (drama), likovnost in ustvarjalno pisanje, najkrajšo pa video in fotografija.

Začetnika uporabe velike večine umetnostnih izraznih sredstev v terapevtske namene sta bila Sigmund Freud in Carl G. Jung. Večinoma sta jih uporabljala v psihoterapiji. Menila sta, da so posamezna umetnostna izrazna sredstva že sama po sebi zdravilna (terapevtska). Zato sta jih začela uporabljati v terapiji, kajti v medicini so se vse bolj zavedali, da zdravila ne morejo pozdraviti vseh bolezni (Kustec, 2011).

Čeprav vsak posameznik ne more ustvariti umetnine, ki bi bila cenjena s strani kritikov, lahko ustvari takšno, ki izraža njega samega: preko take umetnine lahko pokaže svoj pogled na veselje, srečo, ki jo doživlja ali pa globoko žalost in potrnost. Pri ustvarjanju je pomembno notranje zadovoljstvo in pa čustva, ki posameznika prevzamejo ob pogledu na končni izdelek.

1.1.1 Različnost definicij

Slovensko združenje umetnostnih terapevtov (v nadaljevanju SZUT) je umetnostno terapijo opredelilo kot sodobno psihoterapevtsko metodo, ki se uporablja v različnih ustanovah (npr. v vzgojno-izobraževalnih, zdravstvenih, socialnih, svetovalnih in drugih) in z različnimi skupinami uporabnikov (tako pri delu z otroki, mladostniki in odraslimi). Umetnostna terapija temelji na procesu ustvarjanja in njegovih terapevtskih učinkih na osebnost (Gradišnik, 2010).

Pri umetnostni terapiji gre za preplet dveh disciplin – umetnosti in psihologije. Ravno zaradi tega razloga se v svetu pojavlja več definicij o umetnostni terapiji. To pomeni, da obstaja tudi več poimenovanj: umetnostna terapija, pomoč z umetnostjo, kreativna terapija, idr. Ne glede na to, za katero poimenovanje se odločimo, imajo vsa skupni imenovalce – umetnost in pomoč drugim. C. Malchiodi (1998: 3) trdi, da lahko umetnostno terapijo popolnoma

razumemo le, če jo izkusimo na lastni koži; gre namreč za dinamično terapijo, ki zahteva udeležbo v procesu zdravljenja skozi ustvarjanje.

Definicij, ki opredeljujejo in pojasnjujejo pojem umetnostne terapije, je veliko. Vendar lahko pri vseh postavimo vzporednice s postmodernim socialnim delom, med drugim zato, ker je umetnostna terapija usmerjena v sedanjost, v tukaj in zdaj. V preteklost se vračamo le toliko, kolikor je potrebno za razumevanje sedanjosti (Čačinovič Vogrinčič, 2006).

L. Šugman Bohinc opredeli terapevtsko pomoč z umetnostjo kot psihoterapijo z uporabo umetniških oziroma ustvarjalnih dejavnosti, kot so drama, gib in ples, video in fotografija, likovnost in glasba. Najbolj pogosto se pomoč z umetnostjo izvaja skupinsko, lahko pa jo uporabljamo tudi pri delu s posameznikom, parom ali družino. Delo poteka kot sodelovanje pomagajočih in uporabnikov v delovnih procesih soustvarjanja sprememb v smeri želenega izida ter hkratnega stabiliziranja nastalih sprememb. Ekspresivne metode oziroma umetniški mediji so tisti, ki nam pri tem pomagajo in nas vodijo skozi delovni proces (Šugman Bohinc, 2004: 169–170).

K. Kustec ugotavlja, da se je pomoč z umetnostjo najprej razvila v dnevnih centrih in psihiatričnih ustanovah, kjer jo uporabljajo na področju fizičnega in mentalnega zdravlja. Uporabljajo jo tudi na drugih področjih, kjer pomagajo ljudem razreševati osebne probleme – za dvig kakovosti življenja, osebnostno rast in razvoj, za širše in bogatejše izražanje, umirjanje, sproščanje in raziskovanje svojega notranjega sveta ter čustev, za izboljševanje učenja, lajšanje komunikacije in razumevanja itd. (Kustec, 2007).

Fifolt umetnostno terapijo poimenuje kreativna terapija, ter pravi, da je to sorazmerno mlada oblika pomoči ljudem. Gre za zelo raznovrstno področje, saj izhaja iz več različnih teoretičnih predpostavk (namenjena je različnim osebam z različnimi potrebami, ima lahko zelo različne cilje in pristope, izvajajo jo ljudje iz različnih profesij). Tovrstna raznolikost je zaželjena in pozitivna, saj tako tvori široko ponudbo, ki je prilagojena različnim uporabnikom in hkrati tvori kreativen, odprt prostor za razvoj novih, svežih pristopov (Fifolt, 2006: 11).

B. Kroflič o pomoči z umetnostjo pravi, da je v svetu že zelo razširjena oblika psihoterapevtske pomoči, pri kateri poteka zdravljenje skozi proces doživljanja, izražanja in ustvarjanja z umetnostnimi izraznimi sredstvi. Ustvarjalna uporaba umetnostnih izraznih sredstev je primerna tako za ljudi, ki raziskujejo svoj notranji svet kot za ljudi z resnimi osebnimi problemi. Cilj umetnostne terapije ni dovršena umetniška storitev, temveč

osebna integracija. Po navedbi avtorice iz zgodnjih devetdesetih let prejšnjega stoletja pomoč z umetnostjo temelji na kreativni procesni terapiji, po kateri je nosilec terapevtskega procesa ustvarjalni proces v uporabniku. Pomoč z umetnostjo obsega glasbo, dramo, ples in likovno umetnost (Kroflič, 1992).

Malchiodi (2007: 6) pravi, da čeprav so umetnostni terapevti sestavili več različnih definicij umetnostne terapije oziroma pomoči z umetnostjo, jih največkrat lahko razdelimo v dve skupini.

Prva skupina definicij umetnostne terapije vključuje prepričanje o vrojeni in naravni zdravilni moči kreativnega procesa pri ustvarjanju. Ta pogled izraža idejo, da je terapevtski proces proces ustvarjanja. Ta pogled se navezuje na umetnost kot terapijo. Ustvarjanje je predstavljeno kot možnost, da se nekdo izrazi spontano, pristno in z domišljijo. Taka izkušnja lahko čez čas vodi do osebnega izpopolnjenja, čustvenega okrevanja in preoblikovanja. Ta pogled zavzema prepričanje, da je kreativni proces lahko sam po sebi izkušnja krepitve zdravja in osebne rasti posameznika.

Druga skupina definicij umetnostne terapije temelji na ideji, da je umetnost sredstvo simbolične komunikacije. Ta pristop poudarja produkt ustvarjanja (t. i. slike, risbe in ostale končne izdelke umetnostnega izražanja) kot pomoč pri težavah pri komunikaciji, čustvovanju in različnih konfliktih. Malchiodi meni, da je pri tem pristopu psihoterapija bistvena. Proizvod umetniškega izražanja postane pomemben pri izboljšanju (verbalne) komunikacije med uporabnikom in terapevtom, ter pri uporabnikovem doseganju vpogleda. Z drugimi besedami, umetnostna terapija lahko ljudem pomaga pri razrešitvi konfliktov, rešitvi problemov in pri oblikovanju novih zaznav določene situacije, da bi to privedlo do pozitivnih sprememb, rasti in zdravljenja.

Večina terapevtov, ki uporabljajo umetnostno terapijo, vključuje v svoje delo oba pristopa, umetnost kot terapijo in tako imenovano terapijo s pomočjo umetnosti, vendar v različnem obsegu.

1.1.2 Štiri osnovna področja

Umetnostna terapija deluje v okviru posameznih umetnostnih sredstev in v grobem obsega glasbeno, dramsko, plesno in likovno terapijo. Te razmeroma nove terapevtske dejavnosti so

se postopno razvile iz občasne uporabe umetnosti v psihoterapiji. Najdaljšo zgodovino ima likovna, najkrajšo pa plesna terapija – k temu Pečjak (1987) dodaja, da so ples uporabljali kot terapevtsko sredstvo že v plemenskih skupnostih. Tudi glasbo že od nekdaj uporabljajo za doseganje globokih čustev, ter za zdravljenje, saj pri poslušalcih zlahka vzbuja različne občutke.

Glede na potrebe in motnje posameznika, ki se skozi čas spreminjajo, terapija poteka v skupinski ali individualni obliki. Za nekoga je lahko likovni medij najprimernejši način za izražanje samega sebe, za nekoga drugega bo to igranje na glasbila, ali nastopanje na odru. Nekoga lahko neznani medij privlači, drugega pa zadržuje. Dlje, ko nekaj počnemo, lažje se v tistem sredstvu izražamo (Tancig, Vogeltnik, Kroflič, 1998).

Warren (1993) poudarja, da ima vsako področje umetnostne terapije svojo strukturo, pravila in oblike izražanja, ki jih moramo dobro poznati in razumeti, da lahko sproščeno izražamo notranja občutja in misli. Pomembno je tudi, da si terapevt vzame čas, da dobro pozna svoje področje dela in ustvari okolje, kjer se posamezniki lahko sproščeno izražajo.

1.1.3 Uporaba in učinki

Pečjak (1987) uporabo umetnostne terapije omenja v svetovalnicah, vzgojnih ustanovah za zmanjševanje in odpravljanje različnih motenj, ter v kliničnih ustanovah. V skupinskih srečanjih je njena uporaba namenjena tudi duševno zdravim ljudem za odpravljanje čustvenih zavor in občasnih težav. Po mnenju avtorja številni uporabniki v razgovoru težko opisujejo in opredeljujejo svoje težave. So pa bolj pripravljeni sodelovati v umetniških dejavnostih, kjer so lahko bolj spontani ter se lahko izražajo na bolj simbolni in svoboden način.

Umetnostna terapija je namenjena posameznikom z najrazličnejšimi motnjami, kakršne so travme, senzomotorični primanjkljaji, telesne bolezni, čustvene in vedenjske motnje, zasvojenosti, motnje v odnosih, komunikacijske težave, težave pri učenju, itd. Uporabljajo jo tudi kot pomoč pri spodbujanju izražanja in razvojne rasti, hitrejšemu okrevanju po operacijah, za obvladovanje bolečin, izboljševanju učenja, itd. (Tancig, Vogeltnik, Kroflič, 1998).

Pomoč z umetnostjo oziroma umetnostna terapija ima z ustvarjalno dejavnostjo veliko skupnih značilnosti ter terapevtskih učinkov (ustvarjalne sprostivne dejavnosti, mladinske delavnice, socialno kulturno delo, ter druge oblike umetniško ustvarjalnega druženja). Takšno ustvarjanje pripomore k izboljšanju samopodobe, razvijanju uspešnejše komunikacije ter komunikacijskih spretnosti (Šugman Bohinc 2004: 171).

Nekatere učinke terapije z umetnostjo našteva Šugman Bohinc (2004: 171): ugodje, igrivost in veselje, sprostitve, zmanjševanje občutkov stresa, nove priložnosti za socializacijo in osebno rast in razvoj, večja integriranost posameznika v odnosih, ter večja pripadnost skupini, samopotrjevanje, lažje delo z domišljijo, nezavednim, lažje razumevanje težko razumljivih snovi. Vsak se lahko pridruži, kajti važen je proces, ne pa končni rezultat dejavnosti, obstojnost rezultatov pa omogoča njihovo kasnejše raziskovanje.

Katja Bucik, profesorica specialne pedagogike, logopedinja in specialistka plesno-gibalne terapije, pravi, da se učinki umetnostne terapije poznajo po nekaj mesecih – tako kot pri drugih oblikah terapije so tudi pri umetnostni terapiji potrebna redna, kontinuirana terapevtska srečanja. Običajno terapevtske skupine potekajo od treh mesecev do enega leta. Umetnostna terapija je lahko primarni ali pa dopolnilni način pomoči, odvisno od potreb uporabnika in drugih okoliščin.

Glede na število sodelujočih v umetnostno terapevtskem procesu se uporablja tako skupinska kot individualna oblika, nekateri terapevti pa se poslužujejo tudi individualnih pristopov znotraj skupine. Slednji so značilni predvsem za ljudi, ki imajo tako velike težave, motnje ali ovire, da se ne morejo samostojno usmerjati v aktivnosti. Umetnostni terapevti pogosto delujejo znotraj interdisciplinarnega tima, ki ga sestavlja več terapevtov z različnih področij; tako delujejo v strokovnem timu skupaj z logopedom, psihologom, zdravnikom, socialnim delavcem, specialnim ali socialnim pedagogom, delovnim terapevtom, fizioterapevtom in drugimi (internetni vir 2).

1.1.3.1 Pozitivni vplivi pomoči z umetnostjo

Vogelnik (1996) je mnenja, da imajo umetnostne dejavnosti zdravilne učinke:

- Umetnostno ustvarjanje pomaga človeku do osebnostne integracije.

Med čustvovanjem in ustvarjanjem obstaja močna povezava, zaradi tega je naloga terapevta, da pomaga pri raziskovanju povezave z namenom obogatitja odnosa med fizičnim in psiho-emocionalnim delom.

- Umetnost je pomembna pot nebesednega izražanja stvari, ki jih težko osvestimo in besedno izrazimo.

Ljudje največ komuniciramo z besedami, vendar je nebesedna komunikacija zelo pomembna pri izražanju čustev. Čustva, še posebej negotova in negativna, je lažje izraziti z umetniškimi sredstvi, kot neposredno v življenjskih situacijah.

- Umetnost je visoko ustvarjalna dejavnost.

Ustvarjalni proces omogoča aktiviranje čustev in čutov ter sproža doživljanje. Vključevanje v ustvarjalni proces je enako ali celo bolj pomembno kot sam izdelek.

- Umetnost lajša delo z domišljijo in podzavestjo.

Ustvarjalna izkušnja omogoča izražanje neosveščenih čustev. Skupaj z domišljjskimi podobami razvijamo tudi samokritiko.

- Umetnostna dejavnost spodbuja in vsebuje sprostitve, igro in veselje.

Otrok potrebuje igro, brez nje je čustveno, duševno in telesno osiromašen. Tudi odrasli potrebujemo sproščeno igro kot prijetno dejavnost. Igra je zelo pomemben element v umetnostnem delu ljudi vseh starosti.

- Umetnost lajša dožemanje, razumevanje, sprejemanje težko razumljivih in zapletenih stvari.

Oseba ne pripoveduje o svojih problemih, ampak svoja doživetja in izkušnje podoživlja skozi umetnostni proces.

- Umetnost povečuje osebno kompetentnost posameznika preko izdelkov.

Z umetnostnim izražanjem omogočamo boljše razumevanje in kontrolo čustev, ter razvijamo občutek za družbeno sprejemljivo obliko izražanja čustev in občutkov.

- Umetniške stvaritve so obstojne, lahko jih posnamemo in jih raziskujemo kasneje. Sprožajo tudi besedno komunikacijo ter razumevanje in sprejemanje drugih. Namen nebesedne komunikacije je spodbujanje in razvijanje besedne komunikacije. Pomembnejša je razlaga uporabnika, udeleženca, kot pa terapevta.

- Skupna dejavnost sprošča delovno energijo, spodbuja komunikacijo ter vzbuja občutek pripadnosti skupini.

Komunikacija je osnova, ki nam omogoča gradnjo osebnih odnosov. Komunikacija in sodelovanje z drugo osebo sta pomembna, zato se s terapevtskim delom poskuša izboljšati komunikacijo posameznika za lažje razvijanje medsebojnih odnosov.

1.1.4 Temeljni koncepti pomoči z umetnostjo

Nekaj temeljnih konceptov in pristopov, ki jih zasledimo v vseh smereh umetnostne terapije:

- *Uporaba improvizacije:*

Umetnosti terapevti se poslužujejo bolj ali manj direktnih pristopov pri delu z uporabniki. Nekateri v začetni fazi uporabljajo bolj strukturirane oblike dela z namenom, da uporabnik lažje vzpostavi odnos z medijem, ki mu je ponujen kot sredstvo izražanja. Pot v izražanje in ekspresijo temelji na improvizaciji. Gre torej za drugačen pristop kot v primeru učenja (primer: učenje točno določene plesne zvrsti v skladu s tradicijo). Poudarek je na lastni komunikaciji in izrazitosti in ne na znanju in veščini (Fifolt, 2009).

- *Kreativni prostor:*

Mnogo umetnostnih terapevtov različnih teoretičnih pristopov je mnenja, da je treba v terapiji ustvariti prostor, kjer se lahko uporabnik igra. S tem je mišljeno ustvariti kreativni prostor, kjer se ustvari igrivo vzdušje, v katerem lahko uporabnik raziskuje lastno naravo in doživi samega sebe (Fifolt, 2009).

Wood (2000, po Jones, 2005) poudarja pomen prostora, ki omogoča igro in kaos. Namen je podpreti kreativnost, tj. vzdrževati ravnotežje med ne preveč kontroliranim in načrtovanim in ustvarjanjem prostora, kjer je priložnost za spontanost.

Jones (2005) poudarja pomen postavljanja ustreznih mej, ki nudijo varnost, da se intimne vsebine izrazijo in raziščejo v terapevtskem procesu. Povzema naslednje predpostavke, ki jih razume kot pogoj za ustvarjanje kreativnega prostora:

- Jasne meje v odnosu: redna prisotnost in fleksibilno odzivanje terapevta.
- Proces ne sme biti moten z drugimi aktivnostmi ali z drugimi osebami, ki ne sodelujejo pri aktivnostih.
- Zasebnost.

- Primeren prostor.
- Dostopen material, potreben za kreativen proces.

- *Trikotnik med materiali, prostorom in odnos s terapevtom:*

Jones (2005) za razumevanje umetnostnih terapij uporablja koncept trikotnika, v katerem so zajeti naslednji vidiki:

- Materiali in oblike izražanja.
- Prostor.
- Odnos s terapevtom.

Uporabnik se v umetnostni terapiji lahko odzove na zgoraj navedene možnosti. Njegov odgovor na kreativne možnosti in razvijajoč odnos s terapevtom kaže vsebine, ki jih uporabnik prinaša v terapijo. Odnos med navedenimi vidiki pojmuje kot možnost, kjer se prične terapija. Uporabniki se med seboj zelo razlikujejo v zavedanju svojih težav in motivov za vključitev v terapijo. Nekateri imajo manjšo stopnjo osveščenosti o tem, kakšne so njihove težave in jih izrazijo nezavedno skozi sodelovanje in v odgovorih na navedene oblike (Fifolt, 2009).

- *Nezavedno*

Kljub različnemu pojmovanju nezavednega obstaja precej enotno razumevanje, da se v kreativnih procesih in odnosu s terapevtom kažejo posameznikove nezavedne vsebine. Iz analitične perspektive je nezavedno pojmovano kot prostor potlačenih spominov, doživetij in posamezniku nesprejemljivih vidikov osebnosti. Z vidika umetnosti pa je nezavedno pojmovano kot prostor, od koder izvirata inspiracija in kreativnost. Oba vidika sta sama po sebi dopolnjujoča in postavljata osnovo za vse smeri umetnostne terapije. Slednje je razumel že Jung in iz navedenega razvijal metodo aktivne imaginacije, kar bi lahko poimenovali kot bolj ozaveščeno zgodnjo obliko umetnostne terapije. Odnos med nezavednim in kreativnim procesom je razumljen kot živ odnos (Fifolt, 2009).

1.1.5 Temeljne sestavine terapevtskega procesa

1.1.5.1 Umetnostni terapevt

Pri uporabi umetnostne terapije v različne namene in z različno populacijo Warren (1993) poudarja, da morajo terapevti razumeti in poznati tri osnovne dejavnike.

Najprej morajo dobro poznati sebe, ter se zavedati svojih prednosti in slabosti, lastne ranljivosti in področja in skupine ljudi, s katerimi težje delajo. Dobro morajo poznati tudi ustvarjalni medij ter ustvariti varno in pozitivno okolje, v katerem se uporabniki počutijo dovolj varne, da se lahko izrazijo. Poznati morajo tudi skupino ali posameznike, s katerim izvajajo terapijo. S poznavanjem različnih tehnik lahko izberejo primerno aktivnost glede na potrebe posamezne skupine.

Sama bi pri tem omenila, da je pri izbiri primerne aktivnosti pomembno raziskati, kakšne potrebe imajo uporabniki, s katerimi bomo uporabljali različne umetniške tehnike. Tako uporabnik izrazi svoje želje in potrebe, terapevt pa je pri tem spremljevalec procesa.

Umetnostni terapevt mora imeti dar za igranje in smisel za humor; dejavnosti morajo biti zanimive, prijetne in morajo povzročati ugodje. Terapevt mora biti pošten, vzdržljiv in prilagodljiv, saj delo s klienti z različnimi težavami zahteva veliko psihične in fizične moči. Zato je za terapevta nujno, da razvije načine, kako si po končanem delu napolni baterije (Sherborne, 1990).

Od osebnih lastnosti terapevta, je v veliki meri odvisna uspešnost terapije. Hesser (2003) poudarja najpomembnejše kvalitete, ki jih mora terapevtova navzočnost zagotoviti: toplina, empatija in odkritost. Preko topline se vzpostavlja varno delovno okolje. Terapevt brezpogojno spoštuje in sprejema uporabnika ter ga ne obsoja niti ga ne ocenjuje. Ni posesiven in ne posega v uporabnikov osebni prostor s subjektivnimi odločitvami, kaj naj bi bilo boljše zanj. Z iskrenostjo terapevt izraža samo to, kar resnično misli in dela le to, kar je zanj zadostno in naravno. Vsak kontakt, ki ni naraven in prijeten, lahko v uporabniku povzroči nelagodje ali nezaupanje. Payne (1992) je mnenja, da je za dobrega umetnostnega terapevta pomembno, da sodeluje v rednih supervizijskih srečanjih z izkušenim zunanjim supervizorjem.

1.1.5.2 Uporabnik

Uporabnik je oseba, ki potrebuje in ki išče pomoč. Terapijo največkrat potrebuje oseba, ki je zbolela, se poškodovala ali ima različne psihosocialne probleme. Kadar ima človek psihosocialne probleme, je lahko hitro stigmatiziran. Stroka je zato že večkrat spreminjala izraze poimenovanja oseb. V medicinski stroki se uporablja izraz »bolnik« ali »pacient« pri soustvarjanju podpore in pomoči pa »klient« ali »uporabnik«. V tej nalogi bom uporabljala izraz uporabnik, ki je socialno-delovni izraz in osebno menim, da ta izraz najmanj stigmatizira.

Kadar terapevt ustvari pozitivno in samozavestno vzdušje, se uporabniki v skupini počutijo dovolj varne, da se lahko izražajo. Uporabnik mora najprej zaupati terapevtu, nato zaupa tudi samemu sebi. Ko čuti zaupanje, da terapevt ne bo negativno sodil njegovega ustvarjalnega dela in da bo njegovo delo obravnaval zaupno, se počuti popolnoma varnega v ustvarjalnem procesu. Uporabniki imajo različne potrebe, ki se med samim procesom tudi spreminjajo. Zato je pomemben počasen in potrpežljiv pristop terapevta. Uporabniki se velikokrat želijo izraziti prav v določenem umetnostnem mediju. Čeprav te potrebe morda ne izrazijo z besedami, mora biti terapevt pozoren, senzibilen in usposobljen, da jim omogoči ustvarjalno izražanje v drugem umetniškem mediju. (Warren v Jarc, 2012).

1.1.5.3 Umetnostne dejavnosti

Gre za vse umetnostne dejavnosti, ki jih terapevt izvaja skupaj z uporabnikom. Katere terapevtske oblike, metode in tehnike bo uporabil, je odvisno od njegove teoretične usmeritve in od posameznih značilnosti uporabnika (starost, osebna zgodovina, vrsta glasbe, ki jo rad posluša, vrsta materiala, s katerim rad ustvarja, idr.). Te podatke lahko umetnostni terapevt pridobi verbalno ali z vprašalnikom, potem pa zastavi načrt dela, ki vsebuje terapevtske cilje, metode, tehnike dela in evalvacijo. Pozornost umetnostnega terapevta ni usmerjena na končni produkt, temveč na proces umetnostne terapije (Jarc, 2012).

1.1.5.4 Umetnostnoterapevtsko srečanje

To je ustvarjalno in delovno okolje in obenem varen prostor, v katerem se uporabniki lahko izražajo in raziskujejo različne vidike svoje osebnosti. To je okolje, ki omogoča človeku mentalno, telesno in duhovno izražanje. Vsako srečanje se po navadi začne z uvodnim ogrevanjem, ki ga vodi terapevt. Temu sledi aktivnost z uporabo različnih elementov umetnostnih terapij, kateremu sledita refleksija in zaključek. Temo lahko izbere uporabnik v sodelovanju s terapevtom (Jones v Jarc, 2012).

Tako vsak udeležen v procesu prispeva svoje videnje na situacijo. V tem procesu je vsak udeležen slišan in ima besedo. Menim, da je pomembno, da terapevt vodi srečanja po načelu tukaj in zdaj. Proces je usmerjen v sedanjost in prihodnost. Terapevt je spremljevalec procesa, ki pri svojem delu raziskuje uporabnikove vire moči.

Začetno srečanje je namenjeno spoznavanju med terapevtom in uporabnikom, osnovnim informacijam o terapevtskem procesu, ter pogovoru o željah, potrebah, pričakovanjih in oblikovanju ciljev, ki so pomembni za uporabnika. Na nadaljnjih srečanjih terapevtskega procesa uporabniki sami aktivno soustvarjajo potek terapije. Terapevti zagotavljajo strokovnost v procesu pomoči, čustveno uglašenost, z učenjem sprejemanja in odgovornosti zase in povezovanjem izkušenj iz preteklosti z delovanjem v sedanjost (Jarc, 2012).

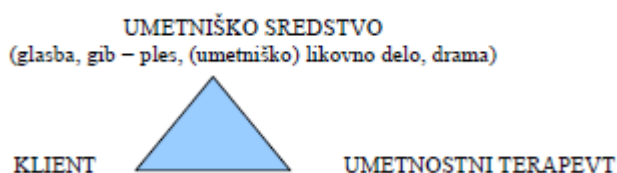
1.1.5.5 Umetnostnoterapevtski odnos

Vzpostavi se med uporabnikom in terapevtom in je edinstven. Združuje to, kar je najboljšega in najbolj predanega v umetnostnem terapevtu, s tem, kar je najbolj pristnega, zdravega in pogumnega v uporabniku, ki išče pomoč. Zato tako uporabnik kot terapevt v tem odnosu pridobivata in rasteta (Jones, 2005).

Učinek umetnostnega sredstva v veliki meri pogojuje kakovost odnosa, ki ga med seboj vzpostavita uporabnik in terapevt. Terapevtski odnos je od samega začetka postavljen v svet umetniškega sredstva (plesa, drame, glasbe, umetniškega plesa, likovnega izražanja, ...), preko katerega se uporabnik in terapevt spoznavata. Uporabnik se mora v terapevtskem odnosu počutiti dovolj varnega, da lahko govori o svoji bolečini in raziskuje njene vzroke, če je to namen njegovega sodelovanja v projektu pomoči. Izraža boleče občutke, ki jih prej ni prepoznal in jih izraža na nov način (Jarc, 2012).

Pomembno se mi zdi, da zna terapevt vzpostaviti varen prostor, kjer je vsak udeležen slišan in viden. Vsak ima možnost povedati svoje mnenje, svojo lastno instrumentalno definicijo problema. Pri umetnostnoterapevtskem odnosu je pomembno slediti elementom delovnega odnosa, ki definira strokovnjaka in uporabnika kot sodelavca v skupnem projektu z nalogo, da soustvarjata deleže v rešitvi.

1.1.5.6 Umetnostnoterapevtski trikotnik

Slika 1.1: Umetnostnoterapevtski trikotnik

Trikotnik ponazarja dinamične odnose med uporabnikom in terapevtom znotraj umetnostne dejavnosti. Umetnostna terapija uporablja umetniško sredstvo za pomoč pri besedni in nebesedni komunikaciji med uporabnikom in terapevtom. Na podlagi komunikacije teh treh elementov se delajo analize, cilji, evalvacije in načrti naslednjih terapij. Vsi trije elementi vzajemno vplivajo drug na drugega in medsebojno prenašajo določene impulze in sporočila (Wigram, Pederson, Bonde, 2001).

Razlika med drugimi terapijami in umetnostno terapijo je v tem, da večina psihoterapij temelji na besednem vidiku, medtem ko umetnostna terapija ponuja alternativo – nebesedno komunikacijo preko umetnostnega medija, pri čemer združuje oba vidika – besednega in nebesednega (Hesser, 2003).

1.1.6 Umetnostna terapija v Sloveniji

V Sloveniji se poznavanje in uporaba metod umetnostne terapije uveljavljata postopoma, k čemur je pripomoglo uvajanje študija na Pedagoški fakulteti v Ljubljani – program »Pomoč z umetnostjo«.

V začetku devetdesetih let dvajsetega stoletja se je nekaj predavateljev in praktikov iz Slovenije izobraževalo na področju umetnostne terapije v okviru štiriletnega programa TEMPUS na Nizozemskem. Kasneje so bila na Pedagoški fakulteti v okviru izobraževanja organizirana redna izpopolnjevanja. Na Pedagoški fakulteti pa je bil podiplomski študij uveden leta 1996. V okviru študija so bile izvedene številne delavnice iz različnih smeri umetnostne terapije v sodelovanju z umetnostnimi terapevti iz tujine. Program podiplomske specializacije pomoči z umetnostjo izhaja iz potreb, ki so se pokazale na področjih socialne pedagogike, specialne pedagogike, vzgojnega in terapevtskega dela v vrtcih, šolah, bolnišnicah in drugih ustanovah. Danes ta področja zahtevajo sodobne terapevtske programe, ki vključujejo tudi oblike umetnostne terapije – dramsko, gibalno-plesno, likovno, glasbeno, ... in to kot podpirajoče ali samostojne oblike pomoči. V razvojnem in terapevtskem delu z ljudmi, ki imajo primanjkljaje na različnih področjih, postaja vse bolj pomembno spodbujanje procesa samoaktualizacije, ki učinkovito poteka prav skozi umetnostne ustvarjalne dejavnosti. Ustvarjalni proces v različnih umetnostnih medijih prispeva k rehabilitaciji in aktiviranju osebnostnih integracij in k socializaciji oseb z različnimi primanjkljaji. Podiplomski študij omogoča sistematični razvoj te vrste pomoči, ki marsikje že poteka, vendar do sedaj nenačrtovano, odvisno od zavzetosti in samoizobraževanja posameznikov ter osveščenosti posameznih ustanov (Jarc, 2012).

Menim, da bi lahko poleg študija »Pomoč z umetnostjo« na Pedagoški fakulteti v Ljubljani podoben modul ponudili tudi na Fakulteti za socialno delo. Zdi se mi pomembno, da smo socialni delavci pri svojem delu kreativni in ustvarjalni. Na tak način lahko razširimo spekter svojega dela, pritegnemo lahko tudi uporabnike, ki so v proces podpore in pomoči udeleženi neprostovoljno. Uporaba ustvarjalnih medijev je odličen način za vzpostavljanje delovnega odnosa pri otrocih in mladostnikih, saj se proces pogovora poleg ustvarjanja dogaja spontano in bolj naravno.

1.2 Likovna terapija

Likovna terapija je mešana disciplina, ki izhaja s področij umetnosti, psihologije in medicine (psihiatrije). Zdravljenje in umetnost sta se v preteklosti neprestano prepletala (Kariž, 2006).

Ameriška zveza umetnostnih terapevtov (AATA – The American Association of Art Therapists) podaja naslednjo definicijo: » Likovna terapija je osnovana na prepričanju, da je ustvarjalni proces likovnega izražanja zdravilen in zvišuje kvaliteto življenja. S pomočjo likovnega izražanja, verbaliyacije ob likovnem izdelku in s pomočjo likovno terapevtskega procesa v prisotnosti likovnega terapevta, lahko posameznik izboljša samozavedanje, se spopada s simptomi bolezni, travmatskimi izkušnjami in stresom, razvija kognitivne sposobnosti, ter se potrjuje preko ustvarjalnega likovnega izražanja.«

Britanska zveza umetnostnih terapevtov (BAAT – The British Association of Art Therapists) definira likovno terapijo tako: »Likovna terapija vključuje uporabo likovnega medija za samoizražanje in refleksijo v prisotnosti strokovno usposobljenega likovnega terapevta. Uporabniki, napoteni v likovno terapevtsko obravnavo, ne potrebujejo predhodnega znanja ali spretnosti na področju likovnosti. Osnovni cilj je pomagati uporabniku doseči spremembo in osebno rast z uporabo likovnih izraznih sredstev v vzpodbudnem in varnem okolju. Terapevtski odnos je osnovnega pomena, vendar pa se likovna terapija razlikuje od drugih oblik psihoterapije po tem, da vključuje trojni proces oziroma odnos med uporabnikom, terapevtom in likovnim izdelkom. Tako nudi priložnost za izražanje in komunikacijo in je še posebno v pomoč tistim, ki se verbalno težje izražajo« (Kariž, 2006).

Rubin (1999) pravi, da je likovna terapija bistvena za posameznike, ki ne morejo, ali pa nočejo govoriti. Likovnost je istočasno v pomoč vsem ljudem, ne glede na starost ali verbalno artikulacijo. Izhaja iz dveh osnovnih tez, s katerima soglašajo vsi likovni terapevti. Prva teza temelji na zdravilni moči umetnosti, druga pa na potencialni zmožnosti vseh ljudi, da ob uporabi likovnega materiala postanejo ustvarjalni. Likovnost nam omogoča stvari, ki bi jih bilo nemogoče povedati z besedami.

1.2.1 Zgodovina likovne terapije

Ljudje so seskozi celotno zgodovino izražali s simboli. Kostumi, maske, ritualni predmeti in drugi objekti, ki so jih uporabljali pri svojih ritualih, jamske risbe, keltski simboli, itd., vse to so vizualna pričevanja samoizražanja človeka in komunikacije skozi umetnost (Kustec, 2007). Umetniške oblike, kot so npr. budistična in hindujska mandala, ter staroselske ameriške peščene slike so postale razumljene kot zelo močna zdravilna orodja. Likovna terapija tako

temelji na verovanju, da so vizualni simboli najbolj dostopne in naravne oblike komunikacije v človeški naravi.

Izkušnje uporabe likovne terapije segajo v trideseta leta prejšnjega stoletja, ko sta Karl William in Charles Menninger v svoji psihiatrični bolnišnici predstavila svoj terapevtski program, ki se je imenoval »Klinika Menninger«. V njej je bilo zaposlenih veliko število umetnikov in je veljala za vodilno ustanovo na področju likovno umetnostne terapije v petdesetih in šestdesetih letih prejšnjega stoletja. Iz tega obdobja izhajajo še drugi pomembni strokovnjaki na področju likovne terapije kot so: Janie Rhyne, Edith Kramer in Hanna Yaxa Kwiatkowska (Ford, v Kustec, 2007).

Edwards meni, da segajo začetki likovne terapije v 18. stoletje. Takrat je začelo veljati prepričanje, da se da čustva prikazati likovno. Kasneje, v 19. stoletju, v času romantike, pa je veljalo, da slika izraža tudi notranje življenje umetnika, kar je lahko nekakšen začetek verovanja, da lahko ima umetniška izkušnja naraven notranji potencial zdravljenja. Slikarji so v psihiatričnih ustanovah delovali od začetka 20. stoletja, vendar bolj za sprostitev pacientov, ali za preganjanje dolgega časa tistim, ki so bili dlje časa hospitalizirani (Gorjup, 1999).

Danes za ustanoviteljico likovne terapije štejejo profesorico in terapevtko Margaret Naumburg, ki je sledila tako Freudovemu kot Jungovemu delu in je likovnost vključila v psihoterapijo z namenom, da bi lahko njeni pacienti vizualizirali in prepoznali nezavedno. Leta 1915 je ustanovila šolo Walden, kjer je uporabila likovna dela študentov pri psihološkem svetovalnem delu (Ford, v Kustec, 2007).

1.2.2 Trismerni proces

Kariž (2010) pojasnjuje, da se likovna terapija od drugih oblik psihoterapije razlikuje zaradi trismernega procesa. To je odnos med udeležencem, terapevtom in likovnim izdelkom. Taka razsežnost omogoča nove načine razmišljanja, prav tako pa nudi tudi drugo obliko komunikacije in potrebno pomoč tistim uporabnikom, ki se besedno težje izražajo. Otroku likovno izražanje omogoča, da pridobi besednjak zaznav in lažje organizira svoje izkušnje. Krepi divergentno mišljenje, ustvarjalnost, omogoča tveganje in obvladovanje. Izkušnje, pridobljene pri likovnem izražanju, je prav tako mogoče prenesti tudi na druga področja življenja. Osnovne naloge likovne terapije so iskanje notranje moči za doseganje pozitivnih

sprememb, krepitev ustvarjalnosti in razvijanje dobre samopodobe. Izboljšanje vedenja in mišljenja je možno le z zaupanjem v lastne sile.

1.2.3 Namen in cilji likovne terapije

»Likovno izražanje je način razmišljanja. Je pretanjeno odkrivanje resnice in razmerij, spoznanje o svetu in sebe v njem, ter mnogokrat edina možna oblika komunikacije. Likovni jezik je oseben, a čitljiv. Likovno sporočilo se oblikuje v skladu z notranjim videnjem vsakega posameznika.« (Gorjup 1999: 11).

Likovno izražanje in ustvarjanje omogoča ljudem, da razvijejo občutek za družbeno sprejemljivo obliko izražanja mnogih spoznanj, občutkov in čustev. Mees – Christeller (1992, v Kokalj, 2015) pravi, da likovnost celostno vpliva na človeka, tako na njegovo mišljenje (zgornji del telesa), na čutenje (osrednji del telesa), kot na voljo (spodnji del telesa).

Likovna terapija je namenjena vsakomur in vsem starostnim skupinam. Pri tem ni potrebno imeti posebnega predznanja. Izkazala se je za najbolj učinkovito pri pomoči ljudem, ki so pod stresom, zaradi različnih dejavnikov (družina, služba, partnerski odnos itd.) in je ogroženo njihovo duševno zdravje, ljudem, ki imajo občutek manjvrednosti, ljudem s čustvenimi in vedenjskimi motnjami, otrokom z avtizmom, ter otrokom in mladostnikom, ki se spoprijemajo s težavami v šoli in v družini (Kustec, 2007).

Likovna terapija je zelo širok pojem in obsega širok spekter različnih dejavnosti ter tehnik. Ravno zato se lahko prilagodi širokemu krogu uporabnikov z različnimi težavami. Pomemben vidik likovne terapije je, da uporabniki dobijo občutek, da lahko sami vplivajo na proces ustvarjanja, npr., kako bodo oblikovali glino, kakšne materiale bodo izbrali, katero barvo bodo uporabili, s tem pa pridobijo občutek sposobnosti, da lahko sami nekaj naredijo, ter prevzamejo odgovornost za svoj izbor terapevtske tehnike in izdelka (Kokalj, 2015).

Najbolj razširjena je predstava, da se likovna terapija najbolj uporablja pri otrocih, ker so odrasle osebe verbalno močnejše in lažje ubesedijo svoje notranje doživljanje. Zato je likovna terapija primerna za otroke, saj jim omogoča, da v procesu ustvarjanja prevzamejo kontrolo in so spontani. Mladostnikom likovna terapija pomaga pri soočanju s tesnobo glede predstav, kako jih bo likovni terapevt spoznal in dojel, ter za oblikovanje lastne identitete. Odrasle osebe na začetku stežka sprejmejo likovni material, večini pomaga, da se jim na začetku

terapije razloži potek aktivnosti, da bi lažje raziskali načine reševanja problemov. Pri odraslih osebah je cilj likovne terapije razviti primerne pogoje za reševanje problema in ne samo reševanje problemov. Starejše osebe se pogosto srečajo z izgubo drage osebe, položaja, sredstev in depresijo, zato jim likovna terapija lahko pomaga pri sprejemanju »bitke s časom«. (Rubin, 1999).

Čeprav je likovna terapija primerna za vse ljudi, ne samo za otroke s posebnimi potrebami, pa se še posebej priporoča pri otrocih, ki:

- se težje besedno izražajo,
- imajo čustvene težave in slabo samopodobo,
- se manj ustrezno vedejo,
- se težko znajdejo v socialnih situacijah,
- imajo slabo koncentracijo, pozornost in spomin,
- niso samostojni in samoiniciativni,
- so pasivni in ne zmorejo smiselne in usmerjene aktivnosti (Kariž, 2010).

Edwards (2004) pravi, da se cilji likovne terapije ponavadi določajo glede na potrebe posameznika, s katerim likovni terapevt dela. Za nekatere proces likovne terapije vključuje spodbudo, da delijo in raziskujejo emocionalne težave skozi ustvarjanje likovnih del in diskusijo, za druge pa je likovnost predvsem proces raziskovanja materialov, razvijanje tehnike (Terlević, 2013).

Pomembni cilji likovnoterapevtske obravnave so:

- prepoznavanje, izražanje in ozaveščanje čustev,
- krepitev pozitivne samopodobe,
- razvijanje mehanizmov obvladovanja,
- spreminjanje neustreznih vedenjskih vzorcev,
- razvijanje avtonomnosti,
- identifikacija ovir, ki preprečujejo napredek,
- manjšanje tesnobe in napetosti,
- razvijanje domišljije in ustvarjalnosti,
- osebna rast,
- blažitev otrokovih primanjkljajev in krepitev močnih področij,

- način sprostitve in specifične strategije obvladovanja težavnih situacij (Kariž, 2010: 21).

Likovno izražanje je za nekatere ljudi dostopnejše od drugih umetnostnih izraznih sredstev. Komunikacija prek likovnosti je največkrat posredna: med ustvarjanjem (barvanjem, oblikovanjem, risanjem) je človek sam; ko pa si njegovo stvaritev ogleduje drug človek in s tem sprejema sporočilo, ustvarjalca bodisi ni zraven, ali pa je postal gledalec (Kustec, 2007).

Zato je likovna oblika izražanja zlasti za ljudi, ki imajo težave z neposrednim komuniciranjem, lažja. Likovno izražanje pogosto privede do besedne komunikacije, ko se »ustvarjalci« pogovarjajo o svojih stvaritvah. Pri tem je bolj pomembna njihova lastna razlaga izdelka kot pa razlaga terapevta. Likovno izražanje omogoča izražanje misli in čustev, ki osebo motijo, jo vznemirjajo, čeprav se včasih tega niti ne zaveda. To lahko izrazi v posebnih barvah in oblikah, kar je za gledalce očitno, sam pa posebnosti sploh ne opazi (Gorjup, 1999).

Materiali imajo v likovni terapiji svoj pomen in se lahko uporabljajo na različne načine. Uporabniki bodo pogosto uporabljali zelo različne materiale, včasih celo v istem srečanju. Njihov način dela se lahko zelo spreminja skozi potek terapije. Slika deluje kot dodatni okvir, znotraj katerega lahko posameznik prikaže in zadrži čustva. Naloga likovnega terapevta ni spodbujati izlivanja čustev, temveč posamezniku pomagati, da bodo njegova čustva v procesu upoštevana in razumljena. Uporabniku se omogoči samoraziskovanje, saj je zanj del moči estetskega odgovora opazanje nekega vidika samega sebe v podobi, uvidenje, da je bilo podobi dano življenje, videnje in vedenje, da je nekdo drug videl tisto, kar je običajno skrito. Skozi ta pogled pridobi posameznik občutek o sebi, svoji identiteti, vrednosti in pomembnosti. Podoba je posrednikov pogled med terapevtom in uporabnikom. Terapevt daje vrednost procesu terapije s svojo pozornostjo (Case in Dalley, v Perdiš, 2012).

Likovni terapevt pomaga ljudem raziskovati in izražati sebe na pristen način. Omogoča jim spoznanja in razširi sposobnost komuniciranja. Likovno izražanje omogoča osebno pripovednost, ki se izraža skozi podobe in skozi pripovedi, ki jih ljudje ob podobah pripovedujejo. Najti oziroma ustvariti osebni pomen in smisel v podobah je del likovnoterapevtskega procesa (Malchiodi, 1998).

Menim, da za likovno ustvarjanje ne potrebujemo dragih materialov. Z malo domišljije in iznajdljivosti lahko sami izdelamo materiale za oblikovanje, barve lahko pridobimo iz naravnih sestavin, uporabljamo lahko materiale, nabrane v parku, gozdu, na travniku. Sama

sem pri delu uporabljala slano testo, ki sem ga naredila iz moke, soli in vode, barvice, voščenke, uporabila sem rabljene flomastre in vodene barvice iz osnovnošolskih let. Osnovne barve sem zmešala iz začimb (npr. rumeno iz kurkume). Pri slikanju lahko uporabljamo tehniko slikanja s prsti. Na tak način je lahko pri otroku že samo zbiranje materialov nek začetek ustvarjanja in zbiranja idej.

1.2.4 Pozitivni vplivi likovne terapije

Liebmann (2004: 9–10) navaja naslednje pozitivne učinke likovne terapije:

- Uporabna je kot nebesedno sporazumevanje. To je še posebej pomembno za tiste, ki se iz različnih razlogov težko besedno izražajo. Za tiste pa, ki ne morejo prenehati govoriti, predstavlja odlično sredstvo za omejitev zgovornosti.
- Uporabi se kot osebno samoizražanje in samoraziskovanje. Slika pogosto bolj podrobno prikaže občutke, kot jih posameznik lahko izrazi z besedami, ali težko najde besede za te občutke.
- Proces ustvarjanja pomaga ljudem sprostiti čustva ter ustvarja varen in sprejemljiv način obravnavanja čustev.
- Posamezniku omogoča vpogled v trenutno situacijo in ponuja možnosti sprememb. Znotraj varnih okvirjev si lahko zamišlja možno prihodnost.
- Odraslim pomaga, da se lahko igrajo in sprostijo. Zmožnost igre vodi k ustvarjalnosti in zdravju.
- Ob izdelku pogovor lažje steče. Ob ponovnem ogledu izdelkov lahko posameznik skupaj s terapevtom opazuje napredek.
- Preko slike kot ločenega objekta terapevt vzpostavlja medsebojni odnos s posameznikom s skupnim ogledovanjem izdelka. Včasih je to manj zastrašujoč način soočanja z odnosi.
- Uporaba umetnosti zahteva aktivno udeležbo, s katero spodbuja ljudi k sodelovanju.
- Ustvarjanje je navdušujoče in vodi v skupno zadovoljstvo, posamezniku pa omogoči občutek lastne ustvarjalnosti. Veliko ljudi, napotenih v likovno terapijo, razvija naprej svoje zanimanje za umetnost.

1.2.5 Področja uporabe likovne terapije

Likovna terapija se lahko uporablja na več področjih. To so: (Belec, 2009)

- Področje vzgoje in izobraževanja
 - o Otroci in mladostniki s posebnimi potrebami
 - o Otroci in mladostniki z motnjami pozornosti in koncentracije
 - o Otroci in mladostniki z učnimi težavami
- Področje zdravstva:
 - o Dolgotrajno bolne osebe
 - o Osebe z duševnimi motnjami
 - o Osebe z razpoloženjskimi motnjami
 - o Osebe z nevrotskimi, stresnimi in somatoformnimi motnjami
 - o Osebe z osebnostnimi motnjami
 - o Osebe odvisne od psihoaktivnih snovi
 - o Osebe s psihosomatskimi obolenji
- Področje socialnega varstva in družine:
 - o Žrtve kaznivih dejanj
 - o Otroci in mladostniki iz družin z neurejenimi razmerami
 - o Osebe s travmatsko izkušnjo

1.2.6 Vloga likovnega terapevta

Likovno ustvarjanje je ena najprimernejših oblik samorealizacije. Kvalitetno mentorstvo in poučevanje odpira potenciale posameznika. Kriterij in zahteve terapevta se oblikujejo v skladu z zmožnostmi in potrebami uporabnikov likovne terapije. Terapevt mora vstopiti v njihov svet, se brez prevelikih likovnih pričakovanj prepustiti njihovim vzgibom, jim slediti, pomagati z informacijami, predvsem pa jim z likovnim delovanjem omogočiti notranjo rast, napredovanje in občutek izpopolnjenosti ter napredka (Gorjup, 1999).

Oseba, ki vodi likovni proces: (Gorjup, 1999).

- Mora poznati likovne pristope in tehnike.
- Vedno znova se mora bogatiti z likovnim znanjem.

- Mora poznati in obvladati likovni jezik.
- Znati mora prisluhniti željam in potrebam ljudi, ki so vključeni v likovni proces.
- Mora znati uporabnikom svetovati in jih spodbujati.
- Mora spodbujati uporabnika k likovno kvalitetnejšemu izdelku in s tem posameznika hraniti s samozaupanjem.

Meden-Klavora (2008) poudarja, da je vloga terapevta v likovnem procesu dvojna. Po eni strani prevzema terapevt aktivno vlogo v odnosu z uporabnikom, po drugi strani pa zavzame mesto opazovalca, ki analizira in interpretira odnose. Likovni terapevt mora ustvariti varno okolje, pozoren mora biti na verbalno in neverbalno komunikacijo, pri analiziranju izdelka pa mora zajeti tako vsebino kot tudi pomen slike s stališča terapevtskega procesa (Meden-Klavora, 2008: 110).

Pri tem bi dodala, kako je pomembno, da terapevt osebno vodi terapevtska srečanja. Z osebnim odzivanjem in podeljevanjem svojih izkušenj odpira alternativne poglede na možne rešitve, ki sta si jih terapevt in uporabnik zastavila na začetku delovnega odnosa. Pomembno se mi zdi tudi, da se terapevt empatično odziva in ima veščine dobrega poslušalca.

1.3 Socialno kulturno delo

1.3.1 Opredelitev

»Ko socialno delo ponuja ljudem pomoč, bi se morali poklicni delavci najprej učiti tistih načinov pomoči, ki se že spontano dogajajo med ljudmi, ki jih želijo podpirati.« (Stritih 1995: 19)

V tem poglavju bom predstavila socialno kulturno delo. Sama sem na fakulteti v prvem letniku izbrala izbirni predmet *»Socialno kulturno delo«*, kjer sem spoznala področja pomoči z umetnostjo, skozi izkustvene vaje smo osvojili tudi štiri področja umetnosti ter se učili uporabe pomoči z ustvarjalno umetnostjo pri svojem delu.

V četrtem letniku pa smo na modulu *»psihosocialne podpore in pomoči«* imeli predmet *»Psihosocialna pomoč z umetnostjo«* in lahko rečem, da so bila to ena izmed mojih najljubših predavanj in vaj. Predmet je bil zanimiv, razgiban, izkustvene vaje pa zelo poučne.

Socialno kulturno delo je področje znotraj socialnega dela. Socialna delavka v okviru socialno kulturnega dela z uporabo posameznih umetnostnih izraznih sredstev pomaga posamezniku pri razvijanju njegovega aktivnega odnosa z okoljem, prispeva h krepitvi njegove moči in k polnejšemu vključevanju v okolje, zadovoljevanju njegovih temeljnih potreb, razvoju njegovih potencialov in predvsem biti v sožitju s samim seboj in svojim okoljem (Kustec, 2007).

Poštrak (1996) opredeli socialno kulturno delo kot »uporabo ustvarjalnih tehnik v procesu svetovalnega dela.« (Poštrak, 1996: 407)

Pristop čim bolj raznolikega odzivanja socialne delavke na raznolikost uporabnikov zahteva veliko samostojnosti strokovnjaka, saj se mora znajti in odgovoriti tukaj in zdaj, v vsakokrat novi in nepredvidljivi socialni interakciji. Eden izmed raznolikih pristopov odzivanja je tudi uporaba umetnostnih izraznih sredstev pri delu z ljudmi, kar pa zahteva velik obseg kompetenc (Kustec, 2007).

Matjaž Plotajs (2002: 278–279) navaja dejavnosti, ki sestavljajo socialno kulturno delo:

1. **Likovna dejavnost:** Uporabna je predvsem pri delu z otroki, ki pogosto težko ubesedijo svoja čustva, težave in stiske. Izražanje preko slike, risbe, skulpture je lahko oblika pridobivanja informacij in zamenja neposredne verbalne odgovore. Likovno izražanje je lahko za osebo manj naporno kot druge dejavnosti.
2. **Igralna dejavnost:** Igralna ali dramska dejavnost je uporabna predvsem v skupinskem delu, kjer lahko udeleženci na tak način v varnem zavetju skupine preizkusijo različne življenjske situacije, ki bi jim v stvarnem življenju mogoče predstavljale oviro in težave. Preizkušajo lahko ustreznejšo komunikacijo, kar lahko kasneje uporabijo v vsakdanjih življenjskih situacijah, npr. v svoji družini.
3. **Gibalno plesna dejavnost:** Preko plesa in giba se da uprizoriti marsikatero razpoloženje človeškega duha in telesa ter na ta način pretvoriti v gibanje neizraženo čustvo. Ples omogoča raziskovanje lastne zmožnosti telesnega stika, bližine in določitev meje obrambnih prostorov telesa.
4. **Video:** Posnetek neke družinske situacije lahko pripomore k hitrejšemu uvidu. Npr. v družinski problematiki, kadar je prisoten nek negativen komunikacijski vzorec. V obrambi bi član ali družina tak vzorec lahko zaničevala. Pomembno je poudariti, da je uporaba videa možna in dovoljena le v primeru dogovora z uporabniki. Z videom pa

lahko na ustvarjalni način predstavimo določeno socialno temo, posameznika ali pa ustanovo.

5. **Glasbena dejavnost:** Avtor navaja, da glasbena dejavnost predstavlja sredstvo za sproščanje in umirjanje. V povezavi z gibalno plesno dejavnostjo izgorevajo nakopičena čustva skozi petje ali ples, ali petje in ples. Lahko je tudi pomožno sredstvo pri svetovalnem delu, saj lahko uporaba določene glasbe za podlago spodbuja izražanje

Vito Flaker (2003: 82–83) socialno kulturno delo opredeli:

Glede na medije:

- gledališče,
- film,
- lutke,
- likovne dejavnosti,
- video,
- glasba (igranje instrumentov, ansambli, obiskovanje koncertov, poslušanje),
- literatura (pisanje poezije in proze),
- strip.

Glede na umestitev:

- terapevtske dejavnosti,
- profesionalne dejavnosti,
- skupnostne prireditve in akcije,
- preživljanje prostega časa.

Glede na namen:

- ekspresija,
- prezentacija v javnosti,
- samopotrditev,
- reprezentacija problemov,
- razbijanje negativnih stereotipov.

1.3.2 Ustvarjalnost v socialnem delu

Ustvarjalnost je v današnjem času nepogrešljiva lastnost vsakega izmed nas. Uveljavlja se na skorajda vseh področjih naše dejavnosti, saj je vsak poklic mogoče (oziroma celo zaželeno) opravljati bolj ali manj ustvarjalno. Če pregledamo številno literaturo o ustvarjalnosti, ne glede na to, kdo jo je napisal (teoretiki, praktiki, umetniki, psihologi, idr.), ugotovimo, da ne obstaja seznam natančnih lastnosti, s katerimi bi lahko opisali ustvarjalno osebo, izdelek, organizacijo ali idejo (Jarc, 2012).

Srića (1999) meni, da je ustvarjalnost nemogoče meriti in testirati, ter nadaljuje z mislijo, da je to zapleten in nedoločen pojem, zato ni nič čudnega, da ni splošno sprejete definicije.

Pri socialnem kulturnem delu gre za srečanje dveh področij ustvarjalnosti. To sta umetnost in znanost.

Socialno kulturno delo si lahko predstavljamo kot trikotnik, katerega eno oglišče je teorija, drugo metode in tehnika in tretje praktična dejavnost. Teoretsko ozadje je zastavljeno izrazito interdisciplinarno. V zvezi z interdisciplinarnostjo predlaga Carrithers pojem »mutualism« ali »načelo medsebojne odvisnosti za blagor vseh« – s tem izrazom je opredeljen širok tok idej in slogov vzetih iz antropologije, sociologije, socialne psihologije. Ljudje so neločljivo vpleteni v neposredne medsebojne odnose.

Margaret Boden navaja dva vidika ustvarjalnosti. Prvi je psihološki, drugi je zgodovinski. Določena zamisel je psihološko ustvarjalna, če je oseba, v kateri se je porodila, prej ni mogla imeti. Tu ni pomembno, koliko drugih ljudi je pred tem že imelo podobno ali enako zamisel. Določena zamisel pa je zgodovinsko ustvarjalna, če je psihološko ustvarjalna in je pred tem v celotni zgodovini ni imel še nihče drug (Poštrak, 1996: 409–410).

Ustvarjalnost je v socialnem delu zelo pomembna. Med socialnim delavcem in uporabnikom omogoča vzpostavljanje sproščenega vzdušja, uporabniki se lažje znajdejo, bolj kakovostno preživijo prosti čas ter dobijo potrditev samega sebe. V ustvarjalnosti je dopuščeno svobodno izražanje, učenje o čustvih in kako jih izražati, urjenje v motoriki, izboljševanje komuniciranja itd. Prav tako pa umetnost pomaga človeku do osebnostne integracije, omogoča neverbalno izražanje stvari, ki se jih težje, ali pa sploh ne da izraziti ali ubesediti. Spodbuja in vsebuje sprostitev, igro in veselje, preko lepih izdelkov pa povečuje osebno

kompetentnost, ob delu se sprošča delovna energija ter daje občutek pripadnosti skupini (Maraž, Klavže, 2008).

Šugman Bohinc (1994) navaja smernice za vpeljevanje uporabe ustvarjalnih kreativnih dejavnosti v profesionalno socialno delo. Socialna delavka oziroma delavec v odnosu z uporabniškim sistemom razišče možnosti komunikacije v vseh razsežnostih.

Prav tako ustvarjalno je uporabnikovo sodelovanje v procesu iskanja in raziskovanja lastnih zdravilnih virov, na katerih je smiselno graditi sedanost za prihodnost. Zato je uporaba ustvarjalnih kulturnih dejavnosti že zaradi značilnosti drugega in svobodnega zelo primeren medij, ki ob varnem okviru omogoča in spodbuja komunikacijo med uporabnikom in socialnim delavcem, socialno delavko. Nadaljuje, da je uporaba ustvarjalnih kulturnih dejavnosti lahko dopolnjujoča metoda pri običajnem pogovoru s posameznikom ali z družino, uporabljamo pa jo lahko tudi samostojno. Vse je odvisno od značilnosti udeležencev – tako strokovnjakov kot uporabnikov (Šugman Bohinc, 1994).

V socialnem delu je ustvarjalnost pomemben faktor. Glede na raznolikost družbe pri socialnem delu ni smiselno, da si prizadevamo uporabljati univerzalen pristop, pač pa je predmet socialnega dela pomoč posamezniku, družini in skupnosti pri reševanju kompleksnih socialnih situacij. Ključni pojmi so pomoč, reševanje problema in iskanje ter ustvarjanje novih rešitev. V osnovi gre za projekt sodelovanja na način soustvarjanja rešitev, tako da udeleženi v problemu postanejo udeleženi v rešitvi (Lussi, 1991).

1.3.3 Socialno kulturno delo s skupino

Čeprav je socialno kulturno delo individualno in skupinsko, vse bolj prevladuje skupinsko socialno kulturno delo. Tudi moje izkušnje s socialnim kulturnim delom so bile v večini povezane z delom v skupini, zato bom predstavila pomembne vidike skupinskega dela, ki zahteva, da vsak član sprejme močne in šibke točke udeležencev v skupini. Hkrati pa mislim, da je potrebno tudi veliko zaupanja, poguma in dobrega vzdušja, da se vsi udeleženci počutijo varno in so v taki skupini pripravljeni sodelovati.

Vogelnik (1994: 19–20) pravi, da skupinsko delo omogoča:

- Sprostitev in hkrati olajšuje komunikacijo.

- Razvoj posameznikove in skupinske ustvarjalnosti.
- Osebnostno rast, uvid in pridobivanje pozitivne samopodobe.
- Ljudje s podobnimi potrebami si lahko medsebojno pomagajo in delijo izkušnje.
- Posamezniki lahko preizkušajo nove načine obnašanja in reakcij drugih članov skupine.
- Lažjo integracijo posameznika.
- Dogovorno vodenje, kjer si člani delijo odgovornost.
- Ljudem, ki težje prenašajo individualno delo s terapevtom je to alternativa.

Skupinsko delo je bolj pestro, zanimivo, v skupnem prostoru nastaja skupna sila, skupna energija, katere posameznik ne bi mogel doseči, ali pa bi za to potreboval dosti več časa. V skupini je bolj spodbudno in lažje vztrajaš do konca (Vogelnik, 1994).

Šugman Bohinc (1994) navaja, da je lahko socialno kulturno delo nestrukturirano, kjer sta skupna na primer čas in kraj srečanja, vsebina pa je prosta, lahko (in tudi pogostejše) pa je strukturirano. Pri tem skupina izvaja skupno nalogo ali raziskuje skupno temo. Priporočljiva velikost socialno kulturne skupine je od 6 do 12 članov, seveda pa je odvisno tudi od okoliščin – potem lahko skupina sestavlja tudi več članov.

M. Liebman (1986) v Šugman Bohinc (1994) navaja vrsto dejavnikov socialnega kulturnega dela:

1) *Sestava skupine*: Skupino lahko opredelimo z vidika vodje, članov skupine, prostora, časa, materialov in pripomočkov.

2) *Težko spremenljivi dejavniki, ki vplivajo na skupino*: Dejavniki v ustanovi, prostorski dejavniki (velikost, primernost prostora, idr.), vpliv uporabnikov, čustva in občutki, ki jih udeleženci vnesejo v sistem.

3) *Cilji in nameni*: Želje in pričakovanja ter razlogi, zaradi katerih se je skupina sploh sestala, ustvarila.

4) *Omejitve skupine in osnovna pravila*: Vnaprej postavljena pravila – na primer določeno število članov, morebitna potrebna prisotnost, skupno dogovorjena temeljna pravila o medosebnih odnosih (neprekinjanje, spoštovanje, pravočasni prihodi, poslušanje drug drugega, pogovarjanje med delom itd.).

5) *Odprte/polodprte/zaprte skupin*: Odločitev o odprtosti skupine za nove člane. Od tega je odvisen tudi nivo poglobljenosti odnosov med člani skupine.

6) *Vloga vodje*: Navzočnost vodje in sovodje, sodelovanje pri delu (lahko je pasivna ali aktivna udeležba, lahko pa kombinacija obojega), vodenje, ki je zlasti demokratično.

7) *Običajni dnevni red srečanja*: Uvod in ogrevanje traja od 10 do 30 minut, izbira ustvarjalne dejavnosti, teme in dejavnost sama – trajanje 20 do 45 minut, pogovor in sklep – trajanje 30 do 45 minut. Posamezno srečanje traja po navadi uro in pol do dve uri, če gre za delavnico pa tudi več ur dnevno.

1.3.4 Socialni delavci in socialno kulturno delo

Znanja, ki jih socialni delavec potrebuje za izvajanje socialnega kulturnega dela, so znanje o socialnem delu, psihologiji, sociologiji in pedagoško znanje. Potrebne so visoka poklicna etika in organizacijske sposobnosti za vodenje dejavnosti v skupini. Potrebna so znanja iz kulturnega področja ter da so ta znanja podkrepljena s praktičnimi vajami, ki jih lahko oseba pridobi na različne načine. Socialni delavec mora svoja znanja obnavljati in jih na novo pridobivati (z rednimi dodatnimi izobraževanji, usposabljanjem itd.) (Šugman Bohinc, 1994).

Socialna delavka ima v interakciji psihosocialne pomoči posebno odgovornost – njen/njegov prispevek k oblikovanju načrta možnih korakov za sprožanje ustreznih in zaželenih sprememb. Uporabnike lahko prek umetnostnih izraznih sredstev usmerimo v sedanost in prihodnost. Z uporabo najrazličnejših umetnostnih tehnik lahko načrtujemo majhne korake k opredelitvi možnega, k sprejemanju jasnih, nedvoumnih dogovorov z razvidnimi nalogami. Strokovna odgovornost socialne delavke je tudi ta, da oblikovani načrt možnih korakov vedno znova zmesti v kontekst posameznikove dolgoročne vizije rešitve problema (Šugman Bohinc, 2000: 195–196).

Socialna delavka uporabniku pomaga prepoznati, spoznati lastne vire moči, hkrati pa tudi njegove neučinkovite vzorce reševanja problema. Prepoznane lastne vire moči mora socialna delavka podpreti in spodbuditi k uporabi, neučinkovite vzorce poskusov reševanja problema pa konstruktivno spremeniti – pri tem so lahko v pomoč umetnostno izrazna sredstva. Strokovno ravnanje mora biti tukaj in zdaj, osebno in konkretno.

Tukaj in zdaj nam in uporabniku nalaga, da se problema lotita v sedanjosti, preteklost nas zanima samo zaradi nalog sedanjosti in projekta prihodnosti.

Osebnost – je ravnanje socialne delavke, delavca, poudari udeležnost strokovnjaka v dialogu, kar pomeni, da tudi strokovnjak podeli svojo izkušnjo.

Konkretno ravnanje pa socialno delavko usmerja v to, da uporabnik in strokovnjak govorita o konkretnih dogodkih, situacijah in možnih ter zaželenih spremembah (Čačinovič Vogrinčič 2006, v Kustec, 2007).

Strokovno ravnanje zahteva od socialne delavke dobro poznavanje teorije socialnega dela in socialno kulturnega dela oziroma dela z umetnostnimi izraznimi sredstvi. Socialna delavka, ki ima znanje za ravnanje, ni nikoli brez besed. Tak strokovnjak zna vzpostaviti in vzdrževati kontekst socialnega dela ter podeliti znanje za ravnanje s posamezniki v procesu soustvarjanja. Pomembno je, da zna strokovnjak prevesti strokovni jezik v osebni ali lokalni jezik in obratno – osebni jezik prevesti nazaj v jezik stroke, za ustvarjanje nove zgodbe. Načelo znanja za ravnanje pojasni, kako je mogoče odpreti prostor za nove zgodbe tudi s pomočjo umetnostnih izraznih sredstev, pomembno pa je, da se v dialogu vzdržuje osebno vodenje v ubesedene rešitve (Čačinovič Vogrinčič, 2002).

1.3.5 Likovnost v socialnem delu

Ustvarjalne dejavnosti pri svojem delu uporabljajo različni strokovnjaki. Namen in poudarek ustvarjanja se je prenesel s pojma zdravljenje na pojme razvoj, rast in kvaliteta življenja. Poleg likovnih terapevtov vodijo umetnostne dejavnosti tudi učitelji v šolah, vzgojitelji v vrtcih, ter nenazadnje socialne delavke in socialni delavci v centrih za socialno delo ter socialno – varstvenih ustanovah (Vogelnik, 1996: 16).

Mislim, da sta likovnost in uporaba vseh ustvarjalnih sredstev nujno potrebna pri našem delu. Zavedati se moramo raznolikosti uporabniških sistemov, s katerimi sodelujemo in soustvarjamo, zato ne moremo uporabljati nekega univerzalnega pristopa. Predmet socialnega dela je pomoč posamezniku, družini in skupnosti, pri reševanju kompleksnih socialnih problemov. Pri socialnem delu gre za projekt sodelovanja, dogovarjanja in soustvarjanja

najboljših možnih rešitev. Cilj je, da bi udeleženi v problemu postali udeleženi v rešitvi (Lussi, 1991).

Ustvarjalno dejavnost lahko socialna delavka uporabi kot dodatno orodje pri svojem delu. Bolj kot umetniška nadarjenost je pomembno razumevanje procesa ustvarjalne dejavnosti. Umetnostna izrazna sredstva so orodja, ki se jih vsakdo lahko nauči uporabljati. Z njihovo pomočjo raziskujemo notranje vire moči sogovornika, kadar sam še ne ve, kako naprej. Socialna delavka pri tem spodbuja dvosmerno besedno komunikacijo in vabi uporabnika, da izraža svoje misli in občutja (Dietz, 2016).

Šugman Bohinc (2007: 21–24) meni, da je poudarek na tem, »kako« raziskujemo in ne zgolj »kaj«. Tudi pri uporabi ustvarjalnih dejavnosti izhajamo iz uporabnikovega videnja situacije in ko skozi umetnostna izrazna sredstva pripoveduje svojo zgodbo, spremljamo ta proces. Kombinacija različnih metod dela npr. likovnega ustvarjanja in pogovora lahko poveča uspešnost raziskovanja, izboljša proces sodelovanja in soustvarjanja ter privede do boljših in bolj ustvarjalnih razpletov.

1.4 Delovni odnos in izvirni delovni projekt pomoči

Delovni odnos je dober in uporaben opis odnosa pomoči v socialnem delu, ki omogoči, da socialna delavka in uporabnik vzpostavi proces pomoči v skladu s sodobnimi spremembami v paradigmi stroke. Delovni odnos varuje pogovor tako, da pomoč raziskujemo in soustvarjamo. V procesu pomoči sta socialni delavec in uporabnik sogovornika. V pogovoru se raziskujejo in soustvarjajo spremembe. Zato ima pogovor v socialnem delu posebne značilnosti. Strokovni, socialno-delovni pogovor je pogovor med sogovorniki, ki so iz pogovora pripravljeni priti z novimi pogledi in drugačnim razumevanjem celotne situacije. Delovni odnos definiramo kot odnos med socialno delavko in uporabnikom. Je opora socialni delavki, da vzpostavi pogovor, ki omogoča sooblikovanje zelenih izidov (Čačinovič Vogrinčič, 2007: 7–10).

Pomembni elementi delovnega odnosa so (Čačinovič Vogrinčič, 2007):

- Dogovor o sodelovanju, ki je uvodni ritual. Projekt podpore in pomoči v socialnem delu se začne z jasnim in izrečenim dogovorom, ki šele omogoči vzpostavljanje delovnega odnosa. Dogovor vsebuje pristanek na sodelovanju tu in zdaj in strinjanje o

času, ki ga imamo na voljo. Dogovor o sodelovanju je dogovor o tem, kako bomo delali. Socialna delavka opiše svojo vlogo in vlogo udeleženih v procesu. Pomembna naloga socialne delavke je, da varuje prostor, v katerem vsak pride do besede.

- Instrumentalna definicija problema (Lüssi, 1991) in soustvarjanje rešitve. Bistvo tega koncepta je naloga socialne delavke, da soustvari proces pomoči, v katerem uporabnik raziskuje svoj delež v rešitvi. Vsak uporabnik v proces vstopi s svojo definicijo problema, socialna delavka doda svoje videnje in tako se začne oblikovanje delovne definicije uresničljivega. V središču sta dialog in sodelovanje.
- Osebno vodenje (Bouwkamp, Vries, 1995), kjer socialna delavka vodi pogovor k postopnemu oblikovanju zaželenih izidov. Socialna delavka se osebno odziva; podeli svoje izkušnje ali zgodbo, ki odpira alternativen pogled na možne rešitve. Njeno ravnanje je empatično, odziva se osebno na dogajanje v odnosu, ki nastaja.

Poleg treh elementov delovnega odnosa pa so pomembni tudi štirje sodobni koncepti:

- Perspektiva moči (Saleebey, 1997). Ravnanje iz perspektive moči je najprej zelo osebna odločitev socialne delavke. Iz perspektive moči sprašujemo po dobrih izdihih in želenih razpletih. Pri uporabnikih iščemo njihove moči in vire.
- Etika udeležnosti (Hoffman 1994) nas usmerja v to, da objektivnega opazovalca, socialno delavko, nadomesti sodelovanje, v katerem nima nihče zadnje besede; je pogovor, ki se nadaljuje.
- Znanje za ravnanje (Rosenfeld 1993). Ta koncept govori o posebnosti v socialnem delu razvitega znanja in o posebnosti ravnanja z njim. Pomembno je, da zna socialna delavka dvoje; vzpostaviti in vzdrževati delovni odnos in podeliti strokovno znanje z uporabniki v procesu soustvarjanja interpretacij v razgovoru in tako omogočiti prevajanje v osebni jezik in nazaj v jezik stroke.
- Ravnanje s sedanostjo ali koncept so-navzočnosti (Andersen 1994). V socialnodelovnih pogovorih zavarujemo čas, ko se pogovor zgodi, razvije in konča tako, da ga je mogoče nadaljevati.

Temelj za sodelovanje v procesu podpore in pomoči družini je izvirni delovni projekt pomoči. Tudi sama sem pri svojem delu uporabljala koncept izvirnega delovnega projekta pomoči, zato bom predstavila ključna znanja za razumevanje procesa.

Gabi Čacinovič Vogrinčič (2009: 15), izpostavi, da koncept izvirnega delovnega projekta pomoči (v nadaljevanju IDPP) dopolnjuje koncept delovnega projekta pomoči. Projekti so

izvirni, saj se vsakokrat na novo oblikujejo, sproti, za vsakega člana posebej, v procesu sodelovanja skozi proces pomoči. Projekti so delovni, ker se v vsakdanjem življenju in jeziku ljudi konkretizirajo dogovorjene spremembe, naloge in delež posameznika skupaj z dogovorom za naslednje srečanje. Poudarek je na delu, na sodelovanju in aktivnostih, ki sledijo iz opravljenega dela v delovnem odnosu. O projektih je govora, ker tečejo v času in so usmerjeni k dobrim izidom ali zaželenim razpletom. V projektu poleg konkretnih nalog zapišemo tudi ugotovljene razlike, tudi minimalne spremembe v procesu napredovanja k rešitvami.

Izviren delovni projekt pomoči dopolni delovni odnos in se vedno znova nadaljuje v delovnem odnosu; v njem zapišemo proces reševanja skupaj z uporabniki, za njih in za nas. Brez smiselnega cilja ni smiselne poti. Nedoseženi cilji pomenijo samo to, da jih moramo boljše raziskati in na novo zastaviti znotraj tistega, kar je uresničljivo.

Delati skozi IDPP pomeni soustvarjalno raziskovati želene izide v instrumentalni definiciji problema in soustvarjanju rešitev. Pripravljenost za pogovor o rešitvah zahteva odločitve, vztrajnost in pogum. V ospredju IDPP so sprotne evalvacije ter refleksije, kje smo in kam želimo priti, pregled še tako majhnih sprememb proti želenim izidom in osredotočanje na uspeh. Vsaka manjša, pozitivna sprememba je opažena in vzpostavlja pogoje za spremembo. Uporabnik ima vedno s seboj vse, kar rabi za spremembo, zato v IDPP opazujemo, kaj je problem in definiramo ustrezne korake za rešitev problemske situacije, prek delovnega odnosa pa ubesedimo konkretne želene premike za doseg rešitve (Šugman Bohinc, 2011: 23–25).

Tudi pri svojem delu sem poleg elementov delovnega odnosa uporabljala koncept izvirnega delovnega projekta pomoči, ki se je izkazal kot nujno dopolnilo delovnega odnosa. Z družino sem skupaj soustvarjala želene izide, ki smo si jih zastavili že na uvodnem srečanju. Sprotno smo te cilje spreminjali in dopolnjevali po potrebah družinskih članov. Na začetnem srečanju smo z družino sklenili dogovor o sodelovanju, kjer smo se dogovorili, kako bomo delali in kam želimo priti. Vsako srečanje sem sprotno zapisovala in zapise dala v pogled mentorici na fakulteti. Redno smo se srečevali na mentorskih srečanjih, ki so mi pomagala rešiti moje dvome in skrbi. Z deklico sva proslavili še tako majhne spremembe. Pri svojem delu sem uporabljala koncept osebnega vodenja, saj sem se na situacije velikokrat osebno odzivala, z družino podelila svoje izkušnje in zgodbe. Delali smo tu in zdaj in bili usmerjeni na

prihodnost. Rečem lahko, da sem vse koncepte preizkusila v praksi in vsi koncepti so se smiselno navezovali eden na drugega.

1.5 Otroci s posebnimi potrebami

1.5.1 Opredelitev

V svoji magistrski nalogi me zanima vpliv uporabe likovnih tehnik pri otroku s posebnimi potrebami, zato se mi zdi potrebno, da razjasnim nekaj pojmov za lažje razumevanje problematike.

Osebe s posebnimi potrebami (v nadaljevanju bom uporabljala izraz OPP) so osebe, ki imajo zaradi fizičnih, osebnostnih in funkcionalnih okvar ali primanjkljajev, zaradi razvojnih zaostankov ali neugodnih socialnih in materialnih pogojev za nemoten psihofizični razvoj težave pri zaznavanju, razumevanju in odzivanju na dražljaje ter pri komuniciranju s socialnim okoljem (Jarc, 2012: 61).

Žerovnik (2004) spodbuja optimističen in predvsem ustvarjalen odnos do otrok s posebnimi potrebami, saj na tak način otroci premagajo marsikatero oviro v življenju.

Galeša (1995, v Krapše, 2004) navaja, da ima otrok učne ali druge težave, če:

- Ima take primanjkljaje, ki mu onemogočajo, da bi se ustrezno izobraževal s pomočjo rednih oblik in programov vzgoje in izobraževanja.
- Ima večje težave kakor večina otrok njegove starosti.
- Je star manj kot pet let in pade v eno izmed zgornjih definicij.

Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (Uradni list RS, št. 58/11, 40/12 – ZUJF in 90/12) opredeljuje, kdo so otroci s posebnimi potrebami:

»Otroci s posebnimi potrebami so otroci z motnjami v duševnem razvoju, slepi in slabovidni otroci oziroma otroci z okvaro vidne funkcije, gluhi in naglušni otroci, otroci z govorno-jezikovnimi motnjami, gibalno ovirani otroci, dolgotrajno bolni otroci, otroci s primanjkljaji na posameznih področjih učenja, otroci z avtističnimi motnjami ter otroci s čustvenimi in vedenjskimi motnjami, ki potrebujejo prilagojeno izvajanje programov vzgoje in

izobraževanja z dodatno strokovno pomočjo ali prilagojene programe vzgoje in izobraževanja oziroma posebne programe vzgoje in izobraževanja.« (internetni vir 3)

V nadaljevanju se bom posvetila predvsem otrokom z motnjami v duševnem razvoju, otrokom s primanjkljajem na posameznih področjih učenja ter otrokom z govorno jezikovno motnjo.

1.5.2 Motnje v duševnem razvoju

O motnjah v duševnem razvoju govorimo, ko gre pri osebi za resnejše primanjkljaje v delovanju, ki so nastali pred osemnajstim letom starosti. Otroci z motnjami v duševnem razvoju imajo znižano raven inteligentnosti, nižje sposobnosti na govornem, kognitivnem, socialnem in motoričnem področju, težave na področju pozornosti in pomnjenja ter pomanjkanje veščin, kar se odraža v neskladju med njihovo kronološko in mentalno starostjo (Kesič Dimić, 2010, v Jarc, 2012: 64).

Motnja v duševnem razvoju se definira iz različnih vidikov: pedagoškega, psihološkega, medicinskega in sociološkega, zato je težko oblikovati le eno definicijo, ki bi zajela vse značilnosti oseb z motnjo v duševnem razvoju (Terlevič, 2013: 45).

Jakulič (1981) navaja pet najpogostejših kriterijev, ki se pojavljajo v različnih definicijah:

- Razvojno obdobje – avtorji so različnega mnenja, kdaj se razvojno obdobje konča. Nekateri so mnenja, da se zaključi z 18. letim, drugi menijo, da se konča prej – s 16. letom. Ta kriterij ni dovolj za določanje motnje v duševnem razvoju, saj obstaja še veliko obolenj, ki nastanejo v tem obdobju in imajo podobno klinično sliko.
- Intelektualni primanjkljaj – mnogi strokovnjaki menijo, da IQ ni natančen pokazatelj motnje v duševnem razvoju. Lahko se zgodi, da pride do hitrih sprememb v IQ ter je zaradi tega težko napovedati, kakšen bo otrokov nadaljnji razvoj.
- Socialna neustreznost – teza, ki se pogosto pojavlja, ko je govora o osebah z duševno motnjo, je da so osebe manj sposobne izpolnjevati zahteve okolja. Ta trditev ni realna, ker se nekatere osebe z nižjim IQ veliko lažje in ustrezneje prilagodijo zahtevam okolja kot osebe z višjim IQ.
- Organska osnova – mnogi avtorji so mnenja, da obstaja organska osnova oziroma patološki proces, ki je povzročil motnjo, drugi to zanikajo

- Neozdravljivost stanja – ta kriterij je povezan s predhodnim in zanj lahko rečemo, da velja za osebe z zmerno, težjo in težko motnjo v duševnem razvoju. Osebe z lažjo duševno motnjo pa se lahko socialno prilagodijo in vključijo v širše okolje (Novljan, 1997: 7–8).

Pri razumevanju motnje v duševnem razvoju je pomembno, da je ne razumemo kot absolutne lastnosti posameznika, ampak kot stanje, ki je odvisno od načina interakcije osebe z motnjo v duševnem razvoju z okolico, vrstniki in strokovnjaki (Lačen, 2001).

1.5.3 Govorno jezikovne motnje

Težave se lahko pojavijo zaradi različnih vzrokov. Včasih so to organski vzroki – npr. izguba sluha, senzomotorne okvare govornega aparata ali šibkosti in prizadetosti kognitivnih funkcij. Včasih so lahko vzroki dejavniki iz okolja – npr. huda socialna prikrajšanost (Končnik Goršič N., Kavkler M., 2002 v Jarc, 2012).

O govorno-jezikovnih motnjah govorimo, če govor osebe, s katero se pogovarjamo vzbudi našo pozornost (predvsem način govora). V takem primeru govorca težko ali težje razumemo, pogovor pa je otežen ali onemogočen. Pojavljajo se neskladja med besednimi in nebesednimi sposobnostmi. Otroke s tako motnjo prepoznamo po naslednjih znakih: (Kesič Dimic, 2010).

- Otroci imajo skromen besedni zaklad.
- Govor ni navzoč.
- Malo ali neradi govorijo.
- Ne razumejo sporočevalca.
- Delajo mnoge slovnične napake (tako pri govorjenju kot pri pisanju).
- Njihovo govorjenje nima smisla, drugi ne razumejo, kaj jim otrok sporoča.

Avtorica navaja najpogostejše govorno-jezikovne motnje:

Dizartija: govorna motnja, ki se pojavi pri okvari tistega dela možganov, ki nadzoruje govorno mišičje.

Afazija: izgubljena ali oslABLJena zmožnost govora zaradi možganskih okvar v času, ko je bil jezik in govor že osvojen.

Dislalija: motnja izreka glasov, pri tem otrok glas izpušča, ga zamenja s podobnim ali napačno izgovarja.

Motnje branja in pisanja

Drugi razvojni govorni zaostanki: nerazvit govor, zapoznel govorni razvoj, zaostanek v govornem razvoju.

1.5.4 Primanjkljaji na posameznih področjih učenja

Izraz označuje zelo raznoliko skupino primanjkljajev (motenj), ki se kažejo z zaostankom v zgodnjem razvoju in/ali v izrazitih težavah na kateremkoli od naslednjih področij: pozornost, pomnjenje, mišljenje, koordinacija, komunikacija, branje, pisanje, pravopis, računanje, socialna kompetentnost in čustveno dozorevanje.

Primanjkljaji vplivajo na posameznikovo sposobnost interpretiranja zaznanih informacij in/ali povezovanja informacij ter tako ovirajo učenje šolskih veščin (branja, pisanja, pravopisa, računanja). Težave, motnje pri učenju, ki sodijo v to skupino, so notranje, nevrofiziološke narave in niso primarno pogojene z vidnimi, slušnimi ali motoričnimi okvarami, motnjami v duševnem razvoju, čustvenimi motnjami ali neustreznimi okoljskimi dejavniki, čeprav se lahko pojavljajo skupaj z njimi (internetni vir 4).

Za otroke s primanjkljaji na posameznem področju učenja je značilno, da na nekaterih področjih (večinoma so to praktična področja) delujejo dobro, na drugih pa slabše. Večina teh otrok pa je intelektualno normalno razvitih. Dosežki niso enakomerni, pričakovanja šole in staršev pa so pogosto previsoka (Žerdin, 1990).

Otroke te skupine večinoma prepoznamo po tem, da kljub povprečnim ali visokim potencialom ne dosegajo dobrega šolskega uspeha. Pri svojem delu so manj uspešni, počasnejši in velikokrat postanejo tarča posmeha, zato se umaknejo pred okolico, zaprejo vase ali pa svoje frustracije začnejo izražati na najrazličnejše neprimerne načine (Jarc, 2004).

Kesič Dimič (2010) navaja nekaj prepoznavnih znakov, ki so značilni za otroke s primanjkljaji na posameznem področju učenja:

- Imajo načeto ali slabo samopodobo.

- Imajo slab kratkotrajni in dolgotrajni spomin.
- Težko se dalj časa osredotočajo na zastavljeno nalogo.
- Vsaka malenkost jih zmoti pri delu, jih vrže iz tira.
- Ne zmorejo ali pa težko nadzorujejo svoja čustva.
- Imajo težave s koordinacijo (groba in fina motorika).
- Imajo težave z grafomotoriko in občutkom za čas.

Primanjkljaji na posameznih področjih učenja so navzven skrita motnja, zato se velikokrat zgodi, da so ti otroci močno stigmatizirani s strani vrstnikov in velikokrat označeni za lenuhe. Brez ustrezne strokovne pomoči se lahko vrtijo v začaranem krogu (Kesič Dimić, 2010).

1.5.5 Otroci s posebnimi potrebami in likovna terapija

Pri otrocih s posebnimi potrebami je potrebno, da se zavedamo, da imajo različne stopnje težav, zato se pri likovni terapiji uporabi nekoliko drugačen način. Terapevt lahko uporabi najrazličnejše pristope – že od začetka mora izbrati primeren material, kot so glina, mivka, voda, itd. Likovni terapevt mora biti dovzeten, dosleden, sama bi dodala, da mora uporabljati metode socialnega dela, znati vzpostaviti delovni odnos in osebni stik z vsakim otrokom, na poseben izviren način. Likovni terapevt se mora posvetiti emocionalni komunikaciji – pri delu mora prepoznati znake žalosti, frustracij in bolečin. Likovna terapija pomaga pri izražanju čustev, trenutnega počutja in močnih emocij (Case in Dalley, 1992).

Likovna terapija omogoča otrokom s posebnimi potrebami možnost, da definirajo same sebe z odločanjem in ustvarjanjem lastnih likovnih izdelkov, na katere so ponosni (Rubin, 1999).

Gorjup (1999) razlaga tehniko slikanja s prstnimi barvicami. Ta tehnika je zelo primerna za otroke s cerebralno paralizo, otroke po poškodbi glave, downovim sindromom, pri poškodbah višjih spinalnih delov itd. Tehnika prstnih barvic kot terapevtska aktivnost omogoča izboljšanje senzorike ter perceptivno–kognitivnih funkcij, uporablja pa se tudi za aktiviranje emocionalnega področja.

Kariž (2010) pravi, da likovne aktivnosti otrokom s posebnimi potrebami omogočajo grafomotorično razvijanje, sproščanje, zapolnitev prostega časa in razvijanje socialnih spretnosti.

Likovna terapija pa otrokom s posebnimi potrebami omogoča mnogo več kot le razvijanje ročnih spretnosti in zapolnitev prostega časa.

Njeni cilji so: (Kariž, 2010: 87).

- *Krepitev neodvisnosti in samostojnosti* – otroci s posebnimi potrebami so pogosto odvisni od drugih, zato jim možnost izbire materialov in vsebine likovnega izdelka omogoča razvijanje lastnega stila izražanja, proces odločanja pripomore k razvoju pozitivne samopodobe in samostojnosti.
- *Obvladovanje* – otroci z vztrajno vadbo dosežejo stopnjo obvladovanja likovnih materialov in procesov; te spretnosti jim omogočajo oblikovanje likovnih izdelkov ter so pokazatelj njihovega truda in ponosa.
- *Aktivacija* – pri oblikovanju likovnega izdelka so otroci aktivni, medtem ko si pri drugih aktivnostih kot so oblačenje, hranjenje, umivanje pogosto pasivni.
- *Simbolno izražanje čustev* – likovni medij omogoča simbolno izražanje močnih čustev kot sta strah ali jeza; otroci zaradi odvisnega položaja teh čustev pogosto ne morejo izraziti.
- *Zadovoljstvo in veselje* – otroci s posebnimi potrebami potrebujejo nadzorovano regresijo, prijetno senzorno in kinestetično izkušnjo; otroci pri delu izražajo svoje zadovoljstvo in veselje, ki ga pogosto zanikajo, ali pa sta jim odvzeta.

Otroci s posebnimi potrebami imajo svoj značaj, ki se posledično kaže pri izbiri materialov, barv, celostni artikulaciji, ter pomenski strukturi likovnega izdelka. Pojavi se lahko značilna zavrtnost in čečkanje na prvi stopnji likovnega delovanja. (Gorjup, 2006, v Založnik, 2006).

Otroci s posebnimi potrebami uspešno delujejo v skupinah, pri tem pa moramo upoštevati nekaj pravil (Kariž, 2010: 88):

- Število otrok naj bo majhno. V skupini je zaželeno število otrok od 3 do 5. Tako lahko vsakemu posamezniku posvetimo dovolj pozornosti.
- Poskrbeti je potrebno za velik izbor stimulativnega in privlačnega materiala, ki omogoča otrokom izbiro in sprejemanje odločitev.
- Če so v skupino vključeni posamezniki z različnimi sposobnostmi, likovno aktivnost prilagodimo do take mere, da ustreza vsem – tako tistim, ki so počasnejši, kot tistim, ki so hitrejši.
- Zadovoljstvo z likovnimi izdelki je pomembno, zato otrokom likovni terapevt pomaga pri izdelovanju izdelka.

- Otroke spodbudimo, da si zastavijo realne cilje in dosežajo lastna pričakovanja.
- Nekateri otroci ne bodo zmožni govoriti, ampak to ni razlog, da se likovni terapevt ne posveti refleksiji. Vzeti si je treba dovolj časa za ogled izdelkov in razstavo, saj s tem krepimo nebesedno komunikacijo.
- Ne glede na motnjo vsak otrok do določene mere lahko uporabi likovni medij za izražanje, zato nikoli ne smemo podcenjevati njihove zmožnosti in sposobnosti

2. PROBLEM

Idejo, navdih in spodbudo za pisanje moje magistrske naloge sem dobila po končani študijski praksi v prvem letniku dodiplomskega študija – program Socialno delo z družino.

V študijskem letu 2015/16 sem se v okviru predmeta Praktikum vključila v projekt naše fakultete v sodelovanju z Zvezo prijateljev mladine Moste – Polje. Pri izbiri družine sem se prepustila naključju – na uvodnem srečanju projekta si nisem izbrala družine, temveč sem počakala, da mi je profesorica Nina Mešl poslala opis in kontaktne podatke točno določene družine. Reševanje kompleksnih problemov družine je zahtevalo veliko mero znanja, truda in dela. Na vsak obisk v družini sem se posebej pripravila, pomagala pa so mi tudi mentorska srečanja na fakulteti. Nemalokrat sem občutila nemoč in mentorica Klavdija Kustec mi je bila res v veliko podporo in pomoč.

Družina, katero sem obiskovala, je štela 4 člane – očeta, hčerko ter stara starša. Na začetku projekta je bil oče v postopku razveze s partnerico, ki je dekličina mama, tekom moje študijske prakse pa je mama umrla. Taka situacija me je po eni strani obremenila, razžalostila, po drugi strani pa mi dala še dodatno spodbudo, da družini priskočim na pomoč, jim stojim ob strani ter jih, še posebej deklico, spremljam skozi proces žalovanja.

Tekom študijske prakse nikoli nisem izvedela točne diagnoze deklice, vedela pa sem, da je otrok s posebnimi potrebami, s težavami v govoru in primanjkljaji na učnem področju. Tudi grafomotorika ji je predstavljala težave. Iz vsakega srečanja v srečanje sem ugotavljala in iskala dekličine vire moči. Našli sva jih v skupnem ustvarjanju. Preizkusila sem veliko likovnih tehnik in ugotovila, da deklica iz tedna v teden napreduje. Na srečanjih sem ustvarila varen prostor in rutino, ki je deklici predstavljala varno okolje, v katerem se je sprostila, razživela in zaživela. Po vsakem končanem srečanju sva se dogovorili, kaj bova delali naslednjič – s kakšno tehniko, s kakšnimi materiali in kakšna bo tema ustvarjanja. Vsakokrat nisva mogli slediti temu dogovoru, vendar nama je v veliki večini uspevalo. Deklici sem pustila prosto pot in ji pustila, da sama narekuje tempo dela.

Temeljni namen mojega magistrskega dela je raziskati uporabnost likovnih tehnik pri delu z otrokom s posebnimi potrebami v izvirnem delovnem projektu pomoči. Preveriti želim svojo predpostavko, da je uporaba kreativnih tehnik v delovnem odnosu še kako potrebna, zaželena in dobro sprejeta s strani otroka in njegove družine.

V študiji primera bom raziskala teme, ki so relevantne za mojo magistrsko nalogo. Posvetila se bom dnevniškim zapisom, kjer sem uporabljala različne likovne tehnike, in kvalitativno analizirala proces in napredek dela.

2.2. Raziskovalna vprašanja

Raziskovalna vprašanja sem razdelila v dva sklopa. Prvi je namenjen družinskim članom deklice, s katero sem sodelovala v izvirnem delovnem projektu pomoči (oče, babica, dedek), drugi sklop pa je namenjen prostovoljki, ki letošnje leto sodeluje z deklico.

Družina:

- Vrste in področja primanjkljajev
- Strategije za izboljšanje, blažitev oz. nadomestitev primanjkljajev
- Izkušnja izvirnega delovnega projekta pomoči
- Vidne spremembe tekom leta, ko je potekal izvirni delovni projekt pomoči
- Izkušnja uporabe likovnih tehnik

Prostovoljka:

- Načini dela, strategije dela
- Vidne spremembe tekom leta
- Vzpostavitev delovnega odnosa s pomočjo likovnih tehnik
- Uporaba likovnih tehnik

3. METODOLOGIJA

3.1. Vrsta raziskave

Raziskava, ki sem jo izvedla v svoji magistrski nalogi, je kvalitativna, saj sem zbrala besedne opise, ki se nanašajo na raziskani pojav, hkrati je gradivo obdelano na kvalitativen način. Osnovno empirično gradivo predstavljajo zapisi izvirnega delovnega projekta pomoči.

Raziskava je tudi eksplorativna ali poizvedovalna, glede na odnos do neposrednega izkustvenega gradiva pa je izkustvena ali empirična.

Raziskava je kvalitativna študija primera. Gre za singularno študijo primera, saj proučujem en sam primer.

Vzorec zaradi le enega primera ni reprezentativen, zato pridobljenih podatkov ne moremo posploševati (Mesec, 2009).

3.2. Merski instrumenti in viri podatkov

Za merski instrument sem v raziskavi uporabila nestandariziran vprašalnik, ki je neposredna oblika spraševanja. Tak merski instrument sem si izbrala, ker sem imela zastavljene osnovne teme, o katerih sem se želela pogovarjati, ostala vprašanja pa sem tekom samega intervjuja prilagajala glede na potek pogovora.

Hkrati je bil moj merski instrument tudi vnaprej pripravljen obrazec izvirnega delovnega projekta pomoči. V ta obrazec sem tekom leta vpisovala potek procesa podpore in pomoči. Analizirala sem vsebino, ki je relevantna za mojo magistrsko nalogo.

Vir podatkov je bila družina deklice, s katero sem izvajala izvirni delovni projekt pomoči v študijskem letu 2015/16 (oče, babica, dedek) in prostovoljka, ki letošnje leto (2016/17) sodeluje z deklico.

3.3. Populacija in vzorčenje

Populacijo sestavljajo vse družine, ki so bile vključene v izvirni delovni projekt pomoči v študijskem letu 2015/16 prek Fakultete za socialno delo v sodelovanju z Zvezo prijateljev mladine Moste – Polje. Populacijo predstavljajo tudi vsi prostovoljci, ki so v ta projekt vključeni tudi letošnje leto.

Vzorec predstavlja štiričlanska družina iz Ljubljane, katero sestavljajo hčerka, oče, babica in dedek, ter prostovoljka – študentka Fakultete za socialno delo, ki sodeluje z isto družino tudi letošnje študijsko leto (2016/17).

3.4. Zbiranje podatkov

Podatke sem zbrala s pomočjo lastnih dnevniških zapisov iz IDPP. Za vsako srečanje z družino sem izpolnila svoj obrazec. Ti zapisi se nanašajo na delovni proces ter koncepte in metode socialnega dela, ki sem jih uporabljala pri delu z družino. Po koncu vsakega srečanja sem skrbno zapisala dogajanje, o tem postopku sem predhodno tudi obvestila družino. Vsak zapis posebej sem posredovala mentorici Klavdiji Kustec, ki mi je na zapisano dala povratne informacije, na mentorskih srečanjih pa smo se o poteku dela tudi bolj poglobljeno pogovorili.

Za svojo magistrsko delo sem uporabila dnevniške zapise, ki so bili relevantni za mojo temo.

Pri zbiranju podatkov s pomočjo intervjuja sem se obrnila na družino, s katero sem sodelovala v izvirnem delovnem projektu pomoči. Očeta, ki je bil pripravljen sodelovati, sem kontaktirala preko telefona, prav tako sta bila pripravljena sodelovati tudi babica in dedek. Na željo družinskih članov smo se dogovorili, da bomo kratke pogovore opravili preko telefona. Zaradi zaupnosti podatkov sem v svoji nalogi spremenila imena družinskih članov.

Intervjuji so potekali v torek, 30.5.2017. Pred intervjujem sem vsakega udeleženca posebej povabila k pogovoru in razložila potek intervjuja. Zagotovila sem jim popolno anonimnost in se jim še enkrat zahvalila za sodelovanje. Vnaprej sem imela pripravljene teme, o katerih bomo govorili, vprašanja pa sem sproti prilagajala tekom pogovora.

Za drugi del zbiranja podatkov sem se najprej obrnila na asistentko Klavdijo Kustec, ki mi je zaupala podatke študentke Tanje, ki letošnje leto sodeluje z družino. Kontaktirala sem jo preko družabnega omrežja Facebook. Opisala sem ji namen svoje naloge in jo povabila k sodelovanju. Zaradi zaupnosti podatkov sem tudi njeno ime spremenila. Pred samim intervjujem sva se z njo slišali tudi preko telefona in se dogovorili, kako bo potekal najin intervju. Tudi najin intervju je potekal prek telefona v sredo, 31.5.2015. Tako kot pri prejšnjih treh intervjujih, sem tudi tokrat imela v naprej pripravljene teme, vprašanja pa sem sproti prilagajala glede na tok pogovora.

3.5. Obdelava in analiza podatkov

Zbrane podatke sem obdelala po postopkih analize kvalitativne raziskave.

Podatke, ki sem jih zapisovala v obrazec izvirnega delovnega projekta pomoči, sem torej obdelala kvalitativno. Izbrala sem tiste zapise, ki so se nanašali glede na raziskovalna vprašanja in temo moje magistrske naloge. Podatke, pridobljene iz analize zapisov izvirnega delovnega projekta pomoči, predstavljam v poglavju »Rezultati in razprava«.

Tudi podatke, zbrane z intervjuji, sem obdelala na kvalitativni način. Ker so pogovori potekali preko telefona, sem udeležene prosila, če lahko pogovor posnamem. Vsi so se strinjali, zato je bil prvi korak pri obdelavi podatkov transkripcija posnetkov. Zaradi varovanja podatkov sem spremenila imena udeleženi. Intervjuje sem označila s črkami A, B, C in D.

Analizo vseh dobljenih podatkov sem nadaljevala s pomočjo odprtega kodiranja. Izjavam sem poiskala smiselni pojem, te pojme pa sem uvrstila v kategorije, ki so se navezovale na moja raziskovalna vprašanja. Postopek je razviden iz spodnjega primera.

Tabela 0.1: Primer odprtega kodiranja

ŠTEVILKA IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA
A1	ima lažjo motnjo v duševnem razvoju	Lažja motnja v duševnem razvoju	Vrste primanjkljajev

A2	in zmerno govorno jezikovno motnjo	Zmerna govorna jezikovna motnja	Vrste primanjkljajev
A3	ko se mi je zdelo, da drugi otroci njenih let že govorijo, ona pa še niti ni	Vrstniki že govorili, deklica še ne	Opažanje primanjkljajev
A4	čebljala v nekem svojem jeziku	Uporaba svojega načina govora	Opažanje primanjkljajev
A5	nisem posebej polagal pozornosti	Ni posebne pozornosti	Opažanje primanjkljajev

Po odprtem kodiranju je sledilo osno kodiranje. Pod vse kategorije, do katerih sem prišla pri odnosnem kodiranju, sem zapisala pojme, ki imajo podobno vsebino iz vseh štirih intervjujev. V oklepaju sem za boljšo preglednost izjav dodala še številko izjave.

Primer osnega kodiranja (celoten postopek je razviden v prilogi):

SPREMEMBE TEKOM LETA, KO JE POTEKAL IZVIRNI DELOVNI PROJEKT POMOČI

- Nenadne spremembe v govoru (A28)
- Izboljšan govor (A29, B10, C18)
- Govor o ustvarjanju (A30, B14)
- Kazanje izdelkov družinskim članom (A31, C12)
- Pripravljenost za sodelovanje (A33, C20)
- Odprtost s strani deklice (A35)
- Veselje ob prihodu prostovoljke (A36, B12)
- Govor o prostovoljki (A37)
- Govor o barvah (A38)
- Razvoj govora čez leto v času enega leta? (A39)
- Ponos (B8, B13, C27)

Po osnem kodiranju sem prišla do preglednih rezultatov moje raziskave. V naslednjem poglavju sem - za namene lažje analize rezultatov - kategorije izpeljala iz raziskovalnih vprašanj.

KATEGORIJE:

- 1) VRSTE PRIMANJKLJAJEV: O tej temi sem govorila samo z očetom deklice, da sem dobila natančne podatke o diagnozi deklice.
- 2) OPAŽANJE PRIMANJKLJAJEV: Tudi o tej temi sem govorila samo z očetom deklice. Zanimalo me je predvsem, pri koliko letih je začel oče polagati pozornost na to, da je deklica otrok s posebnimi potrebami in ima primanjkljaje na različnih področjih.
- 3) STRATEGIJE ZA IZBOLJŠANJE PRIMANJKLJAJEV: Ta tema se smiselno navezuje na prejšnjo temo. Očeta sem o tem spraševala predvsem zato, ker me je zanimalo, kakšnih, če sploh katerih, strategij in tehnik se je posluževal, da bi izboljšal stanje ali celo odpravil dekličine primanjkljaje. V tej temi sem predstavila tudi strategije oziroma likovne tehnike, ki sem jih sama uporabljala tekom leta, ko je potekal izvirni delovni projekt pomoči. Vključila sem tudi strategije prostovoljke, ki se letošnje leto srečuje z deklico, saj se mi je zdelo zanimivo, da vidim, kako zdaj poteka njuno delo.
- 4) IZKUŠNJA PROSTOVOLJNEGA DELA: O Izkušnji prostovoljnega dela sem se pogovarjala z vsem člani družine. Zanimalo me je, kakšna je bila njihova izkušnja z mano kot s prostovoljko in kako se je deklica odzivala name.
- 5) SPREMEMBE TEKOM LETA, KO JE POTEKAL IZVIRNI DELOVNI PROJEKT POMOČI: Ker so me zanimale spremembe, ki so bile opazne pri deklici, ko sem izvajala izvirni delovni projekt pomoči, sem se tudi o tej temi pogovarjala z vsemi člani družine. Zanimalo me je predvsem, kako so oni doživljali in videli spremembe, ki so se dogajale na dekličinih govornih in duševnih področjih. Pojmi v tej kategoriji opisujejo spremembe, ki so jih opazili družinski člani.
- 6) UPORABA LIKOVNIH TEHNIK: To temo sem dodala, ker me je zanimalo, ali družinski člani uporabljajo likovne tehnike z deklico tudi po končanem izvirnem delovnem projektu pomoči. O tej temi sem se pogovarjala tudi s prostovoljko Tanjo.

4. REZULTATI IN RAZPRAVA

V tem poglavju so predstavljeni rezultati, za vsako kategorijo oziroma temo pa sledi še razprava. Pred predstavitvijo rezultatov z razpravo bom najprej predstavila družino, s katero sem sodelovala v izvirnem delovnem projektu pomoči. Naj še enkrat poudarim, da so imena družinskih članov izmišljena zaradi varovanja osebnih podatkov družine.

Na začetku študijskega leta 2015/16 sem se vključila v projekt naše fakultete, ki je sodelovala z Zvezo prijateljev mladine. Družine si na uvodnem srečanju nisem sama izbrala, temveč mi je kontaktne podatke naključne družine poslala profesorica Nina Mešl. Štiričlansko družino sestavljajo oče Peter, hčerka Nina ter babica in dedek. Z biološko mamo nisem imela nikoli stika, saj sta s Petrom tekom našega projekta bila v postopku razveze, zaradi bolezni je velik del leta preživela v bolnici, v maju 2016 pa je Ninina mama umrla.

Z očetom Petrom sem se preko telefona dogovorila za prvo srečanje. Družino sem spoznala novembra 2016. Takrat 5 let stara deklica Nina me je hitro sprejela. Njene diagnoze skozi celotno študijsko leto nisem izvedela, vedela pa sem, da je otrok s posebnimi potrebami. Zdaj vem, da ima Nina lažjo motnjo v duševnem razvoju ter zmerno govorno jezikovno motnjo, obiskuje Center za usposabljanje, vzgojo in izobraževanje Janeza Levca v Ljubljani.

Z Nino in očetom sem hitro vzpostavila delovni odnos, babica in dedek sta se skoraj vedno umaknila, kadar sem prišla. Z njihove strani je bila izražena želja, da se posvetim predvsem Nini. Kar hitro sem ugotovila, da Nina rada ustvarja. Delali sva z različnimi materiali, uporabljali sva različne likovne tehnike. Vsakič znova sem videla, da je to dekličino močno področje. To je bil njen krasen vir moči. Iz srečanja v srečanje se je Ninin govor izboljševal. Skozi igro in skozi ustvarjanje sva se učili. Ko sva šli na sprehod, sva opazovali okolico – in se tako naučili barv, ko sva čakali na semaforju na zeleno luč – sva se naučili šteti. Z različno debelimi čopičem sva ugotavljali, katera črta je bolj debela, katera tanjša, katera ravna in vijugasta. Uporaba likovnih tehnik mi je pomagala, da sem z deklico na kreativen način osvajala različne veščine in znanja, ki jih že imajo otroci njenih let. Na srečanja sem prinašala različne pripomočke za ustvarjanje. Delali sva s slanim testom, grafomotoriko sva osvajali s koruznimi zrnami, katere sva lepili in barvali, v pomladnih dneh sva z voščenkami risali v parku. Deklica se mi je odprla – in tudi jaz sem se njej. Imeli sva čudovit odnos in zelo težko sem se poslovila od nje. Videla sem, da lahko z uporabo likovnih tehnik pripomorem h kreativnejšemu soustvarjanju delovnega odnosa. Prepričana sem, da če z Nino pri svojem delu

ne bi uporabljala toliko domišljije in različnih tehnik, ne bi prišli do točke, ki sva jo dosegli na koncu leta, ko sva se poslovili.

Tekom izvirnega delovnega projekta pomoči sem ustvarila dvajset dnevniških zapisov. V svoji magistrski nalogi sem bolj natančno analizirala pet zapisov. Za teh pet zapisov sem se odločila, ker so se mi zdeli najbolj relevantni za temo moje naloge. Vseh dvajset zapisov pa je dostopnih v prilogi za lažje razumevanje celotne situacije. Rezultate sem pridobila skozi analizo teh petih zapisov in intervjujev z družino in prostovoljko, ki letošnje študijsko leto sodeluje z družino. Njena perspektiva se mi je zdela zanimiva, saj me je zanimalo, kako ona letošnje leto sodeluje z Nino, kakšne tehnike uporablja in kako vidi rezultate in spremembe.

VRSTE PRIMANJKLJAJEV in OPAŽANJE PRIMANJKLJAJEV

O tej temi sem se pogovarjala samo z očetom. Ko sem začela izvajati izvirni delovni projekt pomoči, sem o deklici izvedela zelo malo. Vedela sem, da ima govorne težave, vendar natančne diagnoze nisem poznala. Oče mi je šele v zaključnem intervjuju povedal, da ima Nina **lažjo motnjo v duševnem razvoju** (*ima lažjo motnjo v duševnem razvoju – A1*) in **zmerno govorno jezikovno motnjo** (*in zmerno govorno jezikovno motnjo – A2*). Oče je pri Nini začel opazovati primanjkljaje, ko so **vrstniki že govorili, deklica še ne** (*ko se mi je zdelo, da drugi otroci njenih let že govorijo, ona pa še niti ni – A3*). To se je začelo dogajati ob Ninini **starosti približno treh let** (*okrog tretjega leta – A7*). Nina je **uporabljala svoj način govora** (*čebljala v nekem svojem jeziku – A4*). Čeprav je oče primanjkljaje opazil, temu **ni posvečal posebne pozornosti** (*nisem posebej polagal pozornosti – A5*), ampak je **pustil času čas** (*sem si mislil, bo že, ko bo čas – A6*).

O motnjah v duševnem razvoju govorimo, ko gre pri osebi za resnejše primanjkljaje v delovanju, ki so nastali pred osemnajstim letom starosti. Otroci z motnjami v duševnem razvoju imajo znižano raven inteligentnosti, nižje sposobnosti na govornem, kognitivnem, socialnem in motoričnem področju, težave na področju pozornosti in pomnjenja ter pomanjkanja veščin, kar se odraža v neskladju med njihovo kronološko in mentalno starostjo (Kesič Dimić, 2010 v Jarc 2012: 64).

Tudi pri Nini je oče začel opazovati neskladja med njeno kronološko in mentalno starostjo, še posebej ko je njen razvoj primerjal z razvojem njenih vrstnikov.

Pri razumevanju motnje v duševnem razvoju je pomembno, da je ne razumemo kot absolutne lastnosti posameznika, ampak kot stanje, ki je odvisno od načina interakcije osebe z motnjo v duševnem razvoju z okolico, vrstniki in strokovnjaki (Lačen, 2001).

O govorno–jezikovnih motnjah govorimo, če govor osebe, s katero se pogovarjamo, vzbudi našo pozornost (predvsem način govora). V takem primeru govorca težko ali težje razumemo, pogovor pa je otežen ali onemogočen. Opažamo neskladja med besednimi in nebesednimi sposobnostmi (Kesič Dimić, 2010). Tudi oče opisuje neskladje med hčerkinimi besednimi in nebesednimi sposobnostmi. Nina je uporabljala svoj način govora, njen govor je bil težje razumljiv.

STRATEGIJE ZA IZBOLJŠANJE PRIMANJKLJAJEV

Rezultati raziskave so pokazali, da je oče **razmišljal o odpravi primanjkljajev** pri Nini (*razmišljal sem že, kako bi lahko – A8*), vendar na tem področju **nima izkušenj** (*vendar jaz nimam izkušenj s tem – A9*) in **ne ve veliko o tem** (*ne vem kako te stvari potekajo – A10*). Čeprav oče pravi, da o teh stvareh ne ve veliko, je kljub temu za odpravo primanjkljajev **delal na svoj način** (*delal sem po svoje – A11*) skozi **pogovor z deklico** (*z njo sem se pogovarjal – A14*), z **branjem knjig** (*kakšno knjigo sem ji poskušal prebrati – A15*) in skupnim **gledanjem risank** (*pa kakšne risanke sva gledala skupaj – A16*). Nina je sicer imela **strokovno pomoč v vrtcu** (*je pa imela nekaj časa v vrtcu pomoč – A12*), in sicer je **obiskovala logopedinjo** (*hodila je k logopedinji, ampak samo 1x na mesec – A13*).

Prek leta, ko je potekal izvirni delovni projekt pomoči, sem sama uporabljala marsikatero strategijo, da bi izboljšala Ninin govor. Ugotavljala sem, da deklici pomaga uporaba likovnih tehnik, saj sva se skozi uporabo le teh učili stvari, ki jih otroci v tem razvojnem obdobju že imajo osvojene. (*Danes sem s sabo na prakso prinesla koruzna zrna, saj sem se s kolegico, ki je na študiju specialne pedagogike, pogovarjala o raznih vajah in mi je predlagala, da lahko z deklico delam tudi z različnimi materiali in predmeti. Ideja mi je bila zelo všeč. Že doma sem pripravila karton, na katerega sem narisala nekaj motivov – vendar jih nisem dokončala – narisala sem jih s črkanimi črtami, Nina pa naj bi jih obrobila, potem pa po črtah prilepila koruzna zrna – IDPP 8*). Trudila sem se, da sem za vsako srečanje pripravila zanimive ustvarjalne delavnice, ki so Nino pritegnile, da se je na kreativen način učila ter tako izboljševala svoje govorne sposobnosti (*Nina je bila danes zelo ustvarjalna. Pridno je sodelovala, najin način dela jo je pritegnil, karkoli sem ji predlagala, ji je bilo všeč. Tudi naveličala se ni dela, še ko je bil moj čas za odhod, bi ona nadaljevala z delom – IDPP 9*).

Nina je do učenja že od začetka imela odpor – vsaj do dejavnosti, ki se imenujejo »učenje«. Raje sem skozi vsakdanje situacije in igro Nino učila štetja, izgovorjave besed in krepitve njenega besednega zaklada (*Opazila sem, da je Nina izboljšala nekatere svoje besede. Zelo razločno že šteje do deset. Vsakič ko na sprehodu čakava na semaforju na zeleno luč, štejeva skupaj. Zdaj se je Nina že toliko navadila, da vsakič začne sama štet. Na začetku je težko štela do tri, večkrat se je zmotila, zdaj pa tekoče šteje do deset – IDPP 11*). (Proti koncu si je deklica želela, da se igrava z žogo – rekla sem ji, da se lahko to igrava, vendar bova zraven štele. Tako sva vsaka povedale eno številko – za vsak odboj žoge na tla. Nina je potem avtomatsko padla v štetje, ki ji je šlo zelo dobro od rok, zato sem jo tudi pohvalila. Deklica skozi igro zelo pridno dela in sodeluje – IDPP 4).

Oče posebnih strategij za odpravo dekličinih primanjkljajev ni uporabljal predvsem zaradi tega, ker na tem področju ni imeli izkušenj in o tem ni prav dosti vedel. Kljub temu je oče izbral svoj način, da bi se dekličine govorne motnje izboljšale – s pogovorom, branjem knjig in skupnim gledanjem risank. Nina je v vrtcu prejela strokovno pomoč logopedinje, ki pa jo je obiskovala samo enkrat na mesec. Zgodnje preprečevanje govorno-jezikovnih težav je nujno, saj s tem vplivamo na kakovost otrokovega življenja v prihodnosti. Govor in jezik se najintenzivneje razvijata v predšolskem obdobju, ki ga se lahko poimenuje tudi kritično obdobje za razvoj govora in jezika. V tem obdobju se v razvoju komunikacije zgodi največji preskok, otrok pa je tudi najbolj dovzeten za osvajanje govora in jezika. Če ima pri tem težave, je ključnega pomena, da se logopedska terapija začne, še preden otrok vstopi v šolo. Z zgodnjo obravnavo se pripomore k učinkovitosti logopedske terapije, še preden sta govor in jezik napačno avtomatizirana. Tako otrok vstopi v šolo s čim manjšim odstopanjem od svojih vrstnikov in pripravljen na začetno opismenjevanje (internetni vir 5).

Rezultati so pokazali, da je obisk logopedinje enkrat na mesec občutno premalo za viden napredek in izboljšanje Nininega govora. Rezultati mojega dela v IDPP so se začeli zelo hitro kazati. Ugotovila sem, da Nina potrebuje kreativne načine, da jo motiviram za delo. Šugman Bohinc (2007: 21-24) pravi, da je pomemben poudarek na tem, »kako« raziskujemo in ne zgolj »kaj«. Tudi pri uporabi ustvarjalnih dejavnosti izhajamo iz uporabnikovega videnja situacije. Ko uporabnik – v mojem primeru Nina - skozi umetnostna izrazna sredstva pripoveduje svojo zgodbo, smo spremljevalci procesa. Kombinacija različnih metod dela, npr. likovnega ustvarjanja in pogovora, lahko poveča uspešnost raziskovanja, izboljša proces sodelovanja in soustvarjanja ter privede do boljših in bolj ustvarjalnih razpletov.

Ugotovila sem, da tudi Tanja uporablja raznolike načine dela z Nino. Veliko se uči preko igre. Učno snov ponavljata in se uči skupaj, prav tako skupaj delata šolske naloge. Tanja pri delu z deklico uporablja veliko vzpodbudnih besed. Ta strategija se je že pri mojem delu z deklico izkazala kot zelo dobra.

IZKUŠNJA IZVIRNEGA DELOVNEGA PROJEKTA POMOČI

Družinski člani so imeli **pozitivno izkušnjo** (*dobra izkušnja – C1*) izvirnega delovnega projekta pomoči. Veselilo jih je predvsem **sprejemanje z dekličine strani** (*te je hčerka takoj sprejela – A18, sprejela te je en dva tri – C10*). Z izvirnim delovnim projektom pomoči je v družini nastopila neka **nova, zanimiva dinamika** (*lepo je bilo, ker je bilo nekaj na novo, zanimivo – A19*). Vsi družinski člani so povedali, da so ob mojem prihodu zaznali predvsem **dekličino veselje** (*se je zelo veselila, ko je vedela, da prideš – A20, Nina je bila fejest navdušena – B2, te je hvalila, pa se veselila ko prideš – B3, sem videl, da je bila Nina vesela – C4, Nina je uživala, to je bilo meni važno – C9*). Na mojih srečanjih sem poskušala združiti **druženje in delo** (*spet nekaj delali in se družili – A21*), saj sem ugotavljala, da Nina tako najboljšo funkcionira. Oče je v meni videl tudi **dekličino zaupnico** (*glede na to, da sva živela sama, no pač, brez njene mame, mi je bilo super, da je imela neke vrste zaupnico – A22*), na tem sem delala tudi skozi celotni izvirni delovni projekt pomoči. Hotela sem, da se deklica ob meni počuti sprejeto in mi lahko pove in pokaže vse, kar ji leži na duši. Tudi oče je opazil **odprtost** pri Nini (*se je ful odprla – A23*), veselile so ga **dobre ideje** (*si imela fajn ideje – A25*) in **stalno dogajanje** v izvirnem delovnem projektu pomoči (*stalno sta nekaj delali zanimivega na novo – A24*). Oče je povedal, da je bila deklica nad mano **navdušena** (*hčerka zelo navdušena – A26*), s svojo prisotnostjo sem jo **osrečila** (*si jo osrečila – A27*). S tem ko sem osrečila Nino, pa sem posledično **osrečevala tudi vse družinske člane** (*ko sta oblikovali pa barvali, to se je še meni tako fajn zdelo – A34, je bilo kar fajn – C3, ko si prišla, sem bil zadovoljen, da ima našo dekle prostovoljko – C5*). Kljub **začetni negotovosti** (*na začetku nisem vedel, kako bo to izgledalo – C2*) je družinske člane pritegnilo tudi **zanimivost ustvarjanja** z deklico (*izgleda ji je zanimivo – B7, zanimivo, ni kaj – C16*). Babica je povedala, da je bil to **lep način za pristop** do deklice (*da si izbrala lep način, kako pristopiti do nje – B5*), saj **otroci radi ustvarjajo** (*otroci radi delajo take stvari – B6*). Dedek je še poudaril, da je bilo to **lepo sodelovanje** (*lepo sta delali – C7*) ter da je deklica res **uživala ob druženju** (*fajn sta se imeli – C8*).

Družinski člani so bili s potekom in razpletom izvirnega delovnega projekta pomoči zadovoljni. Na prvem mestu jim je bilo to, da se ukvarjam z Nino. Tako sem našla njena močna področja, ki so mi pomagala, da je Nina skozi celo leto dobro napredovala.

Gabi Čačinovič Voginčič (2009:15) izpostavi, da koncept izvirnega delovnega projekta pomoči dopolnjuje koncept delovnega odnosa. Projekti so izvirni, saj se vsakokrat na novo oblikujejo, sproti, za vsakega člana posebej, v procesu sodelovanja skozi proces pomoči. Projekti so delovni, ker se v vsakdanjem življenju in jeziku ljudi konkretizirajo dogovorjene spremembe, naloge in delež posameznika skupaj z dogovorom za naslednje srečanje. Poudarek je na delu, na sodelovanju in aktivnostih, ki sledijo iz opravljenega dela v delovnem odnosu. O projektih je govora, ker tečejo v času in so usmerjeni k dobrim izidom ali zaželenim razpletom. V projektu poleg konkretnih nalog zapišemo tudi ugotovljene razlike, tudi minimalne spremembe v procesu napredovanja k rešitvami. Ugotovila sem, kaj potrebuje Nina za napredek in osebno rast. Koncept izvirnega delovnega projekta pomoči mi je pomagal, da sem posebej zanjo razvila izvirno strategijo vodenja in soustvarjanja želenih izidov. S tem ko se je Nina učila, sem pomagala tudi celotni družini, saj so z veseljem opazovali najin napredek. Nova in zanimiva dinamika ter način dela sta pritegnila deklico. Tudi družinskim članom se je moj način dela z Nino zdel dobrodošel za njihovo družino.

SPREMEMBE TEKOM LETA, KO JE POTEKAL IZVIRNI DELOVNI PROJEKT POMOČI

Rezultati so pokazali, da se je tekom leta, ko je potekal izvirni delovni projekt pomoči, zgodilo veliko sprememb. Oče je zaznal **nenadne spremembe v govoru** (*ji je to pomagalo, da je začela kar naenkrat sama od sebe ful govorit in govorit – A28*). **Izboljšan govor** so opazili vsi družinski člani (*malo nerazumljivo, ampak jaz jo razumem – A29, zraven pa je tako lušno čebljala, prej tega nisem videla – B10, opazil, da je začela dosti bolj razumljivo govorit – C18*). Deklica je veliko **govorila o ustvarjanju** (*govorila je, kako barvata, pa slikata, pa rišeta – A30, zraven govorila, kako sta naredili to in ono – B14*), in najine **izdelke kazala družinskim članom** (*je še dneve kazala svoje izdelke vsem nam – A31, Nina pokazala vse, kar sta delali – C12*). Družinski člani so povedali, da je bila Nina dosti bolj **pripravljena sodelovati** (*rada je delala vse, kar si ji prinesla – A33, čez leto, ko sta se vidve družili, pa se ji je dalo veliko dopovedati – C20*), ter postala bolj **odprta** (*odprla se je tebi najbolj – A35*). Napredek se je poznal predvsem v **razvoju govora čez leto**, ko je potekal izvirni delovni projekt pomoči (*a se spomniš, ko na začetku sploh ni hotela nič reči, na koncu, ko si šla, smo*

jo pa že komaj ugasnili – A39). Družinski člani so pri deklici opazali same **pozitivne spremembe**. Nina je začela veliko **govoriti o prostovoljki** (videl sem, da se Nina veseli, ko prideš – A36, je stalno govorila o tem, kako pride Helena – A37, imela je nekaj, za kar se je veselila – B12, vsakič, preden si prišla, te je že težko pričakovala – C14), **o barvah** (sama od sebe je začela govoriti o barvah – A38) in **o najinem skupnem ustvarjanju** (ker je vedela, da bosta nekaj »čarali« z barvami – C15). Tekom leta je deklica postala **samoiniciativna** (sem opazila, da se je sama od sebe usedla in začela kaj risati – B9), **bolj mirna** (manj nemirna je bila C19), **ubogljiva** (ubogala je – C21) ter se **ni več toliko jezila** (ni se toliko jezila nazaj – C22). Ob izdelkih, ki sva jih skupaj naredili, je bila deklica izjemno **ponosna** (na vajine izdelke je bila ponosna, da je kaj – B8, kar sta naredili, je vse pokazala – B13, je ja bila Nina tako ponosna na to – C27).

Sama sem tekom leta opazala **napredek iz srečanja v srečanje**. Kot so že omenili družinski člani, sem pri Nini najbolj opazila **izboljšan govor** (opazila sem, da je Nina izboljšala nekatere svoje besede. Zelo razločno že šteje do deset – IDPP 11, na začetku je težko štela do tri, večkrat se je zmotila, zdaj pa tekoče šteje do deset, na kar sem zelo ponosna – IDPP 11, Nina precej več govori sedaj kot pa na začetku. Zelo mi je bilo hecno, ko me je zdaj začela klicati »Helenca Penca«. Tako vidim, da je z mano sproščena in samozavestna, kar mi je zelo všeč. Nasplošno tudi veliko govori - kaj je delala, kaj so delale njene muce, kako se je zadnjič igrala itd – IDPP18). Z Nino sem se na vsakem srečanju dogovorila, kaj bova počeli naslednjič. Vedno sem jo vprašala, kaj bi rada počela in napredek sem opazila tudi v tem, da je **Nina sama dala ideje in pobude za naslednja srečanja** (Preden sem šla, sem Nino vprašala, kaj si želi, da bi delali naslednjič. Nina je povedala, da bi rada, da figurice pobarvava z vodenimi barvicami, saj bi jih rada imela v sobi – IDPP 11). Deklico sem vzpodbujala, da **mi je skozi igro in ustvarjanje govorila o vsakdanjih situacijah**. To sva ponavadi počeli, kadar sva šli v park na sprehod ali pa ko sva ustvarjali razne izdelke (bila je zgovorna- povedala mi je, kaj je jedla v vrtcu in kaj so počeli – IDPP 9, Nina se je zelo razveselila, ko sva se sami sprehajali, bila je zelo zgovorna. Skozi igro sva tudi vadili štetje – prešteli sva snežakove gumbe, oči, nos... Nina je vseskozi pridno sodelovala – IDPP 6). Iz srečanja v srečanje sem **vzpostavila neko rutino**, tako da je Nina točno vedela in pričakovala, kaj sledi – mislim, da je tako **tudi lažje in bolj zbrano sodelovala** pri učenju in pri ustvarjanju (Že na poti domov sem Nini razložila, kaj bova počeli doma. Ko sva prišli v sobo, je Nina imela že vse pripravljeno. Takoj se je vsedla za mizo in pričeli sva z delom. ... Nina je

danesh odlično sodelovala, celih 45 min sva reševali vaje. Nina je bila zbrana, motivirana in skoncentrirana – IDPP 6).

V raziskavi me je zanimalo, tudi kakšne spremembe je opazila prostovoljka Tanja, ki letošnje leto sodeluje z Nino in njeno družino. Tanja je opazila **napredek na vseh področjih** (*napredovala je na vseh področjih – D20*), in sicer na **učnem, komunikacijskem in odnosnem področju**. Napredek se pozna tudi pri **učenju črk** (*se pozna napredek pri učenju – D24, danes pa mi brez problema pove besedo na črko A – D25, napredovala je iz ene črke na naloge, kjer je mnogo črk in simbolov in jih med sabo skoraj brez napake pravilno poveže – D26*), **pisanju celotnih besed** (*piševa že cele besede – D27*), pri **znanju cele abecede** (*osvojila je že vse črke – D28*) in pri **znanju števil** (*števila ji ne delajo več težav – D29*). Pri Nini je **velik napredek** (*napredek je res velik – D36*) opazen tudi pri **poznavanju stvari** (*bolj in bolj so ji jasne stvari – D33*), **samostojnem razmišljanju** (*veliko razmišlja – D32*) in **izboljšani komunikaciji** (*kar se tiče komunikacije dela vedno lepše in bolj razumljive povedi – D30*). Tudi pri **interakciji z vrstniki** je uspešna (*znajde se v interakciji z drugimi otroki – D34, jih tudi ogovori – D35*). Tanja pripisuje **izboljšanje tudi zaradi uporabe likovnih tehnik** (*temu je sigurno pripomogla uporaba likovnih tehnik – D37*), saj dopuščajo otroku več svobode, domišljije in kreativnosti.

Tekom leta, ko je potekal izvirni delovni projekt pomoči, so družinski člani opazili veliko sprememb na Nininem govornem področju. Ta sprememba je bila najbolj očitna, ker se je začela kazati že po nekaj srečanjih. Ninin vir moči sem prepoznala v veselju do ustvarjanja z različnimi likovnimi tehnikami. Naloga socialne delavke je, da uporabniku pomaga prepoznati, spoznati lastne vire moči, hkrati pa tudi njegove neučinkovite vzorce reševanja problema. Prepoznane lastne vire moči mora socialna delavka podpreti in spodbuditi k uporabi, neučinkovite vzorce poskusov reševanja problema pa konstruktivno spremeniti – pri tem so lahko v pomoč umetnostno izrazna sredstva. Strokovno ravnanje mora biti tukaj in zdaj, osebno in konkretno (Čaćinovič Vogrinčič 2006, v Kustec, 2007). Ker je Nina rada ustvarjala z različnimi tehnikami in materiali, sem jo podprla na tem področju, sama pa sem se vključila tako, da sem z Nino vedno sodelovala. Z njo sem podelila tudi svoje izkušnje, pripetljaje in čustva. Osebno vodenje je eden izmed glavnih konceptov delovnega odnosa in lahko rečem, da mi je ravno ta koncept pomagal, da se mi je tudi deklica odprla in zaupala. Družinski člani so ugotovili, da je deklica postala navezana name, saj se me je vedno pristno razveselila, ko sem prišla in se težko poslovila ob odhodu. Oče je povedal, da je deklica v meni videla zaupnico, saj je o meni dosti govorila. Na začetku izvirnega delovnega projekta pomoči smo

si z družino zastavili zelene cilje in po končanem delu lahko rečem, da smo jih dosegli v celoti, če ne še več. Družinski člani so opazili, da je deklica napredovala ne samo na govornem področju, pač pa je postala bolj odločna, bolj umirjena, manj se je jezila in nenazadnje postala je bolj samozavestna - preko svojih izdelkov je izžarevala ponos, ker je sama nekaj ustvarila in naredila. Ravno zato je uporaba likovnih tehnik primerna za otroke s posebnimi potrebami, saj jim omogoča, da v procesu ustvarjanja prevzamejo kontrolo in so spontani. Tudi Tanja je pri Nini opazila velik napredek. Poleg izboljšane govora je Nina napredovala tudi v interakciji z vrstniki, Tanja pa velik delež uspeha pripisuje tudi uporabi likovnih tehnik, ki so odličen kreativen vir za vzpostavljanje in ohranjanje delovnega odnosa.

UPORABA LIKOVNIH TEHNIK

Družinski člani

V raziskavi me je zanimalo, ali družinski člani tudi po končanem izvirnem delovnem projektu pomoči z Nino uporabljajo likovne tehnike. Družinski člani so povedali, da se likovnih tehnik **ne** poslužujejo (*oh ne, jaz sem že malo prestar za to – C23, niti ne uporabljam – B17*). Prevladuje mišljenje, da z Nino ne ustvarjajo predvsem zaradi **nepoznavanja likovnih tehnik** (*jaz ne znam risat pa oblikovat – A43, tudi idej nimam – A44, se na to ne spoznam kaj dosti – C11, likovno se res ne znam nekako izražati – C25*). Oče je povedal, da **ni zainteresiran za uporabo likovnih tehnik** (*nisem za take stvari, raje kaj drugega narediva skupaj – A45*). Edina likovna tehnika, ki prevladuje pri delu z Nino, je **barvanje** (*drugače pa kaj pobarvava skupaj – A42, pa pobarvava kaj skupaj – B15*), babica ji včasih tudi kaj **razlaga o barvah** (*ji malo razlagam barve in tako – B16*). Čeprav dedek ne uporablja likovnih tehnik, je raziskava pokazala, da je pokazal **zainteresiranost ob likovnih izdelkih** Nine (*sem rad pogledal, kaj sta vidve ustvarili in naredili – C26*). Družinske člane veseli, da ima deklica tudi letošnje leto **ново prostovoljko**, s katero uspešno sodelujeta (*ima itak novo prostovoljko, oni dve delata skupaj stvari – A40, zdaj ima pa itak novo prostovoljko – C24*). Oče **prepušča ustvarjanje** Nini in Tanji (*jima pustim, da delata po svoje – A41*).

Ninina družina likovnih tehnik po končanem izvirnem delovnem projektu pomoči v glavnem ne uporablja. Razlog za to je predvsem nepoznavanje likovnih tehnik in prepričanje o netaletiranosti ustvarjanja. Čeprav se družinski člani zaradi slednjega ne ukvarjajo z likovnimi tehnikami, kljub temu radi pogledajo Ninine ustvarjene izdelke. Veseli jih tudi, da ima Nina letošnje študijsko leto novo prostovoljko, s katero imata podoben način dela, kot sva ga imeli midve. Likovnost in likovno ustvarjanje je namenjena vsakomur in vsem starostnim

skupinam. Pri tem ni potrebno imeti posebnega predznanja. Izkazalo se je, da uporaba raznih likovnih tehnik najbolj učinkovito pomaga ljudem, ki so pod stresom in otrokom s primanjkljaji na posameznih področjih (Kustec, 2007).

UPORABA LIKOVNIH TEHNIK

Izvirni delovni projekt pomoči

Pri svojem delu v izvirnem delovnem projektu pomoči sem **uporabljala različne likovne tehnike**. Ugotovila sem, da Nina s pomočjo njihove uporabe lažje in boljše sodeluje z mano na vseh področjih. **Pred vsakim srečanjem sem se posebej pripravila**, in sicer tako, da sem si priskrbela material in si zamislila, kako bo srečanje tisti dan potekalo (*Že doma sem pripravila karton, na katerega sem narisala nekaj motivov – vendar jih nisem dokončala – narisala sem jih s črtkanimi črtami, Nina pa naj bi jih obrobila, potem pa po črtah prilepila koruzna zrna – IDPP 8*). Vsak teden znova sem poskušala **ustvarjati z različnimi tehnikami in materiali**, saj sem tako najbolj pridobila Ninino zanimanje. Vsak teden nama to seveda ni uspelo, vendar nama je šlo kljub temu odlično od rok (*ko sva prišli v hišo, sem ji povedala, da sem ji poleg lepila prinesla tudi vodene barvice in čopiče – IDPP 9, Nini sem danes že doma pripravila slano testo, iz katerega bova izdelovali razne izdelke, oblike in okraske – IDPP 11*). Vedno ko je Nina ustvarjala, sem jaz ustvarjala z njo. V bistvu sva **skozi sodelovanje in soustvarjanje skupaj prišli do končnega izdelka**. Nini nikoli nisem dala navodil, kaj naj dela in jo potem pustila, naj dela sama. Vedno sem se sama vključila v kakršnokoli dejavnost, ki jo je počela Nina. Ko sva skupaj delali, je velikokrat **prišlo do trenutka uglašenosti**, ti momenti so bili res nekaj posebnega (*ko sem Nini povedala, da sem ji prinesla testo za oblikovanje, je bila zelo vesela. Dali sva ga na polovico in vsaka je ustvarjala figurice. Naredili sva ježka, snežaka, srčke in polžka. V testo sva tudi odtisnili razne vzorčke in izdelki so prav lepo izpadli. Današnji cilj mi je bil predvsem ta, da Nina ustvarja z drugačnimi materiali, zraven pa sva se pogovarjali o oblikah in velikostih ter materialih – IDPP 11*). Kadar je bila priložnost, sva z Nino **ustvarjali tudi zunaj, v parku**. To je bilo zanjo čisto **nova izkušnja**, nad katero je bila navdušena, **rezultati pa so bili prav posebni**, saj sva se **skozi ustvarjanje pogovarjali najrazličnejše stvari**. Spontano, skozi igro in risanje se mi je Nina **odprla in delila z mano svoje razmišljanje in občutja** (*Na današnjem srečanju sva z Nino sledili najini rutini. Na sprehod v parku sem danes s sabo vzela voščene barvice in risalne bloke in sva risali, kar sva videli. Narisali sva naravo, kužke, velike drevese, žabice. Nina je bila razigrana in živahna. Pogovarjali sva se o družini, zelo se mi je odprla in podelila z mano veliko stvari – IDPP 19, Z Nino sva danes šli v park s kolesom, zraven sem*

nesla tudi delovne liste, saj je bil zelo lep dan in sem imela v mislih, da lahko nekatere stvari narediva tudi zunaj. Danes sva se pogovarjali o likih – trikotnikih, krogih, kvadratih. Oblike sva izdelovali na papir iz trav in drevesnih vejic. Nini sem pokazala tudi, kako se naredi verižica iz marjetic, kar ji je bilo zelo všeč. Nina me je danes veliko spraševala, zakaj sem bila bolna, kaj sem delala doma, skratka, zelo se je zanimala zame. Z Nino sem preverila, kako je s štetjem, ponavljali sva barve, vztrajala sem, da mi pove, kako je bilo v vrtcu itd. – IDPP 15). Nino sem **vzpodbujala pri njenemu ustvarjanju** in **pustila njeni domišljiji prosto pot**. V to smer sem poskušala vključiti tudi očeta, kar pa mi v celem letu, ko je projekt potekal, žal ni uspelo (...ko sva risali avto, je Nino oče velikokrat prekinil, da to kar riše, pa že ni avto ter da avto ne izgleda tako. Očetu sem rekla, da si ga Nina tako zamišlja in da je to njena domišljija ter da ji mora pri tem pustiti prosto pot. Sama sem jo pohvalila, da je narisala zelo zanimiv avto ter da bi takega imela tudi jaz. Ko je oče odšel, je bila Nina spet živahna, razigrana, zelo na glas se je smejala in veselo je risala naprej – IDPP 18). Pri ustvarjanju sem Nini dala samo osnovna navodila in jo **v procesu spremljala, ji pomagala** in jo vzpodbujala. S tem sem ji dala vedeti, da je vse, kar ustvari, nariše, pobarva, oblikuje, pravilno in zaželeno. S takim načinom dela je **deklica skozi leto postala dosti bolj odločna**. Na začetku je za vsako stvar, ki jo je ustvarila, potrebovala mojo potrditev in odobravanje, ki ju je seveda dobila, je pa zaradi tega na koncu našega projekta **postala samozavestnejša pri vseh stvareh, ki sva se jih lotiti**. S ponosom je gledala na svoje izdelke, mi o njih pripovedovala zgodbe, se s figuricami igrala in sama predlagala ideje, kaj bi še počela (*Ko sva prišli v hišo, je Nina prinesla pripravljene figurice in sva jih pobarvali. Nina je samostojno poimenovala barve, oblike, ki sva jih naredili, všeč ji je bil hrapav material posušenega testa. Skozi celotno barvanje in ustvarjanje sva se z Nino pogovarjali, govorila mi je o prijateljih iz vrtca, njenih domačih živalih ter veliko spraševala o moji psički* – IDPP 12). Lahko rečem, da so bile spremembe pri Nini zelo izrazite, tudi Tanja, ki je letošnjo študijsko sodeluje z isto družino, pravi, da pri svojem delu velikokrat uporablja likovne tehnike. Uporablja predvsem **risanje** (sem ji narisala simbol – D8, nariše na primer določene like ali raznorazne črte – D10), materiali, ki se jih poslužuje, pa so **barvice ali flomastri** (vmes med učenjem včasih riše – uporablja barvice ali flomastre – D15). Tanja pravi, da Nini velikokrat ona nariše kakšno stvar (*bolj sem jaz tista, ki sem ji narisala neko stvar* – D12), Nina pa **narisan pojem poimenuje** (ona pa je povedala, za kaj gre – D13). Zanimivo se ji zdi tudi **ustvarjanje z različnimi materiali** (ustvarjali sva z raznoraznimi kroglicami – D17). Nini je bilo najbolj pri srcu prav **barvanje** (sva barvali lase njenim punčkam – D16, skupaj sva večkrat barvali pobarvanke – D18). Tanja o likovnih

tehnikah pravi, da so uporabne ravno zaradi tega, ker je to na nek način **učenje skozi igro** (*je združeno prijetno s koristnim, saj se igra, a hkrati uči – D38*).

Mnogo umetnostnih terapevtov različnih teoretičnih pristopov je mnenja, da je treba v terapiji ustvariti prostor, kjer se lahko uporabnik igra. S tem je mišljeno, da je treba ustvariti kreativni prostor za igrivo vzdušje, v katerem lahko uporabnik raziskuje lastno naravo in doživi samega sebe (Fifolt, 2009). V mojem primeru je šlo za izvirni delovni projekt pomoči, v katerem sem prav tako ustvarila prostor, kjer se je lahko Nina razživila in odkrivala svojo kreativno plat. Jones (2005) poudarja pomen postavljanja ustreznih mej, ki nudijo varnost, da se intimne vsebine izrazijo in raziščejo v delovnem procesu. Poudarja, da je za pogoj ustvarjanja kreativnega prostora pomembna redna prisotnost in fleksibilnost strokovnega delavca, pomembni so zasebnost, primeren prostor ter dostopen material potreben za kreativen proces. Vse te pogoje sem na srečanjih izpolnjevala tudi sama. Zelo pomembno se mi je zdelo, da sem na vseh srečanjih ohranjala rutino, ki je Nini dala nek občutek kontroliranosti in nadzora nad situacijo. Srečanja so potekala isti dan v tednu, isto uro in se končala ob istem času. Pred samim delom sva z deklico imeli neke vrste ogrevanje in sproščanje ozračja, saj sva vedno šli na sprehod, se pogovorili o najinem tednu, doma pa sva nadaljevali ali pa začeli z najinim delom. Včasih sem rutino prekinila na ta način, da sva ustvarjali v naravi, vendar sem pred tem vsakokrat vprašala Nino, da mi je povedala, če je to za njo v redu ali ne. Nini je bil tudi tak način dela všeč, zato sva se ga občasno poslužili, da ni rutina zapadla v dolgočasje. Material sem uporabljala lasten, še iz mojih osnovnošolskih let, uporabljali sva material, ki sva ga našli v naravi - od vejic, kamenčkov in listov. Za oblikovanje sem preprosto iz moke, vode in soli izdelala testo za oblikovanje, ki se je zaradi svoje hrapave in zanimive strukture izkazal za odličen ustvarjalni material. Rubin (1999) pravi, da je likovno ustvarjanje bistveno za posameznike, ki ne morejo ali pa nočejo govoriti. Likovnost je istočasno v pomoč vsem ljudem, ne glede na starost ali verbalno artikulacijo. Avtor je postavil dve osnovni tezi, s katerima soglašajo vsi likovni terapevti. Prva teza temelji na zdravilni moči umetnosti, druga pa na potencialni zmožnosti vseh ljudi, da ob uporabi likovnega materiala postanejo ustvarjalni. Likovnost nam omogoča stvari, ki bi jih bilo nemogoče povedati z besedami. Nina se je s pomočjo uporabe likovnih tehnik učila izražati svoja čustva in občutke, jaz pa sem ji pri tem stalno stala ob strani. Nisem hitela z delom niti nisem gledala na končen rezultat, pomemben mi je bil sam proces in kaj je od tega procesa pridobila Nina. Zato je likovna oblika izražanja, zlasti za otroke, ki imajo težave z neposrednim komuniciranjem, lažja. Likovno izražanje pogosto privede do besedne komunikacije, ko se »ustvarjalci« pogovarjajo

o svojih stvaritvah. Pri tem je bolj pomembna njihova lastna razlaga izdelka, kot pa razlaga terapevta oziroma socialne delavke. Likovno izražanje omogoča izražanje misli in čustev, ki osebo motijo, jo vznemirjajo, čeprav se včasih tega niti ne zaveda. To lahko izrazi v posebnih barvah in oblikah, kar je za gledalce očitno, sama pa posebnosti sploh ne opazi (Gorjup, 1999). Pri Nini sem opazila pozitivne učinke uporabe likovnih sredstev. Ob ustvarjanju je bila sproščena, klepetava, razigrana, živahna, samozavestnejša, odločnejša, stvari so ji postajale zmeraj bolj in bolj jasne, uživala je ob tem, ko je sama narekovala tempo dela, si sama izbirala barve, oblike, materiale, debeline čopičev in velikosti kamenčkov. Nekatere učinke pomoči z umetnostjo našteva tudi Šugman Bohinc (2004: 171): ugodje, igrivost in veselje, sprostitve, zmanjševanje občutkov stresa, nove priložnosti za socializacijo in osebno rast in razvoj, večja integriranost posameznika v odnosih ter večja pripadnost skupini, samopotrjevanje, lažje delo z domišljijo, nezavednim, lažje razumevanje težko razumljivih snovi. Vsak se lahko pridruži, kajti važen je proces, ne pa končni rezultat dejavnosti, obstojnost rezultatov pa omogoča njihovo kasnejše raziskovanje. Kariž (2010) je mnenja, da likovne aktivnosti otrokom s posebnimi potrebami omogočajo grafomotorično razvijanje, sproščanje, zapolnitev prostega časa in razvijanje socialnih spretnosti. To lahko potrdim tudi sama, saj je Nina začela osvajati vse prej našteto. Pozitivnih učinkov uporabe likovnih tehnik pri otrocih s posebnimi potrebami je zelo veliko. Med drugim se učijo krepiti neodvisnost in samostojnost, saj so otroci s posebnimi potrebami pogosto odvisni od drugih, zato jim možnost izbire materialov in vsebine likovnega izdelka omogoča razvijanje lastnega stila izražanja. Proces odločanja pripomore k razvoju pozitivne samopodobe in samostojnosti. Nini sem na vsakem srečanju dala možnost, da je sama izbrala barve, oblike in materiale. Z uporabo likovnih tehnik otroci z vztrajno vadbo dosežejo stopnjo obnavljanja likovnih materialov in procesov. Te spretnosti jim omogočajo oblikovanje likovnih izdelkov ter so pokazatelj njihovega truda in ponosa. Nina je z veseljem shranila svoje izdelke in jih pokazala sosedom, družinskim članom. Nekaj svojih izdelkov je podarila tudi meni in ob tem je bila zelo zadovoljna in ponosna. Otroci s posebnimi potrebami potrebujejo nadzorovano regresijo, prijetno senzorno in kinestetično izkušnjo. Otroci pri delu izražajo svojo zadovoljstvo in veselje, ki ga pogosto zanikajo ali pa jim je odvzeto (Kariž, 2010: 87).

Otroci s posebnimi potrebami imajo svoj značaj, ki se posledično kaže pri izbiri materialov, barv, celostni artikulaciji, ter pomenski strukturi likovnega izdelka (Gorjup, 2006, v Založnik, 2006).

Tudi Tanja pri svojem delu letos uporablja likovne tehnike, za katere pravi, da so odličen način, kako se Nina uči skozi igro.

5. SKLEPI

Raziskovalni rezultati, ki sem jih pridobila z raziskavo in analizo dnevniških zapisov, so me vodili do naslednjih sklepov:

- Težave v govoru so se pri deklici začele okrog tretjega leta starosti, oče pa je bil prepričan, da bodo same izzvenele, zato temu ni posvečal posebne pozornosti.
- Čeprav je oče dosti razmišljal o odpravi dekličinih primanjkljajev, posebnih strategij ni uporabljal. Nina je sicer obiskovala logopedinjo, vendar so bili obiski preredki, da bi bil viden kakršenkoli napredek.
- Sama sem ugotovila, da deklica najbolje sodeluje in napreduje, ko skupaj ustvarja, zato sem se v izvirnem delovnem projektu pomoči veliko uporabljala likovne tehnike. Ustvarjanje je bilo Ninino močno področje in dober vir moči.
- Skozi vsakdanje situacije in igro je Nina zmanjševala svoje primanjkljaje, tak način dela pa je blizu tudi letošnji prostovoljki Tanji.
- Vsi družinski člani so imeli dobro izkušnjo izvirnega delovnega projekta pomoči. Najbolj pomembno jim je bilo predvsem to, da Nina napreduje ter da je viden najin napredek.
- Izvirni delovni projekt pomoči je prinesel dobre rezultate za celotno družino. Družinska dinamika se je spremenila, saj je deklica začela bolje funkcionirati na vseh področjih.
- Uporaba likovnih tehnik je pripomogla k temu, da je deklica začela izboljševati svoje govorne sposobnosti, postala je odločnejša, samozavestnejša in uspešnejša pri vseh stvareh, ki se jih je lotila. Nina je veliko govorila o svojih izdelkih, o meni kot njeni prostovoljki, ter o najinem procesu dela, ki ji je bil zelo blizu.
- Rutinirano ustvarjanje se je izkazalo kot dobra tehnika, saj je Nina točno vedela kaj sledi in je imela nad situacijo nadzor.
- Tanja je poleg izboljšanega govora opazila tudi Ninino izboljšano interakcijo z vrstniki, začela je bolj samostojno razmišljati, napredek je bil opazen na splošno na vseh področjih. Tako na učnem, komunikacijskem kot na odnosnem področju.

- Družinski člani likovnih tehnik večinoma ne uporabljajo, predvsem zaradi nepoznavanja likovnih tehnik. So pa zainteresirani za likovne izdelke, ki jih Nina ustvarja.
- Pri svojem delu v izvirnem delovnem projektu pomoči sem v veliki meri uporabljala likovne tehnike, in to tako za vzpostavljanje in ohranjanje delovnega odnosa. Uporabljala sem različne materiale, ki so najina srečanja ohranjala zanimiva in dinamična.
- S pomočjo uporabe likovnih tehnik je deklica bolje sodelovala z mano, preko igre in ustvarjanja je izboljšala svoje primanjkljaje na učnem, govornem in grafomotoričnem področju.
- Pri ustvarjanju sem Nino usmerjala in spremljala, hkrati pa sem sodelovala in soustvarjala z njo. Tako sodelovanje se je izkazalo za dobro tehniko, saj sva se z Nino povezali in zbližali.

6. PREDLOGI

- Predlagam, da se poveča uporaba likovnih tehnik v procesu soustvarjanja podpore in pomoči, saj preko likovnih tehnik socialna delavka lažje vzpostavi stik z otrokom, prav tako pa ga lažje tudi ohranja. Preko kreativnih tehnik ustvarjanja lahko socialna delavka z otrokom s posebnimi potrebami vzdržuje zanimiv odnos. Z uvajanjem inovativnih metod dela socialna delavka v delovni odnos prinese sproščenost v vsakdanjik otroka in njegove družine.
- V okviru študija na Fakulteti za socialno delo dodati možnost izbirnega modula ali izbirnega predmeta, pri katerem bi se študenti izobraževali o likovnih tehnikah in uporabi le teh v uporabniških sistemih.
- Predlagam, da se izvirni delovni projekt pomoči v družini nadaljuje, saj se je izkazal za učinkovitega in uspešnega.
- Kot predlog navajam pogostejšo uporabo kreativnih medijev, še posebej pomoči z likovno umetnostjo, pri otrocih s posebnimi potrebami, saj njihova uporaba pripomore k boljšemu soustvarjanju zelenih izidov.
- Menim, da bi bilo dobro, da bi se socialne delavke, ki pri svojem delu že uporabljajo likovne tehnike, lahko dodatno izobraževale v tej smeri. Tako bi v svoje delo stalno vnašale kreativnost in svežino, dinamika dela z uporabniki pa bi se izboljšala.

7. LITERATURA IN VIRI

- 1) Belec, B. (2009). Likovna terapija in predšolski otrok. Maribor: Pedagoška fakulteta (diplomsko delo).
- 2) Case, C., Dalley, T. (1992): *The Handbook of Art Therapy*. London: Tavistock/Routledge.
- 3) Čačinovič Vogrinčič, G. (2002): Koncept delovnega odnosa v socialnem delu. *Socialno delo* 41(2). 91-96.
- 4) Čačinovič Vogrinčič, G. (2006), *Socialno delo z družino*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- 5) Čačinovič Vogrinčič, G. (2008): *Soustvarjanje v šoli – učenje kot pogovor*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- 6) Dietz, K. (2016), *Uporaba risbe v procesu soustvarjanja podpore in pomoči*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo (diplomska naloga).
- 7) Fifolt, A. (2009). *Integracija gibalno plesne terapije in psihološkega svetovanja v individualni svetovalni obravnavi otrok in mladostnikov*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani: Pedagoška fakulteta (specialistično delo).
- 8) Gale, M. (2016), *Soustvarjanje rešitev z družino v individualnem delovnem projektu pomoči (študija primera)*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo (magistrsko delo).
- 9) Gorjup, T. (1999), *Likovne zakonitosti in aktivnosti delovne terapije*. Ljubljana: DZS
- 10) Gorjup, T. (2006) *Vključevanje otrok s posebnimi potrebami pri pouku likovne vzgoje/likovno – terapevtski vidik*, v Založnik, B. (ur), *Otroci s posebnimi potrebami: integracija in inkluzija*. Nova Gorica: Educa, Melior, str. 55-62
- 11) Gradišnik, U. (2010). *Uporaba umetnostnih izraznih sredstev v socialnem delu z otroki in mladostniki*. Ljubljana. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za socialno delo (diplomska naloga).
- 12) Hashimoto, M. (2005). *ReAwakening of Art*. Cambridge: Perfect Publishers Ltd.
- 13) Jarc, K. (2012). *Združevanje metod gibalno-plesne in glasbene terapije pri otrocih s posebnimi potrebami v povojnem okolju*. Ljubljana. Pedagoška fakulteta (specialistično delo)
- 14) Jones, P. (2005). *The Arts Therapies. A Revolution in Healthcare*. Hove in New York: Brunner – Routledge.

- 15) Kariž, B. (2010) Likovna terapija za otroke. Ljubljana: Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše Ljubljana.
- 16) Kesič Dimic, K. (2010). Vsi učenci so lahko uspešni. Napotki za delo z učenci s posebnimi potrebami. Ljubljana: Založba Rokus Klett, d.o.o.
- 17) Klevže, J. Maraž, B. (2008). Izdelava filma kot priložnost za učenje socialnih veščin. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo (diplomska naloga).
- 18) Kmecl, K. (2010). Izvajanje in spremljava likovne terapije s področja slikarstva pri odrasli osebi z motnjami v duševnem razvoju (diplomsko delo). Maribor: Pedagoška fakulteta (diplomsko delo).
- 19) Kokalj, I. (2015). PoMoč z umetnostjo z osebo po hudi poškodbi glave. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo (diplomska naloga).
- 20) Končnik Goršič, N., Kavkler M. (2002). Specifične učne težave otrok in mladostnikov: Prepoznavanje, razumevanje in pomoč. Ljubljana: Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše.
- 21) Krapše, Š.(2004) Otroci s posebnimi potrebami. Nova Gorica: Educa.
- 22) Kroflič, B. (1992). Ustvarjanje skozi gib. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- 23) Kustec, K. (2007). Magistrsko delo: Kako plesati življenje in kako živeti ples življenja. Ljubljana: Univerza v Ljubljani: Fakulteta za družbene vede.
- 24) Kustec K, (2011). Umetnostna izrazna sredstva v socialnem delu, Socialno delo 50, 27-38
- 25) Lačen, M. (2001) Odraslost oseb z motnjo v duševnem razvoju. Ljubljana: Zveza Sožitje.
- 26) Liebmann, M. (2004). Art Therapy for Groups. A handbook of themes, games and exercises. Hove, New York: Brunner-Routledge.
- 27) Lüssi, P. (1991), Systemische sozialarbeit. Bern: Haupt.
- 28) Malchiodi, C. (1998). The art therapy sourcebook. Los Angeles: Lowell House.
- 29) Malchiodi, C. (2007), Art Therapy Sourcebook. New York: McGraw-Hill.
- 30) Meden – Klavara, V. (2008). Ko duša nima kam. Preddvor: Narava.
- 31) Mesec, B. (2009): Metodologija raziskovanja v socialnem delu 1: Načrtovanje raziskave. Ljubljana: Univerza v Ljubljani. Fakulteta za socialno delo.
- 32) Pečjak, V. (1987). Misлити, delati, živeti ustvarjalno. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

- 33) Perdih, M. (2012). Pripovedovanje in ustvarjanje zgodb v likovni terapiji z odraslimi. Ljubljana: Pedagoška fakulteta (specialistično delo).
- 34) Poštrak, M. (1996), Socialno kulturno delo. Socialno delo 35,5, 407-416
- 35) Plotajs, M. (2002). Socialno kulturno delo v Malem domu. Socialno delo, 41, 5: 273-280.
- 36) Rubin, J.A.(1999): Art Therapy: An Introduction. Philadelphia: Brunner/Mazel
- 37) Scoble, S. (2006). European Arts Therapy. Grounding The Vision to advance theory and practice. Plymouth : University of Plymouth Pres.
- 38) Sherborne, V. (1990). Developmental Movement for Children. Great Britain: Cambridge University Press.
- 39) Srića, V. (1999) Ustvarjalno mišljenje. Ljubljana: Gospodarski vestnik.
- 40) Stritih, B. (1995). Prostovoljno delo kot prostor, v katerem se oblikujejo generativne teme. Socialno delo 34(1), 5-20.
- 41) Štolfa, Z. (2015), Katere barve je tvoj dan?. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo (diplomska naloga).
- 42) Šugman Bohinc, L. (1994), Socialno kulturno delo. Socialno delo 33(4): 317-324.
- 43) Šugman Bohinc, L (2004). Kibernetika psihoterapevtske pomoči z umetnostjo. V: Bohak, J., Možina, M. (ur.) Tretji študijski dnevi Slovenske krovne zveze za psihoterapijo. Zbornik prispevkov Kompetentni psihoterapevt. Rogla, 6. in 7. junij 2003. Maribor: Slovenska krovna zveza za psihoterapijo (169 – 173).
- 44) Šugman Bohinc, L., Rapoša Tajnšek, P., Škerjanc, J. (2007). Življenjski svet uporabnika. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- 45) Tancig, S., Vogeltnik, M., Kroflič, B. (1998). Pomoč z umetnostjo na področju zdravstva, socialnega varstva in šolstva. Koper: Znanstveno – raziskovalno središče.
- 46) Vogeltnik, M. (1994). Ustvarjalni gib: plesno – gledališki priročnik. Ljubljana: Zveza kulturnih organizacij Slovenije.
- 47) Vogeltnik, M. (1996). Likovnost v skupini in umetnostna terapija. Koper: Vita
- 48) Vogeltnik, M. (2003b): Pomoč z umetnostjo – umetnostna terapija. Didaktika 12 (68/69). 5-6.
- 49) Warren, B. (1993). Using the Creative Arts in Therapy. A Practical Introduction. New York in London: Routledge.
- 50) Wigram, T., Backer, J. (1999). Clinical applications of music therapy in Developmental Disability, Pediatrics and Neurology. London in Philadelphia.

- 51) Žerdin, T. (1990). Branje in pisanje: kako prepoznamo motnje in kako jih odpravljamo. Ljubljana: Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše.
- 52) Žerovnik, A. (2004). Otroci s posebnimi potrebami. Ljubljana: Družina.

INTERNETNI VIRI

- 53) <http://predmetipozelenja1.blog.si/ol.net/2010/09/26/kaj-je-umetnost-1/> (internetni vir 1) 5.4.2017
- 54) <http://www.revijazamojezdravje.si/novice/zdravljenje-z-ustvarjanjem.html> (internetni vir 2) 13.4.2017
- 55) <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5896#> (internetni vir 3) 10.5.2017
- 56) http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/ministrstvo/Publikacije/Navodila_Primanjkljaji_podrocja_ucenja.pdf
- 57) (Internetni vir 4). 10.5.2017
- 58) <http://www.vrtec-litija.si/wp-content/uploads/2016/11/Zgodnje-prepre%C4%8Devanje-govorno-jezikovnih-te%C5%BEav-je-nujno.pdf> (internetni vir5) 2.6.2017

8. PRILOGE

Priloga 1:

Intervju A (Oče):

Katere vrste primanjkljajev ima deklica?

Deklica ima lažjo motnjo v duševnem razvoju (A1) in zmerno govorno jezikovno motnjo,(A2) takšno ima odločbo.

Kdaj ste začeli to opazati?

Hm... takrat ko se mi je zdelo, da drugi otroci njenih let že govorijo, ona pa še niti ni (A3) Je čebljala v nekem svojem jeziku (A4) ampak nisem posebej polagal pozornosti (A5), sem si mislil, bo že ko bo čas. (A6)

Lahko opredelite, kdaj približno je bilo to?

Mislim, da okrog tretjega leta, (A7) mogoče kakšen mesec prej. Nevem natančno.

Ali ste se posluževali kakšnih načinov, da bi te primanjkljaje odpravili?

Razmišljal sem že kako bi lahko (A8), vendar jaz nimam izkušenj s tem (A9), ne vem kako te stvari potekajo (A10), delal sem po svoje.(A11) Vendar mislim da ni kaj pomagalo. Je pa imela nekaj časa v vrtcu pomoč, (A12) hodila je k logopedinji, ampak samo 1x na mesec. (A13) Ampak ni marala hoditi tja.

Kako ste delali »po svoje«?

Z njo sem se pogovarjal (A14), pa kakšno knjigo sem ji poskušal prebrat (A15), vendar večinoma ni hotela poslušati, sploh ni bila zainteresirana za to. Pa kakšne risanke sva gledala skupaj,(A16) to ji je bilo kar všeč.

Kakšna je bila vaša izkušnja z mano kot s prostovoljko? Opišite

Meni je bilo fajn ko si prišla,(A17) videl sem da te je hčerka takoj sprejela(A18). Lepo je bilo, ker je bilo nekaj na novo, zanimivo(A19). Vsak teden se je zelo veselila, ko je vedela da prideš(A20) in bosta spet nekaj delali in se družili.(A21)

Kaj je vam pomenilo to, da ima vaša hčerka prostovoljko?

Glede na to, da sva živela sama, no pač, brez njene mame, mi je bilo super, da je imela neke vrste zaupnico (A22) , tebi se je ful odprla (A23) sem videl. Pa stalno sta nekaj delali zanimivega na novo.(A24) Si imela fajn ideje,(A25) je bila hčerka zelo navdušena.(A26) To

je je bilo na novo. Verjetno so v vrtcu delali kaj takega, ne vem, doma pa bolj ne in si jo osrečila. (A27)

Kaj menite o uporabi likovnih tehnik pri Nini?

Meni se zdi, da ji je to pomagalo, da je začela kar naenkrat sama od sebe ful govorit in govorit. (A28) Pač malo nerazumljivo, ampak jaz jo razumem. (A29) Govorila je, kako barvata, pa slikata, pa rišeta.(A30). Ko si šla, je še dneve kazala svoje izdelke vsem nam,(A31) pa če je kdo prišel mimo. Pa to da sta vsakič delali nekaj drugega (A32) mislim, da jo je zelo pritegnilo. Rada je delala vse kar si ji prinesla.(A33) Tisto testo, ko sta oblikovali, pa barvali, to se je še meni tako fajn zdelo. (A34)

So bile tekom leta vidne kakšne spremembe? Če da, katere?

Kot sem že povedal, odprla se je tebi najbolj.(A35) Videl sem da se Nina veseli ko prideš,(A36) že par dni pred tem je stalno govorila o tem kako pride Helena. (A37) Pa sama od sebe je začela govorit o barvah, (A38) kar vedela je da je trava zelena, pa take stvari. Me je ful presenetilo. A se spomniš ko na začetku sploh ni hotela nič reči na koncu, ko si šla smo jo pa že komaj ugasnili? (A39)

Seveda se spomnim, zelo sem bila ponosna na njo, na vse nas.

Ali se poslužujete likovnih tehnik? Če da, katere? Zdaj ima itak novo prostovoljko, oni dve delata skupaj stvari.(A40) Jiva pustim da delata po svoje. (A41) Drugače pa kaj pobarvama skupaj (A42), pa igra se. Jaz ne znam risat pa oblikovat (A43), pa idej tudi nimam.(A44) Nevem, nisem za take stvari, raje kaj drugega narediva skupaj,(A45) greva na sprehod pa v trgovino.

Priloga 2:

Intervju B (babica):

Kakšna je bila vaša izkušnja z mano kot s prostovoljko? Kaj je vam pomenilo to, da ima vaša vnukinja prostovoljko? Opišite

Vredu je bilo.(B1) Mene ni bilo dosti doma, ko si ti prišla, saj veš, ampak Nina je bila fejest navdušena,(B2) te je hvalila pa se veselila ko prideš,(B3) tako da je že moglo biti vredu.(B4)

Kaj menite o uporabi likovnih tehnik pri Nini?

Mislim, da si izbrala lep način kako pristopiti do nje. (B5) Otroci radi delajo take stvari,(B6) naša še posebej, izgleda ji je zanimivo (B7). Na svoje – no na vajine izdelke je bila ponosna da je kaj.(B8)

So bile tekom leta vidne kakšne spremembe? Če da, katere?

Najbolj sem opazila, da se je sama od sebe usedla in začela kaj risati,(B9) zraven pa je tako lušno čebljala, prej tega nisem videla.(B10) Pa dobrovoljna je bila(B11), imela je nekaj kar se je veselila (B12). Kar sta naredili je vse pokazala.(B13) Pa zraven govorila kako sta naredili to in ono. (B14)

Ali se vi poslužujete likovnih tehnik, ali ustvarjate z Nino? Če da, mi lahko opišete kako to izgleda?

Jaz ji pa kaj preberem, pa pobarvava kaj skupaj.(B15) Ji malo razlagam barve in tako. (B16)Drugo pa niti ne. (B17)

Priloga 3:

Intervju C (dedek):

Kakšna je bila vaša izkušnja z mano kot s prostovoljko? Kaj je vam pomenilo to, da ima vaša vnukinja prostovoljko? Opišite

Dobra izkušnja,(C1) seveda. Na začetku nisem vedel kako bo to izgledalo,(C2) ampak moram reči da je bilo kar fajn.(C3) Ko sem videl da je bila Nina vesela (C4), ko si prišla sem bil zadovoljen da ima našo dekle prostovoljko.(C5) Videl sem da sta se razumeli (C6), pa lepo sta delali(C7), fajn sta se imeli (C8), Nina je uživala to je bilo meni važno.(C9) Sprejela te je en dva tri. (C10)

Kaj menite o uporabi likovnih tehnik pri Nini?

Jaz se na to ne spoznam kaj dosti,(C11) mi je pa Nina pokazala vse kar sta delali(C12), sem videl da jo je to osrečevalo.(C13) Pa vsakič preden si prišla te je že težko pričakovala,(C14) ker je vedela da bosta nekaj »čarali« z barvami,(C15) ali s čem drugim. Zanimivo, ni kaj. (C16)

So bile tekom leta vidne kakšne spremembe? Če da, katere?

To pa ja.(C17) Sem opazil, da je začela dosti bolj razumljivo govorit,(C18) pa tudi manj nemirna je bila.(C19) Pri mizi včasih sploh ni sedela pri miru, čez leto ko sta se vidve družili, pa se ji je dalo veliko dopovedati(C20), ubogala je,(C21) ni se toliko jezila nazaj. (C22)

Ali se vi poslužujete likovnih tehnik, ali ustvarjate z Nino? Če da, mi lahko opišete kako to izgleda?

Oh ne, jaz sem že malo prestar za to.(C23) Nina je z mano zunaj, pa na vrtu mi kaj pomaga, zdaj ima pa itak novo prostovoljko.(C24) Likovno se res ne znam nekako izražati, (C25)

drugače pa sem rad pogledal kaj sta vidve ustvarili in naredili,(C26) je ja bila Nina tako ponosna na to... (C27)

Priloga 4:

Intervju D (Tanja):

Načini dela z Nino? Kakšne imaš pristope? Kakšne strategije uporabljaš za izboljšanje dekličinih primanjkljajev?

Moji načini dela so zelo raznoliki (D1) in odvisni od njenega razpoloženja ter okoliščin v katerih delava. Ugotovila sem, da se lažje in bolj učinkovito uči preko igre (D2) Pomaga ji tudi, da vmes komunicirava o stvareh, ki so njej blizu (D3). Približno dvajset minut je tisti optimalen čas, ko je najbolj skoncentrirana in najbolj delava, zato izkoristim ta čas kar se le da, potem pa imava vedno nekaj prostega časa. Delava tako, da skupaj ponavlja kar se učijo v šoli (D4). Ravnam se po njenih delovnih zvezkih. Skupaj greva čez vaje, ki so jih delali v šoli(D5), jaz pa sproti opazujem kako ji gre, pri čem potrebuje pomoč in podobno. Kjer vidim, da ji ne gre, ji namignem s prvo črko(D6) in potem po navadi kar ve odgovor. Ko ni imela s sabo šolskih zadev, sva delali tako, da sva v prazen zvezek vadili kar vem, da se učijo (D7) To so zapisi črk in števil ter besede na prvo črko in podobno. Vaje so na primer potekale tako, da sem ji rekla, naj napiše eno črko ali sem ji narisala simbol (D8) in je povedala na katero črko se začne (D9) Delali sva tudi tako, da sem ji rekla naj nariše na primer določene like ali raznorazne črte (vodoravne, navpične, krive, ravne (D10)...) ali pa sem ji narisala več stvari (D11) in jih je preštela in podobno.

Se poslužuješ likovnih tehnik? Če da katerih?

Kar se tiče likovnih tehnik, sem bolj jaz tista, ki sem ji narisala neko stvar (D12), ona pa je povedala za kaj gre (D13) in na katero črko se začne.(D14) Vmes med učenjem včasih riše – uporablja barvice ali flomastre.(D15) Prav tako sva barvali lase njenim punčkam,(D16) ustvarjali z raznoraznimi kroglicami (D17), da sva naredili zapestnice in podobno. Skupaj sva večkrat barvali pobarvanke (D18) ali se igrali z barbikami. Sestavljali sva sestavljanke in pisali črke na tablo, ki jo je dobila za darilo. Med igro ali sprehodom jo sprašujem v smislu naj mi kaj prešteje,(D19) pove za kaj gre, ko pride do znaka/stvari ali na katero črko se začne. Velikokrat sva ustvarjali tako, da mi je delala razne kreativne frizure, vmes pa sva na primer vadili črke.

Opazne spremembe tekom leta? Na katerih področjih je napredovala, ali misliš da je tudi zaradi uporabe likovnih tehnik?

Napredovala je na vseh področjih (D20), tako na učnem (D21) kot tudi na komunikacijskem (D22) in odnosnem področju. (D23) Predvsem se pozna napredek pri učenju črk. (D24) Na začetku sva na primer eno srečanje vadili samo črko A. To je vključevalo ponavljanje raznih besed na A in ugotavljanje na katero črko se začne ter fizičen zapis črke. Danes pa mi brez problema pove besedo na črko A (D25), če jo vprašam po stvari, ki je na A pa bo vedno vedela, da se začne na to črko. Napredovala je iz ene črke na nalogo, kjer je mnogo črk in simbolov in jih med sabo skoraj brez napake pravilno poveže (D26). Postopoma piševa že cele besede (D27), osvojila je že vse črke. (D28) Nekatere pozna malo manj, večina pa kar dobro. Števila ji ne delajo več težav, (D29) saj jih zna zapisati. Prav tako mnogo ostalih stvari, ki sva jih še delali. Kar se tiče komunikacije dela vedno lepše in bolj razumljive povedi. (D30) Odnosno pa prav tako napreduje (D31), saj vidim, da veliko razmišlja, (D32) bolj in bolj so ji jasne stvari. (D33) Znajde se v interakciji z drugimi otroki (D34) in jih tudi ogovori (D35). Skratka napredek je res velik. (D36) K temu je sigurno pripomogla uporaba likovnih tehnik. (D37) S pomočjo le-teh je otroka lažje motivirati. (D38) Ne spominja ga tako zelo na režim v šoli, ko morajo pri miru sedeti dlje časa. Tukaj pa je združeno prijetno s koristnim, saj se igra, a hkrati uči (D38).

Priloga 5:**Odprto kodiranje intervjuja A:**

ŠTEVILKA IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA
A1	ima lažjo motnjo v duševnem razvoju	Lažja motnja v duševnem razvoju	Vrste primanjkljajev
A2	in zmerno govorno jezikovno motnjo	Zmerna govorna jezikovna motnja	Vrste primanjkljajev
A3	ko se mi je zdelo, da drugi otroci njenih let že govorijo, ona pa še niti ni	Vrstniki že govorili, deklica še ne	Opažanje primanjkljajev
A4	čebljala v nekem svojem jeziku	Uporaba svojega načina govora	Opažanje primanjkljajev
A5	nisem posebej polagal pozornosti	Ni posebne pozornosti	Opažanje primanjkljajev
A6	sem si mislil, bo že ko bo čas	Pustil času čas	Opažanje primanjkljajev
A7	okrog tretjega leta	Starost približno treh let	Opažanje primanjkljajev
A8	Razmišljal sem že kako bi lahko	Razmišljanje o odpravi primanjkljajev	Strategije za izboljšanje primanjkljajev
A9	vendar jaz nimam izkušenj s tem	Nima izkušenj	Strategije za izboljšanje primanjkljajev
A10	ne vem kako te stvari potekajo	Ne ve veliko o tem	Strategije za izboljšanje primanjkljajev
A11	delal sem po svoje	Delal na svoj način	Strategije za izboljšanje primanjkljajev
A12	Je pa imela nekaj časa v vrtcu pomoč,	Strokovna pomoč v vrtcu	Strategije za izboljšanje

			primanjkljajev
A13	hodila je k logopedinji, ampak samo 1x na mesec	Obiski logopedinje	Strategije za izboljšanje primanjkljajev
A14	Z njo sem se pogovarjal	Pogovor z deklico	Strategije za izboljšanje primanjkljajev
A15	kakšno knjigo sem ji poskušal prebrat	Branje knjig	Strategije za izboljšanje primanjkljajev
A16	Pa kakšne risanke sva gledala skupaj	Gledanje risank	Strategije za izboljšanje primanjkljajev
A17	bilo fajn ko si prišla	Bilo lepo	Izkušnja prostovoljnega dela
A18	da te je hčerka takoj sprejela	Sprejemanje iz dekličine strani	Izkušnja prostovoljnega dela
A19	Lepo je bilo, ker je bilo nekaj na novo, zanimivo	Nova, zanimiva dinamika	Izkušnja prostovoljnega dela
A20	se je zelo veselila, ko je vedela, da prideš	Dekličino veselje	Izkušnja prostovoljnega dela
A21	spet nekaj delali in se družili	Druženje, delo	Izkušnja prostovoljnega dela
A22	Glede na to, da sva živela sama, no pač, brez njene mame, mi je bilo super, da je imela neke vrste zaupnico	Dekličina zaupnica	Izkušnja prostovoljnega dela
A23	se je ful odprla	Odprtost	Izkušnja prostovoljnega dela
A24	stalno sta nekaj delali zanimivega na novo	Stalno dogajanje	Izkušnja prostovoljnega dela
A25	Si imela fajn ideje	Dobre ideje	Izkušnja

			prostovoljnega dela
A26	hčerka zelo navdušena	Navdušenje nad prostovoljko	Izkušnja prostovoljnega dela
A27	si jo osrečila	Osrečevanje	Izkušnja prostovoljnega dela
A28	da ji je to pomagalo, da je začela kar naenkrat sama od sebe ful govorit in govorit	Nenadne spremembe v govoru	Spremembe tekom leta, ko je potekal IDPP
A29	malo nerazumljivo, ampak jaz jo razumem	Izboljšan govor	Spremembe tekom leta, ko je potekal IDPP
A30	Govorila je kako barvata, pa slikata, pa rišeta	Govor o ustvarjanju	Spremembe tekom leta, ko je potekal IDPP
A31	je še dneve kazala svoje izdelke vsem nam	Kazanje izdelkov družinskim članom	Spremembe tekom leta, ko je potekal IDPP
A32	vsakič delali nekaj drugega	Različnost tehnik	Izkušnja prostovoljnega dela
A33	Rada je delala vse kar si ji prinesla	Pripravljenost sodelovanja	Spremembe tekom leta, ko je potekal IDPP
A34	ko sta oblikovali pa barvali, to se je še meni tako fajn zdelo	Osrečevanje družinskih članov	Izkušnja prostovoljnega dela
A35	odprla se je tebi najbolj	Odprtost s strani deklice	Spremembe tekom leta, ko je potekal IDPP
A36	Videl sem da se Nina veseli ko prideš	Veselje ob prihodu prostovoljke	Spremembe tekom leta, ko je potekal IDPP
A37	je stalno govorila o tem kako pride Helena.	Govor o prostovoljki	Spremembe tekom leta, ko je potekal

			IDPP
A38	sama od sebe je začela govorit o barvah	Govor o barvah	Spremembe tekom leta, ko je potekal IDPP
A39	A se spomniš ko na začetku sploh ni hotela nič reči na koncu, ko si šla smo jo pa že komaj ugasnili	Razvoj govora čez leto	Spremembe tekom leta, ko je potekal IDPP
A40	ima itak novo prostovoljko, oni dve delata skupaj stvari	Nova prostovoljka	Posluževanje likovih tehnik
A41	Jiva pustim da delata po svoje	Deklica in prostovoljka delata po svoje	Posluževanje likovih tehnik
A42	Drugače pa kaj pobarvama skupaj	Barvanje	Posluževanje likovih tehnik
A43	Jaz ne znam risat pa oblikovat	Nepoznavanje likovnih tehnik	Posluževanje likovih tehnik
A44	pa idej tudi nimam	Nepoznavanje likovnih tehnik	Posluževanje likovih tehnik
A45	nisem za take stvari, raje kaj drugega narediva skupaj	Ni zainteresiran za uporabo likovnih tehnik	Posluževanje likovih tehnik

Priloga 6:**Odprto kodiranje intervjuja B:**

ŠTEVILKA IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA
B1	Vredu je bilo	V redu	Izkušnja prostovoljnega dela
B2	Nina je bila fejest navdušena	Dekličino veselje	Izkušnja prostovoljnega dela
B3	te je hvalila pa se veselila ko prideš	Dekličino veselje ob prihodu prostovoljke	Izkušnja prostovoljnega dela
B4	je že moglo biti vredu	Moglo biti v redu	Izkušnja prostovoljnega dela
B5	da si izbrala lep način kako pristopiti do nje	Lep način za pristop	Izkušnja prostovoljnega dela
B6	Otroci radi delajo take stvari	Otroci radi ustvarjajo	Izkušnja prostovoljnega dela
B7	naša še posebej, izgleda ji je zanimivo	Zanimivost ustvarjanja	Izkušnja prostovoljnega dela
B8	Na vajine izdelke je bila ponosna da je kaj	Ponos	Spremembe tekom leta ko je potekal IDPP
B9	sem opazila, da se je sama od sebe usedla in začela kaj risati	Samoiniciativnost deklice	Spremembe tekom leta ko je potekal IDPP
B10	zraven pa je tako lušno čebljala, prej tega nisem videla	Izboljšan govor	Spremembe tekom leta ko je potekal IDPP
B11	Pa dobrovoljna je bila	Dobre volje	Spremembe tekom leta ko je potekal IDPP
B12	imela je nekaj kar se je veselila	Veselje ob prihodu prostovoljke	Spremembe tekom leta ko je potekal IDPP

B13	kar sta naredili je vse pokazala	Ponos ob likovnih izdelkih	Spremembe tekom leta ko je potekal IDPP
B14	zraven govorila kako sta naredili to in ono	Govor o ustvarjanju	Spremembe tekom leta ko je potekal IDPP
B15	pa pobarvava kaj skupaj	Skupno barvanje	Posluževanje likovnih tehnik
B16	Ji malo razlagam barve in tako	Razlaga o barvah	Posluževanje likovnih tehnik
B17	Drugo pa niti ne.	Niti ne	Posluževanje likovnih tehnik

Priloga 7:**Odprto kodiranje intervjuja C:**

ŠTEVILKA IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA
C1	Dobra izkušnja	Pozitivna izkušnja	Izkušnja prostovoljnega dela
C2	Na začetku nisem vedel kako bo to izgledalo	Negotovost na začetku	Izkušnja prostovoljnega dela
C3	je bilo kar fajn	Osrečevanje družinskih članov	Izkušnja prostovoljnega dela
C4	sem videl da je bila Nina vesela	Dekličino veselje	Izkušnja prostovoljnega dela
C5	ko si prišla sem bil zadovoljen da ima našo dekle prostovoljko	Osrečevanje družinskih članov	Izkušnja prostovoljnega dela
C6	sta se razumeli	Razumevanje	Izkušnja prostovoljnega dela
C7	lepo sta delali	Lepo sodelovanje	Izkušnja prostovoljnega dela
C8	fajn sta se imeli	Uživanje ob druženju	Izkušnja prostovoljnega dela
C9	Nina je uživala to je bilo meni važno	Dekličino veselje	Izkušnja prostovoljnega dela
C10	Sprejela te je en dva tri	Sprejemanje prostovoljke iz dekličine strani	Izkušnja prostovoljnega dela
C11	se na to ne spoznam kaj dosti	Nepoznavanje likovnih tehnik	Posluževanje likovnih tehnik
C12	Nina pokazala vse kar sta delali	Kazanje izdelkov družinskim članom	Spremembe tekom leta, ko je potekal IDPP
C13	sem videl da jo je to	Osrečevanje	Spremembe tekom

	osrečevalo		leta, ko je potekal IDPP
C14	vsakič preden si prišla te je že težko pričakovala	Težko pričakovanje	Spremembe tekom leta, ko je potekal IDPP
C15	ker je vedela da bosta nekaj »čarali« z barvami	Pričakovanje zaradi ustvarjanja	Spremembe tekom leta, ko je potekal IDPP
C16	Zanimivo, ni kaj	Zanimivost ustvarjanja	Izkušnja prostovoljnega dela
C17	To pa ja	Pozitivne	Spremembe tekom leta ko je potekal IDPP
C18	opazil, da je začela dosti bolj razumljivo govorit	Izboljššan govor	Spremembe tekom leta, ko je potekal IDPP
C19	manj nemirna je bila	Bolj mirna	Spremembe tekom leta, ko je potekal IDPP
C20	čez leto ko sta se vidve družli, pa se ji je dalo veliko dopovedati	Pripravljenost sodelovanja	Spremembe tekom leta, ko je potekal IDPP
C21	ubogala je	Ubogljivost	Spremembe tekom leta, ko je potekal IDPP
C22	Ni se toliko jezila nazaj	Ni več toliko jeze	Spremembe tekom leta, ko je potekal IDPP
C23	Oh ne, jaz sem že malo prestar za to	Ne zaradi starosti	Posluževanje likovnih tehnik
C24	zdaj ima pa itak novo prostovoljko	Nova prostovoljka	Posluževanje likovnih tehnik
C25	Likovno se res ne znam	Nepoznavanje	Posluževanje

	nekako izražati	likovnih tehnik	likovnih tehnik
C26	sem rad pogledal kaj sta vidve ustvarili in naredili	Zainteresiranost ob likovnih izdelkih	Posluževanje likovnih tehnik
C27	je ja bila Nina tako ponosna na to	Dekličin ponos ob izdelkih	Spremembe tekom leta, ko je potekal IDPP

Priloga 8:
Odperto kodiranje intervjuja D:

ŠTEVILKA IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA
D1	Moji načini dela so zelo raznoliki	Raznoliki načini dela	Strategije za izboljšanje primanjkljajev
D2	lažje in bolj učinkovito uči preko igre	Učenje preko igre	Strategije za izboljšanje primanjkljajev
D3	komunicirava o stvareh, ki so njej blizu	Pogovor	Strategije za izboljšanje primanjkljajev
D4	skupaj ponavlja kar se učijo v šoli	Ponavljanje učne snovi	Strategije za izboljšanje primanjkljajev
D5	Skupaj greva čez vaje, ki so jih delali v šoli	Skupno delanje šolskih nalog	Strategije za izboljšanje primanjkljajev
D6	Kjer vidim, da ji ne gre, ji namignem s prvo črko	Vzpodbujanje	Strategije za izboljšanje primanjkljajev
D7	da sva v prazen zvezek vadili kar vem, da se učijo	Skupno delanje šolskih vaj	Strategije za izboljšanje primanjkljajev
D8	sem ji narisala simbol	Risanje	Uporaba likovnih tehnik
D9	povedala na katero črko se začne	Vzpodbujanje	Strategije za izboljšanje primanjkljajev
D10	nariše na primer določene like ali raznorazne črte (vodoravne, navpične, krive,	Risanje	Uporaba likovnih tehnik

	ravne		
D11	sem ji narisala več stvari	Risanje	Uporaba likovnih tehnik
D12	bolj jaz tista, ki sem ji narisala neko stvar	Risanje	Uporaba likovnih tehnik
D13	ona pa je povedala za kaj gre	Poimenovanje narisane pojma	Uporaba likovnih tehnik
D14	na katero črko se začne	Poimenovanje narisane pojma	Uporaba likovnih tehnik
D15	Vmes med učenjem včasih riše – uporablja barvice ali flomastre	Barvice ali flomastri	Uporaba likovnih tehnik
D16	sva barvali lase njenim punčkam	Barvanje	Uporaba likovnih tehnik
D17	ustvarjali z raznoraznimi kroglicami	Ustvarjanje z različnimi materiali	Uporaba likovnih tehnik
D18	Skupaj sva večkrat barvali pobarvanke	Barvanje	Uporaba likovnih tehnik
D19	Med igro ali sprehodom jo sprašujem v smislu naj mi kaj prešteje	Učenje preko igre	Strategije za izboljšanje primanjkljajev
D20	Napredovala je na vseh področjih	Napredek na vseh področjih	Spremembe tekom leta ko je potekal IDPP
D21	tako na učnem	Učno področje	Spremembe tekom leta ko je potekal IDPP
D22	tudi na komunikacijskem	Komunikacijsko področje	Spremembe tekom leta ko je potekal IDPP
D23	odnosnem področju	Odnosno področje	Spremembe tekom leta ko je potekal

			IDPP
D24	se pozna napredek pri učenju črk.	Napredek pri učenju črk	Spremembe tekom leta ko je potekal IDPP
D25	Danes pa mi brez problema pove besedo na črko A	Napredek pri učenju črk	Spremembe tekom leta ko je potekal IDPP
D26	Napredovala je iz ene črke na nologo, kjer je mnogo črk in simbolov in jih med sabo skoraj brez napake pravilno poveže	Napredek pri učenju črk	Spremembe tekom leta ko je potekal IDPP
D27	piševa že cele besede	Pisanje celotnih besed	Spremembe tekom leta ko je potekal IDPP
D28	osvojila je že vse črke	Znanje cele abecede	Spremembe tekom leta ko je potekal IDPP
D29	Števila ji ne delajo več težav	Znanje števil	Spremembe tekom leta ko je potekal IDPP
D30	Kar se tiče komunikacije dela vedno lepše in bolj razumljive povedi	Izboljšana komunikacija	Spremembe tekom leta ko je potekal IDPP
D31	Odnosno pa prav tako napreduje	Odnosno področje	Spremembe tekom leta ko je potekal IDPP
D32	veliko razmišlja	Samostojno razmišljanje	Spremembe tekom leta ko je potekal IDPP
D33	bolj in bolj so ji jasne stvari	Poznavanje stvari	Spremembe tekom leta ko je potekal IDPP

D34	Znajde se v interakciji z drugimi otroki	Uspešna interakcija z vrstniki	Spremembe tekom leta ko je potekal IDPP
D35	jih tudi ogovori	Uspešna interakcija z vrstniki	Spremembe tekom leta ko je potekal IDPP
D36	napredek je res velik	Velik napredek	Spremembe tekom leta ko je potekal IDPP
D37	temu je sigurno pripomogla uporaba likovnih tehnik	Izboljšanje tudi zaradi uporabe likovnih tehnik	Spremembe tekom leta ko je potekal IDPP
D38	je združeno prijetno s koristnim , saj se igra, a hkrati uči	Učenje skozi igro	Uporaba likovnih tehnik

Priloga 9:

Oсно kodiranje:

VRSTE PRIMANJKLJAJEV

- Lažja motnja v duševnem razvoju (A1)
- Zmerna govorna jezikovna motnja (A2)

OPAŽANJE PRIMANJKLJAJEV

- Vrstniki že govorili, deklica še ne (A3)
- Uporaba svojega načina govora (A4)
- Ni posebne pozornosti (A5)
- Pustil času čas (A6)
- Starost približno treh let (A7)

STRATEGIJE ZA IZBOLJŠANJE PRIMANJKLJAJEV

- Razmišljanje o odpravi primanjkljajev (A8)
- Nima izkušenj (A9)
- Ne ve veliko o tem (A10)
- Delal na svoj način (A11)
- Strokovna pomoč v vrtcu (A12)
- Obiski logopedinje (A13)
- Pogovor z deklico (A14, D3)
- Branje knjig (A15)
- Gledanje risank (A16)
- Raznoliki načini dela (D1)
- Učenje preko igre (D2, D19)
- Ponavljanje učne snovi (D4)
- Skupno delanje šolskih vaj (D5, D7)
- Vzpodbujanje (D6, D9)

IZKUŠNJA PROSTOVOLJNEGA DELA

- Bilo lepo (A17)

- Sprejemanje iz dekličine strani (A18, C10)
- Nova, zanimiva dinamika (A19)
- Dekličino veselje (A20, B2, B3, C4, C9)
- Druženje in delo (A21)
- Dekličina zaupnica (A22)
- Odprtost (A23)
- Stalno dogajanje (A24)
- Dobre ideje (A25)
- Navdušenje nad prostovoljko (A26)
- Osrečevanje (A27)
- Različnost tehnik (A32)
- Osrečevanje družinskih članov (A34, C3, C5)
- Vredu (B1, B4)
- Lep način za pristop (B5)
- Otroci radi ustvarjajo (B6)
- Zanimivost ustvarjanja (B7, C16)
- Pozitivna izkušnja (C1)
- Negotovost na začetku (C2)
- Razumevanje (C6)
- Lepo sodelovanje (C7)
- Uživanje ob druženju (C8)

SPREMEMBE TEKOM LETA, KO JE POTEKAL IZVIRNI DELOVNI PROJEKT POMOČI

- Nenadne spremembe v govoru (A28)
- Izboljšan govor (A29, B10, C18)
- Govor o ustvarjanju (A30, B14)
- Kazanje izdelkov družinskim članom (A31, C12)
- Pripravljenost sodelovanja (A33, C20)
- Odprtost s strani deklice (A35)
- Veselje ob prihodu prostovoljke (A36, B12)

- Govor o prostovoljki (A37)
- Govor o barvah (A38)
- Razvoj govora čez leto (A39)
- Ponos (B8, B13, C27)
- Samoiniciativnost deklice (B9)
- Dobre volje (B11)
- Osrečevanje (C13)
- Težko pričakovanje (C14)
- Pričakovanje zaradi ustvarjanja (C15)
- Pozitivne (C17)
- Bolj mirna (C19)
- Ubogljivost (C21)
- Ni več toliko jeze (C22)
- Napredek na vseh področjih (D20)
- Učno področje (D21)
- Komunikacijsko področje (D22)
- Odnosno področje (D23, D31)
- Napredek pri učenju črk (D24, D25, D26)
- Pisanje celotnih besed (D27)
- Znanje cele abecede (D28)
- Znanje števil (D29)
- Izboljšana komunikacija (D30)
- Samostojno razmišljanje (D32)
- Poznavanje stvari (D33)
- Uspešna interakcija z vrstniki (D34, D35)
- Velik napredek (D36)
- Izboljšanje tudi zaradi uporabe likovnih tehnik (D37)

POSLUŽEVANJE LIKOVNIH TEHNIK

- Nova prostovoljka (A40, C24)
- Deklica in prostovoljka delata po svoje (A41)
- Barvanje (A42, B15)

- Oče misli, da ne zna uporabljati likovnih tehnik (A43)
- Nepoznavanje likovnih tehnik (A44, C11, C25)
- Oče ni zainteresiran za uporabo likovnih tehnik (A45)
- Razlaga o barvah (B16)
- Niti ne (B17, C23)
- Zainteresiranost ob likovnih izdelkih (C26)

UPORABA LIKOVNIH TEHNIK

- Risanje (D8, D10, D11, D12)
- Poimenovanje narisane pojma (D13, D14)
- Barvice ali flomastri (D15)
- Barvanje (D16, D18)
- Ustvarjanje z različnimi materiali (D17)
- Učenje skozi igro (D38)

Priloga 11:**Dnevniški zapisi izvirnega delovnega projekta pomoči – 20 srečanj:****SPREMLJANJE DELA V IZVIRNEM DELOVNEM PROJEKTU POMOČI**

	Opis/ocena	Opombe
A. Obrazec izpolnjeval/a	Helena Praper	
B. Zap. št. srečanja	Prvo srečanje	
C. Datum	10. november	
D. Trajanje (od – do)	18.00–19.00	
E. Udeleženci	oče Peter hčerka Nina (6 let) Helena	

FAZE POGOVORA:

Dogovor o sodelovanju in preverjanje doseganja ciljev (s kom?, v čem smo bili do danes uspešni glede na prejšnje dogovore in o čem se bomo pogovarjali danes):

Prvo srečanje z družino je potekalo na domu družine. Sprejel me je oče, pridružila se nama je tudi šestletna hčerka. Družino sestavljajo še stari starši očeta, vendar se nama danes niso pridružili. Danes smo se dogovorili, kako bodo potekala naša srečanja, kdaj se bomo dobivali in kdo bo udeležen. Sama sem povedala svojo vlogo, oče pa je prispeval svoje videnje. V glavnem se je z vsem dogovorjenim strinjal, imel je tudi svoje predloge, katerih se bom seveda držala.

Opredelitev problema in zelenih izidov (kaj je problem, kaj so zeleni izidi in kako smo jih soustvarili):

Oče mi je opisal, da je problem predvsem v hčerkinem govorjenju. Stara je šest let, obiskuje vrtec vendar zelo malo govori. Z njeno biološko mamo ne živijo skupaj, to sem izvedela že pred tem, da sem šla na obisk v družino, oče pa o tem tekom obiska ni govoril. V pogovor sem vključevala tudi hčerko Nino, ki je na moja vprašanja prikimala ali odkimala. Povedala mi je tudi, kako ji je ime in koliko je stara. Oče je to označil kot velik napredek, saj je drugače ob prihodu tujca v družino vedno tiho. Oče je poudaril, da si želi za hčerko predvsem učno pomoč, oziroma nekoga, ki bi ji pomagal pri govorjenju. Nina sicer obiskuje logopedinjo enkrat na mesec.

Želeni izid je predvsem ta, da Nina začne govoriti v taki meri, da bo prihodnje leto lahko šla v osnovno šolo. Nini primanjkuje tudi koncentracije pri učenju, težave ima že pri poslušanju zgodbe, zelo hitro se vsega naveliča.

Načrt pomoči in dogovori za naprej (kdo, kaj, kdaj):

Z očetom in hčerko smo se dogovorili, da bomo delali v smeri zelenih izidov. Za naslednje srečanje smo se dogovorili, da se bova z Nino najprej bolj spoznali. To pomeni, da se bova najprej družili in se skozi igro tudi poskušali kaj naučiti. Oče bo pri tem sodeloval. Očeta sem tudi prosila, da bi mi priskrbel številko hčerkinе logopedinje, saj menim, da bi bilo pametno, da se pozanimam o tem, kakšen je napredek pri logopedu.

UPORABLJENI KONCEPTI SKOZI CELOTEN POGOVOR:

Perspektiva moči (osredotočenost na možnosti, uresničljivo, na dobre prakse, na močna področja, komplimenti):

Skozi celoten pogovor sem se osredotočala na hčerkino, pa tudi očetova močna področja. Oče je dokaj obupan glede Nininega govora. Velikokrat govori v Ninini navzočnosti tudi, kot da je ni zraven. To sem skozi celoten pogovor poskušala preusmeriti in sem vseskozi vključevala tudi hčerko. Pohvalila sem jo, ko mi je Nina povedala svoje ime in starost in s tem priklicala nasmeh na njen obraz.

Soustvarjanje/etika udeležенosti (prispevek, udeležенost posameznika):

Vsak udeležени v pogovoru je prispeval svoje mnenje. Četudi hčerka ne govori in z govorom ni sodelovala, je sodelovala z neverbalno komunikacijo. Vzdušje je bilo sproščeno, saj je vsak lahko izrazil svoje mnenje. Med seboj smo se poslušali, nihče pa ni bil v poziciji nadrejenega.

Povzetek tem, ki se umeščajo v drugo raven socialnega dela z družino:

Na prvem srečanju se o tem še nismo uspeli pogovarjati. Sem pa izrazila željo, da bi v enem izmed prihodnjih srečanj sodelovala celotna družina.

Osebna refleksija (osebna doživljanja, misli, dileme, vprašanja):

Na prvem srečanju sem se počutila v redu. Kljub začetni tremi je pogovor dobro stekel. Me je pa malo zmotilo, da sem sodelovala samo z očetom in hčerko. Tudi oče je vseskozi poudarjal, da se je on prijavil na ta projekt zgolj zaradi hčerke in njenega slabo razvitega govora. Bega me tudi to, zakaj Nina logopeda obiskuje enkrat na mesec, saj se meni osebno zdi to premalokrat. Zanima me tudi, če ima Nina kakršnokoli diagnozo. Drugače pa mislim, da me je Nina dobro sprejela, saj je sedela v bližini mene, si me radovedno ogledovala, me prijela za roko ... kar me seveda zelo veseli.

SPREMLJANJE DELA V IZVIRNEM DELOVNEM PROJEKTU POMOČI

	Opis/ocena	Opombe
A. Obrazec izpolnjeval/a	Helena Praper	
B. Zap. št. srečanja	Drugo srečanje	
C. Datum	18. november	
D. Trajanje (od – do)	16.00–18.00	
E. Udeleženci	oče Peter hčerka Nina (6 let) Helena	

FAZE POGOVORA:

Dogovor o sodelovanju in preverjanje doseganja ciljev (s kom?, v čem smo bili do danes uspešni glede na prejšnje dogovore in o čem se bomo pogovarjali danes):

Na našem drugem srečanju smo tudi tokrat bili isti udeleženci kot prejšnjič. Hčerka Nina in oče sta me sprejela skupaj in v otroški sobi smo najprej poklepetali. Hčerka in oče sta bila pripravljena na sodelovanje, ko sem prišla, torej sta se držala dogovora, kar je že zelo dober znak. Za današnje srečanje smo sklenili, da z Nino najprej prebereva pravljico, potem pa sva barvali in risali in skozi igro tudi vadili govorjenje. Na koncu sva sestavljali še sestavljanko. Vmes sem deklici povedala tudi nekaj o sebi. Povedala sem ji, da imam psičko in dve muc, ter ji pokazala tudi slike. Mislim, da ji je bilo to zelo všeč, saj me je potem nenehno spraševala, kaj delajo muce, ali pa zakaj je moja psička bolj debela 😊

Oče je izrazil željo, da bi se tudi učili, kot se Nina uči pri logopedinji, vendar ima Nina močan odpor do tega, zato sva z očetom sklenila, da bo to naslednji korak, ter da današnje srečanje prepustiva še spoznavanju in povezovanju, ter učenju skozi igro.

Pri logopedinji ima Nina poseben zvezek in ko sem zvezek prijela v roke, je Nina postala nemirna in hotela, da raje barvam in rišem, kot pa da gledam zvezek. Zato bom naslednjič sama prinesla vaje, saj mislim, da se bova z Nino tako lažje učili.

Opredelitev problema in želenih izidov (kaj je problem, kaj so želeni izidi in kako smo jih soustvarili):

Želeni izid je predvsem ta, da Nina začne govoriti v taki meri, da bo prihodnje leto lahko šla v osnovno šolo. Nini primanjkuje tudi koncentracije pri učenju, težave ima že pri poslušanju zgodbice, zelo hitro se vsega naveliča.

Eden izmed želenih izidov je tudi ta, da oče bolj sodeluje s hčerko, se z njo bolj ukvarja, ter tako

pripomore k razvoju njenega govora. Med današnjim srečanjem je oče sicer bil prisoten, kar je spodbudno.

Načrt pomoči in dogovori za naprej (kdo, kaj, kdaj):

Z očetom in hčerko smo se dogovorili, da bomo delali v smeri zelenih izidov. Za naslednje srečanje smo se dogovorili, da bom prinesla vaje za spodbujanje govora. Te vaje bova z Nino delali skozi igro, saj se deklica že avtomatsko odmakne, če kdorkoli omenja učenje, ali pa ji pokaže zvezek, katerega uporablja pri logopedu. Zato sva se z očetom dogovorila, da na naslednje srečanje jaz prinesem gradivo – to bodo razne pobarvanke, preko njih bova lahko spoznavali dele telesa pri živalih, barve in zvoke.

UPORABLJENI KONCEPTI SKOZI CELOTEN POGOVOR:

Perspektiva moči (osredotočenost na možnosti, uresničljivo, na dobre prakse, na močna področja, komplimenti):

Tudi na današnjem srečanju sem se vseskozi osredotočala na Ninina močna področja. Deklica je zelo radovedna, pokazala mi je veliko igrac, ki jih ima, hotela je, da barvam z njo, na koncu mi je risbice tudi podarila, čeprav je oče sprva rekel, da mi risbic sigurno ne bo dovolila nesti domov. Nina pa mi jih je sama dala v moj zvezek. Za kar sem se ji zahvalila in jo pohvalila, kako pridna je. Oče je bil vseskozi prisoten pri najini igri in učenju. Včasih je kaj malega komentiral, drugače pa ni bil preveč aktiven, zato bom naslednjič delala tudi na tem področju. Mislim, da se mora oče bolj aktivno vključiti. Na koncu srečanja sem pohvalila tudi očeta, saj je preden sem prišla, vse pripravil in tako dal vedeti, da je res pripravljen sodelovati z mano, ter da si želi, da hčerka izboljša svoj govor.

Soustvarjanje/etika udeležенosti (prispevek, udeležенost posameznika):

Tudi današnje vzdušje je bilo sproščeno in domače. Nihče si pri govoru ni skakal v besedo, tudi deklica je pridno poslušala, ko sem ji brala pravljico. Deklico sem vprašala, kaj si danes želi početi in Nina mi je prinesla barvice in pobarvanko, ter sva skupaj barvali. Vmes sem jo spraševala, kakšne barve naj pobarvam slonov repek, ter da naj mi ona izbere npr. oranžno barvico. Mislim, da lahko tako skozi igro tudi deklica veliko več pridobi, kot pa da bi jo na silo poskušala zvabiti k učenju. Sama nočem, da Nina dobi do tega odpor, zelo rada bi ji učenje predstavila kot nekaj zanimivega, zato delam majhne korake v to smer. Oče je bil prisoten, aktivno se niti ni vključeval, vendar je že s svojo prisotnostjo pokazal željo po napredku.

Povzetek tem, ki se umeščajo v drugo raven socialnega dela z družino:

Tudi danes se še ni vključila celotna družina. Prisotni smo bili isti člani kot na prejšnjem srečanju. V prihodnje bom v srečanje poskušala vključiti tudi babico in dedka, da bolje spoznam družinsko dinamiko.

Osebna refleksija (osebna doživljanja, misli, dileme, vprašanja):

Drugo srečanje je bilo zelo prijetno. Preden sem šla k družini, sem imela malo treme, saj nisem vedela, ali me bo deklica tudi tokrat tako lepo sprejela. Že ko sem prišla, me je Nina čakala in tudi ko je bil čas odhoda, še ni želela da grem, to pomeni, da me je dobro sprejela, kar me res osrečuje.

Tudi sama sem do deklice že kar domača, velikokrat ji dam kak lep kompliment in s tem jo res spravim v dobro voljo, čeprav je deklica že po naravi dobrovoljček, navihana in nasmejana ... skratka polna energije in življenja.

Sem pa po drugem srečanju imela kar nekaj dilem, in sicer sem se spraševala, kako bi naslednjič vključila celotno družino, kako bi oče lahko bolj aktivno sodeloval in kakšne vaje naj drugič prinesem s sabo. Odločila sem se, da bom prinesla kakšne pobarvanke, ter da bom res v tem procesu šla počasi, kajti hočem, da mi družina zaupa, se me navadi. Prav tako pa se moram navaditi tudi jaz. Mislim, da bo naše sodelovanje iz srečanja v srečanja boljše, čeprav je že zdaj zelo dobro.

SPREMLJANJE DELA V IZVIRNEM DELOVNEM PROJEKTU POMOČI

	Opis/ocena	Opombe
A. Obrazec izpolnjeval/a	Helena Praper	
B. Zap. št. srečanja	Tretje srečanje	
C. Datum	25. november	
D. Trajanje (od – do)	16.00–18.00	
E. Udeleženci	oče Peter hčerka Nina (6 let) Helena	

FAZE POGOVORA:

Dogovor o sodelovanju in preverjanje doseganja ciljev (s kom?, v čem smo bili do danes uspešni glede na prejšnje dogovore in o čem se bomo pogovarjali danes):

Na našem tretjem srečanju sva bili v glavnem z deklico Nino sami. Oče se nama je pridružil na začetku ter na koncu, vmes pa sva bili sami. Mislim, da je deklica precej navezana name, saj se me zelo razveseli. Vsakič ko pridem, me čaka pospravljena soba, na mizi so barvice, zvezek, igrače, za kar sem zelo vesela.

Danes sem s sabo prinesla pobarvanko živali s kmetije, ter pobarvanko, na kateri je različno sadje. Z Nino sva danes delali tako, da sva šteli živali, njihove noge, repke itd. Tako sva skozi igro osvajali tudi znanje števil. Z Nino sem delala tudi tako, da mi je morala sama pokazati določeno žival na sliki, vprašala sem jo, kakšne barve je npr. češnja

Na tem srečanju je oče kasneje, ko se je za hip pridružil, omenjal učenje, zato sem mu ob odhodu dejala, da je najbolje, da mi ne uporabljamo tega zvezka, kot ga uporablja Nina pri logopedinji, temveč imava midve z Nino poseben zvezek, ki bo samo najin.

Opredelitev problema in želenih izidov (kaj je problem, kaj so želeni izidi in kako smo jih soustvarili):

Želeni izid je predvsem ta, da Nina začne govoriti v taki meri, da bo prihodnje leto lahko šla v osnovno šolo. Nini primanjkuje tudi koncentracije pri učenju, težave ima že pri poslušanju zgodbe, zelo hitro se vsega naveliča.

Eden izmed želenih izidov je tudi ta, da oče bolje sodeluje s hčerko, se z njo bolj ukvarja, ter tako pripomore k razvoju njenega govora. Med današnjim srečanjem oče ni bil prisoten, kar se je izkazalo za dokaj dobro stvar, saj je Nina sodelovala sama. Ko je bil oče prisoten, je vedno, ko je karkoli odgovarjala, najprej pogledala očeta, da je dobila nekakšno potrditev, zato mislim, da je

<i>Nina danes zelo dobro delala, ravno zaradi tega, ker sva bili nekaj časa tudi sami.</i>
Načrt pomoči in dogovori za naprej (kdo, kaj, kdaj): <i>Z očetom in hčerko smo se dogovorili, da bomo delali v smeri zelenih izidov. Za naslednje srečanje smo se dogovorili, da bova z Nino delali na podoben način, saj nama gre to dobro od rok. Naučili se bova tudi kakšno črko, številko ...</i>
UPORABLJENI KONCEPTI SKOZI CELOTEN POGOVOR:
Perspektiva moči (osredotočenost na možnosti, uresničljivo, na dobre prakse, na močna področja, komplimenti): <i>Na današnjem srečanju sem pozornost v celoti namenila Nini, saj sva večinoma časa bili sami. Nina se zelo rada igra in nikakor ji ne smem omeniti besedo »učenje«. Zato se z njo učim prek igre. Vedno poskušam »zapakirati« vprašanje, da potem nekako prideva do štetja ali pa poimenovanja. Nina je tudi vsakič zelo radovedna, kaj imam jaz oblečeno, kako to izgleda in se me hoče veliko dotikati. Sama jo velikokrat pohvalim, pobožam po roki, ji namenim lepo besedo ... Mene osebno dotiki ne motijo, zato ji vedno pustim, da me boža po laseh, vendar to šele, ko je čas igre, medtem ko barvama ali pa štejeva pa vztrajam, da se osredotoča na delo.</i>
Soustvarjanje/etika udeležnosti (prispevek, udeležnost posameznika): <i>Današnje vzdušje je bilo, kot že poprej, domače. Z Nino sva dobro sodelovali, deklica me je vseskozi poslušala in tudi pridno sodelovala. Rekla sem ji tudi, da naj premisli, kaj bi se naslednjič igrali.</i> <i>Oče danes ni sodeloval, vendar ga nisem silila v to.</i>
Povzetek tem, ki se umeščajo v drugo raven socialnega dela z družino: <i>Tudi danes se še ni vključila celotna družina. Prisotni smo bili isti člani kot na prejšnjem srečanju, s tem da je bil oče prisoten samo na začetku in na koncu srečanja. V prihodnje bom v srečanje poskušala vključiti tudi babico in dedka, da bolje spoznam družinsko dinamiko.</i>
Osebnostna refleksija (osebna doživljanja, misli, dileme, vprašanja):
<i>Na tretjem srečanju sem se počutila, kot bi se z deklico poznali že zelo dolgo. Deklica se me je razveselila in pri njih sem bila dobri dve uri, pa še potem ko sem šla, deklica ni hotela, da grem. Danes sva z Nino delali vse skupaj sami in deklici je vse šlo zelo dobro od rok. Če je prisoten oče, je deklica bolj nemirna, zato me zanima, zakaj je temu tako.</i>

SPREMLJANJE DELA V IZVIRNEM DELOVNEM PROJEKTU POMOČI

	Opis/ocena	Opombe
A. Obrazec izpolnjeval/a	Helena Praper	
B. Zap. št. srečanja	Četrto srečanje	
C. Datum	2. december	
D. Trajanje (od – do)	16.00–18.00	
E. Udeleženci	oče Peter hčerka Nina (6let) Helena	

FAZE POGOVORA:

Dogovor o sodelovanju in preverjanje doseganja ciljev (s kom?, v čem smo bili do danes uspešni glede na prejšnje dogovore in o čem se bomo pogovarjali danes):

Ko sem danes prišla k družini, me je Nina že čakala na vratih. Že ko sem se vozila do dekličine družine, sem razmišljala, da je danes tako lep dan, da bi lahko z Nino šli skupaj na sprehod. Ko sem ji povedala idejo, je bila takoj za to. Tudi očetu se je to zdela dobra ideja. Ko sva se sprehajali po parku, sem deklico vprašala, kaj si želi početi danes, sama pa sem ji povedala, kaj sem si jaz zamislila, da bova počeli na današnjem srečanju.

Po koncu sprehoda sva prišli v lepo pospravljeno sobo, kjer me je na mizi čakal nov zvezek. Oče mi je povedal, da ga je kupil posebej za naša srečanja, za kar sem se mu zahvalila in ga pohvalila. Oče se je držal dogovora, kar je izredno pohvalno.

Kot že deklici prej, sem zdaj tudi očetu predstavila, kaj bova delali danes. Vem, da je Nina imela te dni tudi logopeda, zato sem povprašala očeta, kako je bilo. Oče mi je podrobno opisal srečanja in kaj je Nina delala, kar je tudi vsekakor pohvalno, saj to pomeni, da je oče aktivno sodeloval.

Opredelitev problema in želenih izidov (kaj je problem, kaj so želeni izidi in kako smo jih soustvarili):

Želeni izid je predvsem ta, da Nina začne govoriti v taki meri, da bo prihodnje leto lahko šla v osnovno šolo. Nini primanjkuje tudi koncentracije pri učenju, težave ima že pri poslušanju zgodbice, zelo hitro se vsega naveliča.

Želeni izid današnjega srečanja je, da z Nino osvojiva štetje do deset. Štetje Nini dela kar precejšnje težave, vendar sem opazila, da ji težave dela, ko ji pade koncentracija, to je pa zelo hitro. Prvič, ko sva skupaj štel, je Nina preštela do deset brez težav, naslednjič pa si je številke sproti izmišljevala.

<i>Zato sem vztrajala, da štejeva skupaj in počasi, dokler nama ne uspe.</i>
Načrt pomoči in dogovori za naprej (kdo, kaj, kdaj): <i>Z očetom in hčerko smo se dogovorili, da bomo delali v smeri zelenih izidov. Za naslednje srečanje smo se dogovorili, da bova z Nino delali na podoben način, saj nama gre to dobro od rok. Danes sem bila bolj vztrajna in odločna kot na prejšnjih srečanjih. Kar sem si zamislila, sva z Nino izpeljali do konca. Vztrajala sem tudi, če se Nini ni dalo, s tem da sem uporabila druge načine in tako sva dokončali za danes vse, kar sva si tudi zamislili.</i>
UPORABLJENI KONCEPTI SKOZI CELOTEN POGOVOR:
Perspektiva moči (osredotočenost na možnosti, uresničljivo, na dobre prakse, na močna področja, komplimenti): <i>Danes je bila Nina zelo vesela, ko sva v nov zvezek prilepili živali iz kmetije, ki sva jih pobarvali na prejšnjem srečanju. Danes sva jih še enkrat poimenovali, povedali sva, kakšne barve so, jih prešteli, izrezali in prilepili v zvezek. Nina je sicer bolj malo motivirana za učenje, vendar sem danes bila kar vztrajna. Proti koncu si je deklica želela, da se igrava z žogo – rekla sem ji, da se lahko to igrava, vendar bova zraven šteli. Tako sva vsaka povedale eno številko – za vsak odboj žoge na tla. Nina je potem avtomatsko padla v štetje, ki ji je šlo zelo dobro od rok, zato sem jo tudi pohvalila. Deklica skozi igro zelo pridno dela in sodeluje.</i>
Soustvarjanje/etika udeležенosti (prispevek, udeležенost posameznika): <i>Na današnjem srečanju je bil prisoten tudi oče. Oče je danes sodeloval z nama, pomagal je pri štetju, kar pa je najbolj pomembno je to, da je bil osredotočen na najino delo. Vseskozi je spremljal proces in danes se mi je zdel zelo zainteresiran. Zato sem ga na koncu pohvalila, seveda sem pohvalila tudi Nino, saj je bila danes zelo delavna. Proti koncu je bila že zelo utrujena, verjetno tudi od sprehoda, zato sva se za konec samo še igrali in se poslovili.</i>
Povzetek tem, ki se umeščajo v drugo raven socialnega dela z družino: <i>Tudi danes se še ni vključila celotna družina. Prisotni smo bili isti člani kot na prejšnjem srečanju. V prihodnje bom v srečanje poskušala vključiti tudi babico in dedka, da bolje spoznam družinsko dinamiko. Očetu sem to že danes omenila in z mano se je strinjal, ter rekel, da bomo tudi to uredili.</i>
Osebnostna refleksija (osebna doživljanja, misli, dileme, vprašanja):
<i>Tudi četrto srečanje je bilo nadvse prijetno. Veselilo me je to, da je Nina naredila, kar sva se dogovorili, ter da me posluša in z mano tudi sodeluje. Veliko me sprašuje in se zanima zame, kar me osrečuje, saj se tako počutim zelo domače in zelo sprejeto. Tudi oče je danes zelo sodeloval, kar me je spravilo v res dobro voljo. Kar me je še posebej razveselilo, pa je bilo to, da se je oče držal dogovora od prejšnjega srečanja. Mislim, da z družino dobro sodelujem in komaj čakam, da vključim tudi dedka in babico.</i>

SPREMLJANJE DELA V IZVIRNEM DELOVNEM PROJEKTU POMOČI

	Opis/ocena	Opombe
A. Obrazec izpolnjeval/a	Helena Praper	
B. Zap. št. srečanja	Peto srečanje	
C. Datum	16. december	
D. Trajanje (od – do)	16.00–18.00	
E. Udeleženci	oče Peter hčerka Nina (6 let) Helena	

FAZE POGOVORA:

Dogovor o sodelovanju in preverjanje doseganja ciljev (s kom?, v čem smo bili do danes uspešni glede na prejšnje dogovore in o čem se bomo pogovarjali danes):

Prejšnji teden je bila Nina bolna, zato smo se dogovorili, da srečanje prestavimo za en teden. Ko sem danes prišla k družini, se je Nina že počutila dobro, zato sva kar začeli z najinim delom. Tudi danes je bil oče vseskozi prisoten. Doma sem si že pred srečanjem pripravila vaje za grafomotoriko, saj sem prebrala, da je pametno, da predšolski otroci vadijo risanje ravnih, poševnih, krivih črt, saj si tako urijo ročne spretnosti in imajo kasneje manj težav pri pisanju, poveča se tudi koncentracija. To sem razložila tudi očetu, ki mi je z zanimanjem prisluhnil.

Vsakič ko pridem na srečanje, očetu razložim, kaj naj bi danes počeli z Nino in zakaj bi bilo to dobro. Očeta tudi vprašam, če se s tem strinja, ali pa če ima on kak predlog ali idejo.

Opredelitev problema in želenih izidov (kaj je problem, kaj so želeni izidi in kako smo jih soustvarili):

Želeni izid današnjega srečanja je bil predvsem ta, da se Nina seznani z vajami za grafomotoriko, saj sem videla, da takih vaj še ne pozna. Tudi v zvezku, ki ga ima pri logopedinji, takih vaj še nisem zasledila. S sabo sem prinesla dva delovna lista z lažjimi vajami za grafomotoriko. Zraven pa sem prinesla tudi novoletne in božične pobarvanke, v primeru, da Nini pade koncentracija. Prvih petnajst minut Nini vaje niso delale težave, potem pa, kot sem predvidevala, ji je koncentracija drastično padla. Začela je govorit, da je utrujena, vseskozi je gledala očeta, mu govorila, da je zaspana, velikokrat je vstala od mize in šla delati čisto nekaj drugega. Zato sem sklenila, da se bova vmes 15 minut igrali in potem z delom nadaljevali. Tak način dela sva imeli celi dve uri in na koncu sva vaje res rešili. To prekinjeno delo je sicer bilo uspešno zaradi tega, ker sva vaje rešili, vendar se mi zdi, da se pozna na uspešnosti rešenih nalog, saj je bila Nina vedno bolj površna, bolj ko je šlo h koncu nalog. Oče je sodeloval tako, da je gledal na kakšen način delava,

vendar je velikokrat Nino vmes tudi karal, kar pa jo je zelo vrglo iz tira.
Načrt pomoči in dogovori za naprej (kdo, kaj, kdaj): <i>Z očetom in Nino smo se dogovorili, da se naslednjič vidimo po praznikih, saj je naslednji teden 23. december in mene ne bo več v Ljubljani. Ker imamo stalnico, da se dobivamo ob sredah ob 16.00, smo sklenili, da ničesar ne spreminjamo, saj je to neka rutina, katere smo vsi navajeni. Očetu sem povedala, da je Nina danes dobro delala, da se mi pa zdi, da bi morala vaditi tudi med prazniki, zato sem ga prosila, če lahko z Nino dela iste vaje tudi med počitnicami. Oče se je s tem strinjal. Upam, da se bo dogovora tudi držal.</i>
UPORABLJENI KONCEPTI SKOZI CELOTEN POGOVOR:
Perspektiva moči (osredotočenost na možnosti, uresničljivo, na dobre prakse, na močna področja, komplimenti): <i>Mislim, da je bilo danes za Nino eno težjih srečanj. Do sedaj sva vedno ali barvali ali risali, rezali, lepili ... danes pa sva delali vaje, ki zahtevajo več pozornosti in večjo koncentracijo. Mislim, da je bilo to za Nino prvič, a vendar ji je šlo dobro od rok. Čeprav sva imeli 15 minutne intervale (delo-igranje-delo ...) je Nina prišla do konca nalog in jih tudi uspešno opravila. Sama sem vztrajala, da narediva naloge do konca in jih po končanem delu nalepiva v njen zvezek. Tako ima vse vaje zbrane na enem mestu. Danes sva tudi pregledali, kaj vse sva že naredili in Nina je bila zelo vesela. Se mi zdi, da je pametno, da ima vse, kar delava, shranjeno na enem mestu, tako ji lahko kdaj koli pokažem, kako pridna je in koliko se je z mano že naučila.</i>
Soustvarjanje/etika udeležенosti (prispevek, udeležенost posameznika): <i>Tudi danes je bil na srečanju prisoten oče. Vendar se ni tako aktivno vključeval kot na prejšnjem srečanju. Vendar je vseeno sledil, kaj delava, Nina tu in tam okaral, jo priganjal k delu. Nina je sodelovala po svojih najboljših močeh, videti je, da se deklica res trudi, kar mi je v veliko veselje.</i>
Povzetek tem, ki se umeščajo v drugo raven socialnega dela z družino: <i>Še vedno nisem spoznala celotne družine. Danes niti nobenega od starih staršev ni bilo doma. Sem pa rekla očetu, na koncu srečanja, da bi rada spoznala celotno družino in njihove funkcije v 2016.</i>
Osebnostna refleksija (osebna doživljanja, misli, dileme, vprašanja):
<i>Danes je bilo srečanje kar utrujajoče. Čeprav sva z Nino na koncu našli pravi način dela, sem se velikokrat počutila nemočno, saj nisem vedela, ali je prav, da je oče zraven in jo na nek način dekoncentrira, ter jo vmes tudi kara. Sicer sem vesela, da je oče z nama, saj se tako tudi on nauči dela s hčerko, vendar imam dilemo, ali mu naj rečem, da bi raje videla, da samo sledi najinemu delu. Vsakič, ko je oče kaj rekel Nini, je postala zelo nemirna, kar malo jezna, ni več vedela, kaj dela. Velikokrat med samimi vajami tudi pogleduje k očetu, da dobi potrditev, ali dela prav ali ne.</i>

SPREMLJANJE DELA V IZVIRNEM DELOVNEM PROJEKTU POMOČI

	Opis/ocena	Opombe
A. Obrazec izpolnjeval/a	Helena Praper	
B. Zap. št. srečanja	Šesto srečanje	
C. Datum	6. januar	
D. Trajanje (od – do)	16.00–18.00	
E. Udeleženci	oče Peter hčerka Nina (6 let) Helena	

FAZE POGOVORA:

Dogovor o sodelovanju in preverjanje doseganja ciljev (s kom?, v čem smo bili do danes uspešni glede na prejšnje dogovore in o čem se bomo pogovarjali danes):

Z Nino se nisva videli kar precej časa, saj so bili vmes prazniki. Danes že cel dan sneži in ko sem prišla h dekličini družini, me je Nina prosila, če bi šli na sprehod. Ideja mi je bila zelo všeč in z veseljem sem ji ustregla. Z očetom sva se dogovorila, da bova najprej šli sami na sprehod, da se s Nino malo pogovoriva in razmigava, potem pa se bova še učili. Oče se je s tem strinjal.

Za današnje delo sem si tudi danes, kot že prej, zamislila, da bova z Nino vadili grafomotoriko. Danes sem ji prinesla malenkost težje vaje. Tako bom videla, ali sta z očetom kaj vadila med počitnicami. Očetu sem po koncu današnjega srečanja zastavila to vprašanje in njegov odgovor je bil negativen, vendar iz tega nisem delala pretirane drame, sem mu pa naročila, da naj do naslednjega srečanja vadi z Nino, vsaj pol ure na dan, če ne grafomotorike pa štetje, ali barve in oblike.

Opredelitev problema in zelenih izidov (kaj je problem, kaj so zeleni izidi in kako smo jih soustvarili):

Cilj današnjega srečanja je bil ta, da z Nino uspešno rešiva tri delovne liste, ki sem jih prinesla s sabo. Tudi danes sem prinesla vaje za izboljšanje grafomotorike, saj se mi to zdi odličen uvod v začetke pisanja. Z Nino sva najprej šli na sprehod in postavili sneženega moža. Nina se je zelo razveselila, ko sva se sami sprehajali, bila je zelo zgovorna. Skozi igro sva tudi vadili štetje – prešteli sva snežakove gumbe, oči, nos ... Nina je vseskozi pridno sodelovala.

Že na poti domov sem Nini razložila, kaj bova počeli doma. Ko sva prišli v sobo, je Nina imela že vse pripravljeno. Takoj je sedla za mizo in pričeli sva z delom. Očeta ni bilo doma, ko sva prišli, vendar sva vseeno začeli z vajami. Nina je danes odlično sodelovala, celih 45 min sva reševali

vaje. Nina je bila zbrana, motivirana in skoncentrirana.

Načrt pomoči in dogovori za naprej (kdo, kaj, kdaj):

Oče danes ni bil prisoten pri učenju in reševanju nalog. Tudi ko je bila ura že toliko, da je bil moj čas za odhod, se je prišel samo posloviti. Povedala sem mu, da je bila Nina danes zelo pridna. Povedala sem mu tudi, kaj vse sva delali in da nama je šlo odlično od rok. Dala sem mu tudi nalogo, da naj z Nino do naslednjega srečanja vadi barve ali grafomotoriko, skratka naj pol ure aktivno dela z njo v smeri želenega izida.

UPORABLJENI KONCEPTI SKOZI CELOTEN POGOVOR:

Perspektiva moči (osredotočenost na možnosti, uresničljivo, na dobre prakse, na močna področja, komplimenti):

Današnje srečanje je bilo res odlično. Nina je že zunaj bila zelo razigrana in dobre volje. Ko sva prišli v hišo, pa je takoj sama začela delati vaje in vmes nisva imeli niti ene prekinitve. Z razliko od prejšnjič, so ji današnje vaje grafomotorike bile zelo všeč, z zanimanjem jih je pogledala in tudi vse uspešno rešila. Čeprav so bile vaje težje kot prejšnjič, so ji delale manj težav. Menim, da je bilo to v njeni visoki stopnji koncentracije in motiviranosti, saj je bila deklica res uspešna.

Soustvarjanje/etika udeležnosti (prispevek, udeležnost posameznika):

Oče danes na srečanju ni bil prisoten. Nerada to rečem, vendar se mi zdi, da Nina bolje sodeluje, če se z mano uči in dela vaje sama. Tako nima »potuhe« pri očetu, če česa ne zna, pa tudi noben je ne kara. Jaz ji vedno poskušam na drugačen način razložiti, kako se naj loti vaje, če ji kaj ne gre od rok. Danes se Nina ni niti enkrat zmedla, delali sva počasi in skoncentrirano. Vseskozi sem ji dajala pohvale in komplimente, saj je naloge res uspešno opravljala. Tudi na koncu je bila deklica zelo ponosna nase. Ko sva delali grafomotorične vaje z ravnimi črtami, sem ji rekla, naj z rdečo barvico obkroži tiste črte, ki so ji najbolj všeč in so ji najbolj uspеле. Nina je tako obkrožila veliko črt in rekla sem ji, da lahko tako vidi, kako uspešna je bila danes pri delu. Po končanih vajah sem jo vprašala, če je utrujena in deklica je rekla, da ne, kar me je tudi zelo presenetilo. Mislim, da nama je zelo pomagalo tudi to, da sva šli prej na sprehod, se spet malo »uglasili«, navadili ena na drugo, potem pa sva lažje delali naprej.

Povzetek tem, ki se umeščajo v drugo raven socialnega dela z družino:

Tudi danes ni bilo doma ne babice ne dedka. Danes očetu nisem rekla nič, saj ni bil prisoten, zato bom to storila drugič.

Osebna refleksija (osebna doživljanja, misli, dileme, vprašanja):

Današnje srečanje je bilo najbolj uspešno srečanje do zdaj. Z Nino sva prišli do konca vaj v bistveno krajšem času, kot sem si zamislila. Kar pa je najbolj pomembno je to, da je Nina vaje rešila uspešno, brez iskanja izgovorov, vseskozi me je poslušala in sodelovala. Z Nino sva bili danes tudi prvič dve uri sami in mogoče je Nina tudi zato lažje delala z mano. Razmišljam, da bi naslednjič spet bili sami in tako bi lahko primerjala, kako Nina dela, ko smo v prostoru vsi trije in ko sva sami.

Drugače, pa je deklica zelo navezana name, po koncu srečanja sem jo morala objeti in težko se je poslovila od mene. Tudi jaz sem se navezala nanjo.

SPREMLJANJE DELA V IZVIRNEM DELOVNEM PROJEKTU POMOČI

	Opis/ocena	Opombe
A. Obrazec izpolnjeval/a	Helena Praper	
B. Zap. št. srečanja	Sedmo srečanje	
C. Datum	13. januar	
D. Trajanje (od – do)	16.00–18.00	
E. Udeleženci	oče Peter hčerka Nina (6 let) Helena	

FAZE POGOVORA:

Dogovor o sodelovanju in preverjanje doseganja ciljev (s kom?, v čem smo bili do danes uspešni glede na prejšnje dogovore in o čem se bomo pogovarjali danes):

Ko sem prišla k družini, me je deklica že nestrpno pričakovala. Sama me je prosila, če greva na sprehod in to sem ji z veseljem ustregla. Očeta sem vprašala, če sta bila na sprehodu skupaj in sta šla pogledati snežaka, ki ga sva ga prejšnji teden naredili in oče je pritrdil. Pohvalila sem ga, nato pa sva se z Nino odpravili na sprehod. Ko sva prišli nazaj, je bila Nina zelo utrujena in brez energije. Mi je pa pokazala, da je sama pisala črko A, v zvezek, ki nama ga je kupil oče. Zelo sem jo pohvalila, vesela sem bila, da je sama pokazala zainteresiranost. Z Nino sva bili nekaj časa sami, pridružil se nama je tudi oče, tako sem izkoristila priložnost in preverila, če sta z Nino barvala in risala, skratka preživela nekaj časa skupaj. Oče je rekel, da se Nini ne da, jaz pa sem mu rekla, da se ji velikokrat ne da tudi z mano, vendar naj poskuša vztrajati in pri nekaterih stvareh mogoče manj popuščati. Sam se je s tem strinjal.

Opredelitev problema in želenih izidov (kaj je problem, kaj so želeni izidi in kako smo jih soustvarili):

Danes deklica ni bila najbolj pri volji in motivirana. Ves čas je spraševala, kdaj bo noč, da gre spat. Očitno je bila precej utrujena, zato sem presodila, da je mogoče nesmiselno, da jo silim v delo, sva pa vseeno čas preživljali skupaj, gledali sva barve, oblike, malo sva vadili štetje. Oče je nekajkrat prišel pogledat, kaj delava, drugače aktivno ni sodeloval.

Načrt pomoči in dogovori za naprej (kdo, kaj, kdaj):

Oče mi je danes povedal, da gre Nina drug teden za pet dni z vrtcem na zimovanje. Ker se bliža tudi moje izpitno obdobje, sem očetu povedala, da bom ostala na Koroškem, in se bomo naslednjič srečali 10. februarja, ko jaz končam z izpiti. Oče se je strinjal. Prosila sem ga, če z Nino izpolnita liste, ki sem jih prinesla zraven za vajo danes, pa deklica ni bila pri volji sodelovati. Oče je rekel, da se bo potrudil, da pa nič ne obljubi. Rekla sem, da je dobro, že če se bo potrudil in da je to prvi korak.

UPORABLJENI KONCEPTI SKOZI CELOTEN POGOVOR:

Perspektiva moči (osredotočenost na možnosti, uresničljivo, na dobre prakse, na močna področja, komplimenti):

Čeprav Nina danes ni bila pri volji za sodelovanje, sva vseeno preživeli lepi dve uri. Zunaj sva se pogovarjali, opazovali sva pse na sprehodu, Nini sem razlagala o drevesih. Punčka je sicer zelo radovedna, poskušam ji čim več stvari razložiti čim bolj preprosto. Zdi se mi, da je v govoru že opaziti manjši napredek. Deklico zelo velikokrat pohvalim. Ko si obleče bundo, obuje škornje itd. Tudi ko prideva v hišo jo vzpodbujam, da sama pospravi stvari, si gre umiti roke, lulat in potem začneva z delom. Te rutine se poskušam vsakič držati, saj se mi zdi, da je neka stalnost zelo pomembna.

Soustvarjanje/etika udeležnosti (prispevek, udeležnost posameznika):

Oče je bil danes prisoten občasno, prišel je pogledat, kaj delava, drugače pa danes ni sodeloval. Danes z Nino tudi nisva kaj dosti naredili, sicer sem poskušala, vendar je bila deklica utrujena, nikakor ni bila pri volji. Nina se drugače zelo rada stiska in zdaj vsakič, ko grem, hoče, da jo dvignem in objamem. To naredim z veseljem, me je pa včasih, strah da se bo deklica preveč navezala, zato ji večkrat tudi razložim svojo vlogo. Mislim, da Nini manjka pozornosti in nežnosti. Oče je vsakič prisoten, ko se z Nino poslavljava in zdi se mi, da mu je zelo všeč, da imam z Nino takšen odnos.

Povzetek tem, ki se umeščajo v drugo raven socialnega dela z družino:

Po posvetu z mentorico na naših mentorskih srečanjih sem se odločila, da babice in dedka ne bom na vso silo vključevala, če oče tega ne želi, ter če sama dva ne pokažeta interesa. Moram reči, da sem babico videla samo enkrat, prvič, dedek je sicer po navadi doma, sedi v kuhinji in gleda televizijo ali bere časopis, vendar se ne zmeni zame, ko pridem, niti ne pozdravi, zato niti ne vem, kako bi navezala stik.

Osebna refleksija (osebna doživljanja, misli, dileme, vprašanja):

Čeprav Nina danes ni reševala delovnih listov, sva se vseeno imeli lepo, se pogovarjali in spoznavali druga drugo. Všeč mi je, da Nina že točno ve, kaj bova delali. Najprej sprehod – potem učenje. Te rutine se poskušam držati, saj se mi zdi, da sva tako bolj uspešne pri delu. Na sprehodu se pogovoriva o tem, kakšen je bil njen dan – po navadi jo vprašam, kaj je delala v vrtcu in vztrajam, da mi pove, tudi če reče, da ne ve. Večinoma mi odgovori, da ne ve, potem pa jo jaz vzpodbujam, naj pomisli in ji pomagam s podvprašanji. Pove mi, kaj so jedli za kosilo, kaj so se igrali, itd. Nina mi je prirasla k srcu in zelo si želim, da bi napredovala v govoru, ter da bil oče malo bolj prisoten.

SPREMLJANJE DELA V IZVIRNEM DELOVNEM PROJEKTU POMOČI

	Opis/ocena	Opombe
A. Obrazec izpolnjeval/a	Helena Praper	
B. Zap. št. srečanja	Osmo srečanje	
C. Datum	10. februar	
D. Trajanje (od – do)	16.00–18.30	
E. Udeleženci	oče Peter hčerka Nina (6 let) Helena	

FAZE POGOVORA:

Dogovor o sodelovanju in preverjanje doseganja ciljev (s kom?, v čem smo bili do danes uspešni glede na prejšnje dogovore in o čem se bomo pogovarjali danes):

Od našega zadnjega srečanja je minilo kar nekaj tednov, zato sem se za današnje srečanje še posebej pripravila. Odločila sem se tudi, da bom danes ostala dlje časa, seveda če bosta Nina in oče za to. To sem pri očetu preverila že kar na začetku srečanja in oče se je strinjal z mano. Očeta sem vprašala po počutju, če je kaj novega, Nina pa je že navajena, da greva na sprehod in se je že oblačila in obuvala. Vse to zna narediti sama in jaz jo vedno pohvalim. Očeta sem vprašala, če sta z Nino delala kaj vaj in je rekel, da niti ne. Glede tega sem bila malo razočarana, saj ne vem, kako naj očeta vključim v sodelovanje, sama pri sebi sem si mislila, da bi bilo lepo, če bi se oče držal dogovorov, vendar tega nekako nisem mogla ubesediti, za kar mi je bilo kasneje žal.

Z deklico sva na sprehodu poklepetali, vprašala sem jo, kako je bilo na zimovanju, če se je naučila smučati. Nina je bila nad zimovanjem navdušena, zelo sem bila vesela za njo.

Danes sem s sabo na prakso prinesla koruzna zrna, saj sem se s kolegico, ki je na študiju specialne pedagogike pogovarjala o raznih vajah in mi je predlagala, da lahko z deklico delam tudi z različnimi materiali in predmeti. Ideja mi je bila zelo všeč. Že doma sem pripravila karton, na katerega sem narisala nekaj motivov – vendar jih nisem dokončala – narisala sem jih s črkanimi črtami, Nina pa naj bi jih obrobila, potem pa po črtah prilepila koruzna zrna. Očetu sem povedala, kaj bova danes počeli, ter ga povabila, naj se nama pridruži.

Nina je z zanimanjem sodelovala, vendar sva imeli problem – Nina ni imela lepila, s katerim bi prilepili koruzna zrnca, čeprav ga je prejšnjič imela. Oče je pomagal iskati, potem pa je rekel, da ga je verjetno nekam založila in ni več sodeloval. Z deklico sva bili večinoma časa sami. Nina je zelo lepo sodelovala, kadar sva sami, me Nina res posluša, sodeluje, bolj je motivirana. Ko pride oče v sobo, se ji nič več ne da, in začne tarnati. Čeprav vem, da naj bi vključila tudi očeta, priznam

da rajšu in boljše delava, ko sva z Nino sami. Glede na to da nisva imeli lepila, sva na karton napisali dekličino ime, Nina pa je na črke polagala koruzna zrnca, prav tako je naredila z raznimi motivi, ki so bili na kartonu.

Opredelitev problema in zelenih izidov (kaj je problem, kaj so zeleni izidi in kako smo jih soustvarili):

Glede na to, da se z Nino nisva kar nekaj časa videla, je bila danes Nina zelo motivirana za delo. Danes sem si zadala cilj, da bova dokončali kartonasto sliko. Poskušala sem vključiti tudi očeta, vendar sva z Nino vaje delali sami. Deklica je bila uspešna, zelo dolgo je ostala zbrana, celo uro sva sedeli za mizo in delali vaje, se pogovarjali ... Veliko stvari je naredila samostojno, vseskozi pa sem ji navodila poskušala čim bolj jasno in nazorno razložiti.

Načrt pomoči in dogovori za naprej (kdo, kaj, kdaj):

Nina je izrazila željo, da bi rada, da koruzo naslednjič prilepiva in pobarvava. Ker zrnca ne gre barvati z barvicami, sem se odločila, da bom s sabo naslednjič prinesla čopiče in vodene barvice. Očetu sem to povedala, rekel je, da je to super ideja. Tudi Nini sem povedala za to in zelo se je veselila naslednjega srečanja. Spraševala me je tudi, če pridem že jutri in če bom spala pri njej.

Danes očetu niti nisem rekla, naj z deklico vadita, priznam, da sem na to čisto pozabila in sem bila kasneje jezna sama nase. Čeprav oče ne upošteva mojih nalog, mislim, da če bom vztrajala, bo oče sčasoma začel sodelovati.

UPORABLJENI KONCEPTI SKOZI CELOTEN POGOVOR:

Perspektiva moči (osredotočenost na možnosti, uresničljivo, na dobre prakse, na močna področja, komplimenti):

Vidim, da Nina zelo rada ustvarja. Glede na to, da se hitro naveliča delati ene in iste zadeve, mislim, da je prav, da vsakič na srečanju počneva nekaj novega, zanimivega, nekaj, kar deklico dodatno motivira. Glede motiviranja očeta pa priznam, da sem dokaj nemočna in brez idej.

Soustvarjanje/etika udeležенosti (prispevek, udeležенost posameznika):

Z Nino sva danes preživeli dve uri in pol kvalitetnega druženja. Že na sprehodu sva se sprostili, spet povezali, pri risbici pa sva tudi lepo ustvarjali. Z Nino vedno sodelujem – pomagam ji delati, kar dela ona – če barvava, barvam z njo, tudi s koruzo sem sama delala iste vaje, in mislim, da tako Nina lažje sodeluje. Oče ni bil prisoten, pozdravil me je na začetku, vmes je sicer pomagal iskati lepilo, pri vajah pa ni sodeloval. Je pa res, kot sem že omenila, da Nina raje in bolje dela vaje, če sva sami.

Osebná refleksija (osebna doživljanja, misli, dileme, vprašanja):

Danes je bilo na praksi zelo lepo, z Nino sva se imeli super. Všeč mi je, ko deklico razveselim že s samo prisotnostjo. Jezi pa me, da očeta ne znam vključiti, da bi sodeloval z deklico, da bi naredil z njo kako nalogo, se ji na splošno malo bolj posvetil. Po drugi strani pa sem jezna sama nase, saj deklica in posledično tudi jaz bolje sodeluje in deluje, če sva sami. In pri tem res ne vem, kaj naj naredim ... po eni strani bi rada očetovo sodelovanje, po drugi strani pa je lažje, če sva sami. Pri

tem vprašanju sem res v zadregi. Drugače rada prihajam k Nini, vsakič ko grem, se deklica težko poslovi, vendar se kljub temu in vem, da me bo naslednjič vesela, ko pridem.

SPREMLJANJE DELA V IZVIRNEM DELOVNEM PROJEKTU POMOČI

	Opis/ocena	Opombe
A. Obrazec izpolnjeval/a	Helena Praper	
B. Zap. št. srečanja	Deveto srečanje	
C. Datum	17. februar	
D. Trajanje (od – do)	16.00–18.30	
E. Udeleženci	oče Peter hčerka Nina (6 let) Helena	

FAZE POGOVORA:

Dogovor o sodelovanju in preverjanje doseganja ciljev (s kom?, v čem smo bili do danes uspešni glede na prejšnje dogovore in o čem se bomo pogovarjali danes):

Prejšnji teden smo se z Nino in očetom dogovorili, da bom prinesla lepilo, saj bi z Nino radi dokončali sliko iz koruznih zrn. Nina me je tudi danes že čakala, da sva šli skupaj na sprehod. Bila je zgovorna – povedala mi je, kaj je jedla v vrtcu in kaj so počeli. Ko sva prišli v hišo, sem ji povedala, da sem ji poleg lepila prinesla tudi vodene barvice in čopiče. Zelo se jih je razveselila. Hotela je, da kar takoj začneva z barvanjem, vendar sva najprej z lepilom prilepili koruzna zrnca. To sva počeli obe hkrati. Vsaka je nalepila eno koruzno zrnco. Kasneje sva prilepljene črke tudi pobarvali. Vsako črko z drugo barvo. Barvali sva obe dve, vsaka s svojim čopičem in Nina je zelo dobro sodelovala. Oče ni bil prisoten, na koncu je prišel pogledat, kaj sva delali in deklica mu je pokazala slikico. Pohvalila sem jo, da je pridno sodelovala.

Opredelitev problema in želenih izidov (kaj je problem, kaj so želeni izidi in kako smo jih soustvarili):

Danes je bil najin cilj z Nino dokončati kartonasto sliko in jo pobarvati ter okrasiti. Delo je bilo precej zamudno in dolgotrajno, vendar deklica ni obupala in je dobro sodelovala. Všeč mi je, kadar deklico motiviram za delo. Skupaj z Nino vedno delava tako, da sodelujeva – kar dela ona, delam tudi jaz. Tako da ji ne dajem samo navodil, kaj bi naj delala, pač pa se ji pridružim.

Načrt pomoči in dogovori za naprej (kdo, kaj, kdaj):

Nini so bile vodene barvice danes zelo všeč, zato bova tudi naslednjič delali tako. Sama že razmišljam, da bi lahko z različno debelimi čopiči risali črte, ugotavljali debelino črt, jih risali od najbolj debele do najtanjše itd.

Očetu sem rekla, naj poskuša izkoristiti Ninino navdušenje nad vodenimi barvicami.

UPORABLJENI KONCEPTI SKOZI CELOTEN POGOVOR:

Perspektiva moči (osredotočenost na možnosti, uresničljivo, na dobre prakse, na močna področja, komplimenti):

Nina je bila danes zelo ustvarjalna. Pridno je sodelovala, najin način dela jo je pritegnil, karkoli sem ji predlagala, ji je bilo všeč. Tudi naveličala se ni dela, še ko je bil moj čas za odhod, bi ona nadaljevala z delom. Z deklico se na splošno zelo razumeva. Vidim, da rabi pozornost in nežnost. Zato se ji poskušam zelo posvetiti.

Soustvarjanje/etika udeležенosti (prispevek, udeležенost posameznika):

Z deklico vedno sodelujeva obe dve, saj tako Nina raje dela, pa tudi sama se bolj vključim, če delam vaje z njo.

Osebna refleksija (osebna doživljanja, misli, dileme, vprašanja):

Na prakso rada prihajam. Nina se me vedno razveseli, ko pridem in tudi jaz sem je vesela. Mislim, da sva se zelo povezali in ravno to mi daje motivacijo, da rada prihajam na prakso. Všeč mi je, da se pozna, da se na prakso pripravim en dan prej. Vedno si pogledam, kaj bi lahko z Nino počeli, kaj je primerno za njena leta in to potem poskušam tudi izpeljati.

SPREMLJANJE DELA V IZVIRNEM DELOVNEM PROJEKTU POMOČI

	Opis/ocena	Opombe
A. Obrazec izpolnjeval/a	Helena Praper	
B. Zap. št. srečanja	Deseto srečanje	
C. Datum	24. februar	
D. Trajanje (od – do)	16.00–18.30	
E. Udeleženci	deklica Nina (6 let) Helena	

FAZE POGOVORA:

Dogovor o sodelovanju in preverjanje doseganja ciljev (s kom?, v čem smo bili do danes uspešni glede na prejšnje dogovore in o čem se bomo pogovarjali danes):

Ko sem prišla danes na srečanje, je bila deklica že oblečena in me je čakala pri vratih. Rekla je, da očeta ni doma, sem pa slišala, da je v hiši dedek. Kot je že najina rutina, sva danes šli na sprehod. Nina mi je sama rekla, da je oče »šel po denar« in da bo »domov prinesel denar«. Vprašala sem jo, če je oče v službi, pa je rekla, da ja. Upala sem, da bom danes očeta srečala, saj bi se rada z njim pogovorila, ga vprašal, a kako je. Zanimalo me je tudi, če mi bo povedal, da ima službo, da ga lahko pohvalim in vzpodbudim. Danes sva s se z Nino na sprehodu pogovarjali o rastlinah, v mlaki sem ji pokazala alge in povedala, da bodo pomladi, ko bo vreme toplejše, v njej zrastle mlade žabice. To jo je zelo pritegnilo. Veliko me je spraševala o naravi, deklica je zelo radovedna. Za to sem jo tudi posebej pohvalila. Ko sva prišli v hišo, sva brali zgodbico. In sicer tako, da sem jaz brala, zgodbica pa je imela manjkajočo besedo narisano s slikico. Nina je sodelovala zelo kratek čas. Čeprav zgodbica ni bila dolga, se ji ni dalo delati. Kazala mi je, kaj je sama pobarvala z vodenimi barvicami, ko me ni bilo. Zaželela si je, da bi tudi danes barvali in da bi narisali mavrico. Povedala sem ji, kakšne barve so v mavrici, kako si sledijo. Skupaj sva jo narisali in pobarvali. Očeta do konca srečanja še ni bilo domov.

Opredelitev problema in želenih izidov (kaj je problem, kaj so želeni izidi in kako smo jih soustvarili):

Nina je danes sama izrazila željo, kaj bi delala, zato sem njeni želji tudi ugodila. Narisala sem ji mavrico, ji povedala, kako si sledijo barve in skupaj sva barvali. Vmes sem ji razlagala, kako nastane mavrica, deklica je z zanimanjem poslušala. Ko sva brali zgodbo, je deklici hitro padla motivacija. Opažam, da zelo nerada dela karkoli v povezavi z branjem. Niti zgodbic ne posluša rada, če jih berem. V prihodnosti bom poskušala delati tudi na tem.

Načrt pomoči in dogovori za naprej (kdo, kaj, kdaj):

Za vnaprej se hočem pogovoriti z očetom in nadaljevati v taki smeri, kot delam do zdaj, saj se mi zdi, da nama z Nino gre zelo dobro. Še vnaprej se bom za najina srečanja pripravila, da bom vedela, kaj delati in zakaj je to dobro. In seveda še naprej vzdrževala rutino, saj se mi zdi, da je to zelo dobra stvar za Nino. Tako točno ve, kaj pričakovati.

UPORABLJENI KONCEPTI SKOZI CELOTEN POGOVOR:

Perspektiva moči (osredotočenost na možnosti, uresničljivo, na dobre prakse, na močna področja, komplimenti):

Z Nino sva bili danes celotno srečanje sami. To me ni pretirano motilo, Nina je dobro sodelovala, tudi ko sem prišla, je bila pripravljena za sprehod. Kljub temu, da oče ne sodeluje neposredno z nama, je vedno vse pripravljeno za delo. Na mizi so zvezki, ravnilo, barvice, svinčniki, peresnica ... Skratka vem in vidim, da se trudi, rada bi ga pohvalila tudi za to.

Soustvarjanje/etika udeležенosti (prispevek, udeležенost posameznika):

Z deklico vedno sodelujeva obe dve, saj tako Nina raje dela, pa tudi sama se bolj vključim, če delam vaje z njo.

Osebna refleksija (osebna doživljanja, misli, dileme, vprašanja):

Tudi današnja praksa je bila super. Malo me je zmedlo, ker očeta ni bilo doma, zato sem razmišljala, da ga mogoče čez teden pokličem in povprašam, kako je kaj. Zanima me tudi, če mi bo povedal kaj o svoji službi. Nina je kot vedno dobro sodelovala, motivacija ji je padla samo pri branju. Vidim, da deklica raje ustvarja, se pogovarja in me sprašuje, kot pa dela kaj v zvezi s knjigami. Kar se mi zdi precej normalno, saj je še v vrtcu. Zato je tudi ne silim preveč, ampak se raje prilagajam njenim željam.

SPREMLJANJE DELA V IZVIRNEM DELOVNEM PROJEKTU POMOČI

	Opis/ocena	Opombe
A. Obrazec izpolnjeval/a	Helena Praper	
B. Zap. št. srečanja	Enajsto srečanje	
C. Datum	2. marec	
D. Trajanje (od – do)	16.00–18.30	
E. Udeleženci	deklica Nina (6 let) Helena	

FAZE POGOVORA:

Dogovor o sodelovanju in preverjanje doseganja ciljev (s kom?, v čem smo bili do danes uspešni glede na prejšnje dogovore in o čem se bomo pogovarjali danes):

Tudi na današnjem srečanju me je Nina že nestrpno pričakovala. Z dedkom sta bila skupaj zunaj, saj je bil zelo lep dan. Dedka sem pozdravila, z Nino pa sva šli v park. Deklica je danes šla z mano s kolesom, saj je bilo zunaj precej toplo. Nina se je spomnila, da sva zadnjič v mlaki iskale mlade žabice, zato sva šli pogledat, če se že kaj dogaja. Ti najini sprehodi naju res zbližujejo, mislim, da se deklica zelo dobro počuti z mano. Nino sem vprašala, če je oče v službi in je rekla, da je, ter da jo v vrtec zdaj hodi iskat dedek. Nini sem danes že doma pripravila slano testo, iz katerega bova izdelovali razne izdelke, oblike in okraske.

Opazila sem, da je Nina izboljšala nekatere svoje besede. Zelo razločno že šteje do deset. Vsakič, ko na sprehodu čakava na semaforju na zeleno luč, štejeva skupaj. Zdaj se je Nina že toliko navadila, da vsakič začne štet sama. Na začetku je težko štela do tri, večkrat se je zmotila, zdaj pa tekoče šteje do deset, na kar sem zelo ponosna.

Očeta tudi danes nisem videla.

Opredelitev problema in želenih izidov (kaj je problem, kaj so želeni izidi in kako smo jih soustvarili):

Ko sem Nini povedala, da sem ji prinesla testo za oblikovanje, je bila zelo vesela. Dali sva ga na polovico in vsaka je ustvarjala figurice. Naredili sva ježka, snežaka, srčke in polžka. V testo sva tudi odtisnili razne vzorčke in izdelki so prav lepo izpadli. Današnji cilj je bil predvsem ta, da Nina ustvarja z drugačnimi materiali, zraven pa sva se pogovarjali o oblikah in velikostih ter materialih.

Načrt pomoči in dogovori za naprej (kdo, kaj, kdaj):

Preden sem šla, sem Nino vprašala, kaj si želi, da bi delali naslednjič. Nina je povedala, da bi rada, da figurice pobarvava z vodenimi barvicami, saj bi jih rada imela v sobi. Figurice so ji bile zelo

všeč.

UPORABLJENI KONCEPTI SKOZI CELOTEN POGOVOR:

Perspektiva moči (osredotočenost na možnosti, uresničljivo, na dobre prakse, na močna področja, komplimenti):

Tako kot na prejšnjih srečanjih je Nina tudi danes odlično sodelovala z mano. Zelo sem jo pohvalila, ko je pri semaforju sama začela šteti in brez zatikanja tekoče preštela do deset. Presenetilo me je tudi, da je začela šteti sama od sebe. Pohvalila sem jo tudi, kako super zna voziti kolo. Nasprotno ji dam kar veliko komplimentov. Tudi Nina mi vseskozi govori, da imam lepe lase, ali pa čevlje in jaz se ji vsakič zahvalim. Mislim, da imava res lep odnos.

Soustvarjanje/etika udeležnosti (prispevek, udeležnost posameznika):

Danes sva se z Nino obe dve zabavali, ko sva delali izdelke iz testa. Tudi zame je bilo to nekaj novega, saj sem nazadnje to počela pri Ninini starosti. Na sprehodu je bilo super, saj je bilo lepo vreme, Nina je danes s sabo vzela kolo, nanj je bila zelo ponosna. Vožnja ji gre dobro od rok in rekla je, da mi hoče pokazati, kako hitro se lahko pelje. Jaz sem nekaj časa tekla z njo, kar ji je bilo zelo všeč.

Povzetek tem, ki se umeščajo v drugo raven socialnega dela z družino:

Tudi danes sva bili z Nino sami in najino srečanje sva lepo izpeljali. Nina me tudi posluša, kar ji rečem. Sploh na sprehodu, ko greva čez cesto v park, vztrajam, da me posluša in da ne divja po cesti, saj me je strah za njeno varnost, pa tudi želim, da se nauči, kako mora ravnati na bolj prometnih območjih. Tako poskušam postaviti neka pravila, ki se jih Nina drži. Vsakič me tudi uboga in upošteva, jaz pa jo pri tem pohvalim.

Osebna refleksija (osebna doživljanja, misli, dileme, vprašanja):

Tudi danes mi je bilo na praksi super. Rada prihajam, ker imava z deklco res lep odnos, delava lepe stvari, se razumeva, Nina me posluša, jaz jo upoštevam pri njenih željah. V prihodnje bi se rada srečala z očetom, da mu malo povem o najinem napredku, kaj delava in ga vprašam po njegovem počutju.

SPREMLJANJE DELA V IZVIRNEM DELOVNEM PROJEKTU POMOČI

	Opis/ocena	Opombe
A. Obrazec izpolnjeval/a	Helena Praper	
B. Zap. št. srečanja	Dvanajsto srečanje	
C. Datum	9. marec	
D. Trajanje (od – do)	16.00–18.00	
E. Udeleženci	deklica Nina (6 let) Helena	

FAZE POGOVORA:

Dogovor o sodelovanju in preverjanje doseganja ciljev (s kom?, v čem smo bili do danes uspešni glede na prejšnje dogovore in o čem se bomo pogovarjali danes):

Nina je tudi danes bila doma samo z dedkom. V park je danes želela s skirojem. Pohvalila se je, da ji je dedek sam naredil tak skiro, vidi se, da je na dedka precej navezana. Danes je sledil sprehod in barvanje figuric, ki sva jih prejšnji teden izdelali iz testa. Nina mi je že sama rekla, da bi danes bila rada dlje časa zunaj, da bi lahko šli še dlje po parku, kot sva hodili do zdaj. Opažam, da so ji najina potepanja res všeč. Tudi sama se super počutim, pa tudi veliko se pogovarjava na sprehodu, vse je sproščeno in bolj spontano. Zato sem zelo vesela, da sledijo zmeraj toplejši in daljši dnevi. Z Nino sva se danes s skirojem zelo zabavali. Nina se je smejala, da so ji tekle solze in jaz sem bila zelo vesela. Deklica si je izmislila igro, da ona stoji na skiroju, jaz pa jo z eno roko vlečem čez park, zmeraj bolj hitro. Sama sem imela precejšnjo rekreacijo, Nina pa je kričala od navdušenja. Zelo lepo jo je bilo pogledat tako nasmejeno.

Opredelitev problema in želenih izidov (kaj je problem, kaj so želeni izidi in kako smo jih soustvarili):

Danes sva se z Nino dogovorili, da bova dlje časa zunaj, da pa bova vseeno potem pobarvali figurice. Zunaj sva bili res dolgo, celo uro in pol sva se potikali po parku, gledali mlake, iskali žabice, se vozili s skirojem, skratka, res sva imeli lep dan. Ko sva prišli v hišo, je Nina prinesla pripravljene figurice in sva jih pobarvali. Ko sva dokončali, je Nina vedela, da moram iti, saj sem ji že prej razložila, da po končanem barvanju grem.

Načrt pomoči in dogovori za naprej (kdo, kaj, kdaj):

Za naslednje srečanje bom tekom tedna še premislila, kaj bova z Nino počeli. Gotovo pa bo nekaj v zvezi s fino motoriko in nekaj z drugačnimi materiali.

UPORABLJENI KONCEPTI SKOZI CELOTEN POGOVOR:

Perspektiva moči (osredotočenost na možnosti, uresničljivo, na dobre prakse, na močna področja, komplimenti):

Nino na najinih srečanjih vseskozi vzpodbujam, da sama šteje, mi čim več pove, kaj so delali v vrtcu. Danes mi je na moj kompliment prvič rekla hvala, za kar sem jo tudi še dodatno pohvalila. To je bil res lep uspeh za mene, zelo lepo mi je bilo slišati to besedico, saj sem jo iz njenih ust slišala prvič. Zelo sem ponosna na Nino.

Soustvarjanje/etika udeležnosti (prispevek, udeležnost posameznika):

Najbolj všeč mi je bilo, da sva danes z Nino skupaj zganjali norčije po parku. Nina se kar ni in ni naveličala, zelo je bila srečna. Opažam, da ji manjka, da se nekdo aktivno ukvarja samo z njo.

Povzetek tem, ki se umeščajo v drugo raven socialnega dela z družino:

Danes preden sem šla, mi je Nina skrila telefon. To je kasneje priznala, ko sem ga dolgo iskala. Povedala sem ji, da to ni prav, da ve, da moram iti domov in da sem pri njej samo nekaj časa. Rekla sem, da mi je hudo, ker mi je skrila telefon, Nini pa je bilo tudi žal. Rekla je, da ne bo več. Ko sem jo vprašala, zakaj je to storila, je rekla, da bi lahko prespala pri njej. Povedala sem ji, da spim doma in da se lahko druživa, sva prijateljici, ne morem pa spati pri njej. Povedala sem ji tudi, da to ni bil pravi način, da mi naj drugič raje pove, kaj si želi, pa bova skupaj ugotovili, kaj lahko narediva, da bova obe dve zadovoljni.

Osebna refleksija (osebna doživljanja, misli, dileme, vprašanja):

Na praksi sem bila danes zelo srečna, ko sem videla, kako vesela je Nina, ko sva bili v parku. Tudi kasneje je pridno pobarvala svoje izdelke, malo me je presenetilo to, da mi je skrila telefon, vendar mislim, da sva se dobro pogovorili. Tudi poslušala me je, kaj sem ji povedala in upam, da se to ne bo več ponovilo. Vem, da bi Nina rada, da bi bila stalno z njo, vendar sem ji razložila, da to ne gre, ter da ve, da prihajam ob sredah.

SPREMLJANJE DELA V IZVIRNEM DELOVNEM PROJEKTU POMOČI

	Opis/ocena	Opombe
A. Obrazec izpolnjeval/a	Helena Praper	
B. Zap. št. srečanja	Trinajsto srečanje	
C. Datum	16. marec	
D. Trajanje (od – do)	16.00–18.00	
E. Udeleženci	deklica Nina (6 let) Helena	

FAZE POGOVORA:

Dogovor o sodelovanju in preverjanje doseganja ciljev (s kom?, v čem smo bili do danes uspešni glede na prejšnje dogovore in o čem se bomo pogovarjali danes):

Tudi na današnjem srečanju sva šli z Nino najprej v park, potem pa sva igrali Človek ne jezi se. To željo je Nina na sprehodu izrazila sama. Ustregla sem njeni želji, saj se mi zdi ta igra precej uporabna. Tako se Nina nauči potrpežljivosti, štetja ter tudi barv.

Tudi danes je bil oče v službi, za hip sem videla dedka, ki je bral časopis v kuhinji, ko sem prišla. Nina je bila danes utrujena, rekla je, da je bila nekaj dni doma, ker je bila bolna, zato je nisem preveč silila v kakršnokoli delo. Sva pa vseeno skupaj preživeli lep čas, ter se igrali in pogovarjali.

Opredelitev problema in zelenih izidov (kaj je problem, kaj so zeleni izidi in kako smo jih soustvarili):

Ker je Nina danes izrazila, da bi se igrala igro Človek ne jezi se, sem ji to tudi ustregla. Nina sicer ni zdržala celotne igre, je pa tisti čas, ko sva igro igrali, zelo dobro sodelovala. Skupaj sva na glas šteli, se pogovarjali o barvah, o figuricah itd. Nina je bila danes bolj pri volji za druženje in pogovor. S sabo sem imela sicer delovne liste, vendar Nina res ni bila pri volji za delo. Zato je v to tudi nisem silila.

Načrt pomoči in dogovori za naprej (kdo, kaj, kdaj):

Ker sva se danes celo srečanje igrali, sem Nini rekla, da morava naslednji teden, narediti vaje, ki sem jih prinesla s sabo. Vaje sem ji pustila v zvezku, rekla sem ji, da jih lahko tudi sama pogleda, jih pokaže očetu, in jih lahko rešujeta skupaj. Vaje niso zahtevne, zraven je pisalo tudi navodilo. Nina pa je rekla, da bo počakala name, saj rada dela z mano. Tudi vaje vedno rešujem skupaj z njo, mogoče ji je ravno to všeč.

UPORABLJENI KONCEPTI SKOZI CELOTEN POGOVOR:

Perspektiva moči (osredotočenost na možnosti, uresničljivo, na dobre prakse, na močna področja, komplimenti):

Četudi se Nini danes ni dalo delati vaj, sva pridno igrali igro, ter se tudi v parku lepo pogovarjali. Nina je zelo pozorna deklica. Zelo rada gleda živali, vseč so ji tudi otroci, mamice z dojenčki itd. Veliko me sprašuje, jaz pa ji poskušam stvari razložiti, kar se da razumljivo. Jo tudi pohvalim, ker je radovedna, ter jo vzpodbujam, da se še naprej zanima za različne stvari.

Soustvarjanje/etika udeležенosti (prispevek, udeležенost posameznika):

Nini je bilo danes vseč, ker sva se samo igrali, sama je nisem silila v reševanje listov, saj se mi zdi to precej nepotrebno. Ker vem, da Nina drugače pridno sodeluje in rada rešuje naloge, sem se z njo na današnjem srečanju samo igrala. Sva se pa dogovorili, da drug teden narediva, kar sva si zadali.

Osebna refleksija (osebna doživljanja, misli, dileme, vprašanja):

Ker na prakso prihajam rada, sem tudi danes zadovoljna odšla. Danes ni bilo posebnosti, veseli sva bili druga druge in lepo preživeli najini dve uri.

SPREMLJANJE DELA V IZVIRNEM DELOVNEM PROJEKTU POMOČI

	Opis/ocena	Opombe
A. Obrazec izpolnjeval/a	Helena Praper	
B. Zap. št. srečanja	Štirinajsto srečanje	
C. Datum	23. marec	
D. Trajanje (od – do)	16.00–18.00	
E. Udeleženci	deklica Nina (6 let) Helena babica	

FAZE POGOVORA:

Dogovor o sodelovanju in preverjanje doseganja ciljev (s kom?, v čem smo bili do danes uspešni glede na prejšnje dogovore in o čem se bomo pogovarjali danes):

Na prejšnjem srečanju sva se z Nino dogovorili, da bova danes rešili delovne liste, ki so nama ostali od zadnjič. Nini sem danes to omenila in sama je rekla, da se spomni, da pa bi še prej šli v park na sprehod. Seveda sem njeni želji ugodila, saj vedno preden začneva z delom, izkoristiva nekaj časa še za potepanje. V parku sva danes z Nino spoznavali drevesa, veliko me je spraševala o rastlinah, zelo je bila radovedna. Doma pa sva potem tudi pridno rešili liste, Nina je zelo pridno sodelovala.

Opredelitev problema in želenih izidov (kaj je problem, kaj so želeni izidi in kako smo jih soustvarili):

Na tokratnem srečanju mi je bilo predvsem pomembno to, da narediva nekaj, kar sva se zadnjič dogovorili, da bova naredili. Rada bi, da ima Nina red, ter da se navadi, da se dogovore upošteva in drži.

Načrt pomoči in dogovori za naprej (kdo, kaj, kdaj):

Danes sem tudi prvič govorila z Ninino babico. Čas za klepet sva imeli, ko se je Nina spreoblačila, po sprehodu in preden sva začeli z vajami. Babica je povedala nekaj informacij o Ninini mami – da je v Soči, da je Nina ne obiskuje, jo pa njen mož in sin – torej dedek in Ninin oče, ter tudi to, da Nina velikokrat sprašuje po njej. Babica ni hotela, da Nina kaj veliko sliši, sem pa vseeno izkoristila trenutek, da sem babici naročila, naj sporoči Petru, da ga nikakor ne morem dobiti na telefon. Babica mi je povedala, da je sin že nekaj časa nazaj govoril, da ga telefon nekaj »heca«, ter da mu bo naročila, naj nekako pride v stik z mano. Za to sem se ji zahvalila. Sem jo pa tudi poslušala, saj se mi zdi, da tudi babica rabi nekoga, s katerim se lahko kaj pogovori.

UPORABLJENI KONCEPTI SKOZI CELOTEN POGOVOR:

Perspektiva moči (osredotočenost na možnosti, uresničljivo, na dobre prakse, na močna področja, komplimenti):

Nino sem danes pohvalila, ker se je sama spomnila, kaj morava narediti, in se je držala dogovora. Ni poskušala delati kaj drugega, temveč je pridno reševala naloge. Pri tem je bila tudi uspešna.

Soustvarjanje/etika udeležенosti (prispevek, udeležенost posameznika):

Danes sem spoznala tudi babico. Ugotavljam, da babico skrbi za deklico, se zanjo zanima, vendar je dokaj nemočna, saj poleg skrbi za svoje gospodinjstvo, skrbi tudi za svojo bolno mamo. Babici sem z veseljem prisluhnila, zanimalo me je kaj ima za povedati. Nina ni bila prisotna pri pogovoru, babica je tudi takoj nehala govoriti, ko je Nina prišla iz sobe. Pri babici sem zaznala skrb za Nino, pa tudi nemoč, ker ne ve, kako bi ji pomagala.

Povzetek tem, ki se umeščajo v drugo raven socialnega dela z družino:

Babica se je med pogovorom veliko zanimala tudi, kako gre Nini, ko kaj delava. Če uboga, če je pridna, če ji gre reševanje vaj od rok, kakšne vaje delava itd. Vse to sem ji razložila in jo poskušala vzpodbuditi, da bi tudi sama z Nino delala kaj v tej smeri. Babica je povedala, da sama nima časa, saj ima še bolno mater, ki živi v sosednji ulici, ter da ji skrb zanjo vzame veliko časa in energije.

Osebna refleksija (osebna doživljanja, misli, dileme, vprašanja):

Vesela sem bila, da sem danes poklepetala z babico, čeprav mi na trenutke ni bilo všeč, ko je babica obrekovala Ninino mamo. Vendar sem jo poskušala razumeti, saj se ji vidi, da je nekako jezna nanjo. Prisluhnila sem ji, saj ji je verjetno to ležalo na duši in je to morala dati iz sebe. Drugače je bilo na praksi spet prijetno

SPREMLJANJE DELA V IZVIRNEM DELOVNEM PROJEKTU POMOČI

	Opis/ocena	Opombe
A. Obrazec izpolnjeval/a	Helena Praper	
B. Zap. št. srečanja	Petnajsto srečanje	
C. Datum	6. april	
D. Trajanje (od – do)	16.00–18.00	
E. Udeleženci	deklica Nina (6 let) Helena	

FAZE POGOVORA:

Dogovor o sodelovanju in preverjanje doseganja ciljev (s kom?, v čem smo bili do danes uspešni glede na prejšnje dogovore in o čem se bomo pogovarjali danes):

Prejšnji teden nisem bila na srečanju, saj sem zaradi bolezni ostala na Koroškem. Z Nino sva danes šli v park s kolesom, zraven sem nesla tudi delovne liste, saj je bil zelo lep dan in sem imela v mislih, da lahko nekatere stvari narediva tudi zunaj. Danes sva se pogovarjali o likih – trikotnikih, krogih, kvadratih. Oblike sva izdelovali na papir iz trav in drevesnih vejic. Nini sem pokazala tudi, kako se naredi verižica iz marjetic, kar ji je bilo zelo všeč. Nina me je danes veliko spraševala, zakaj sem bila bolna, kaj sem delala doma, skratka zelo se je zanimala zame. Nino sem preverila, kako je s štetjem, ponavljali sva barve, vztrajala sem, da mi pove, kako je bilo v vrtcu itd.

Opredelitev problema in zelenih izidov (kaj je problem, kaj so zeleni izidi in kako smo jih soustvarili):

Danes je bil zelen izid ta, da Nini predstavim oblike in kako izgledajo liki – trikotnik, krog, kvadrat, pravokotnik itd. Ta vaja se mi ni zdela težka, vendar mi je bila zanimiva in Nina je pridno sodelovala.

Načrt pomoči in dogovori za naprej (kdo, kaj, kdaj):

Za naslednji teden sem Nini rekla, da bova šli malo dlje na sprehod, da spozna še malo svoje okolice. Rekla sem ji tudi, da bova vadili grafomotoriko, ker že nekaj časa nisva. To ji ni bilo najbolj všeč, vendar sem ji razložila, da ji gre tako ali tako super od rok. Ko sem ji to povedala, se mi je zdelo, da je bila bolj zainteresirana.

UPORABLJENI KONCEPTI SKOZI CELOTEN POGOVOR:

Perspektiva moči (osredotočenost na možnosti, uresničljivo, na dobre prakse, na močna področja,

komplimenti):

Kadar je Nina uspešna, jo vedno zelo pohvalim, če ji kaj spodleti, pa jo vzpodbujam, da bo naslednjič to naredila lažje in boljše.

Osebna refleksija (osebna doživljanja, misli, dileme, vprašanja):

Današnje srečanje je bilo spet prijetno, Nina me je bila vesela, ko me je videla po 14 dneh, pa tudi jaz sem se srečanja zelo veselila.

SPREMLJANJE DELA V IZVIRNEM DELOVNEM PROJEKTU POMOČI

	Opis/ocena	Opombe
A. Obrazec izpolnjeval/a	Helena Praper	
B. Zap. št. srečanja	Šestnajsto srečanje	
C. Datum	13. april	
D. Trajanje (od – do)	16.00–18.00	
E. Udeleženci	deklica Nina (6 let) Helena dedek babica	

FAZE POGOVORA:

Dogovor o sodelovanju in preverjanje doseganja ciljev (s kom?, v čem smo bili do danes uspešni glede na prejšnje dogovore in o čem se bomo pogovarjali danes):

Danes sem si za prakso pripravila učne liste, ker sva se z Nino dogovorili, da bova vadili grafomotoriko. Ko sem prišla, me je Nina čakala, me je pa čakal tudi dedek in me poklical na samo. Povedal mi je, da je danes zjutraj umrla Ninina mama, ter da Nina tega še ne ve, saj je šolska psihologinja rekla, da naj počakajo na zvečer, ko bo zbrana celotna družina in šele nato povedo Nini. Dedek me je prosil, da Nini ne bi nič omenjala, ter da danes ne bi hodili v hišo, temveč bi bili samo v parku. Seveda sem se s tem strinjala. Dedka sem tudi vprašala, če rabi kakršnokoli pomoč. Odločila sem se tudi, da danes ne bom obremenjevala Nine z vajami, temveč se bom posvetila samo igri.

Opredelitev problema in želenih izidov (kaj je problem, kaj so želeni izidi in kako smo jih soustvarili):

Najini načrti za danes se niso uresničili, sva pa zato z Nino veliko klepetali in se igrali. Šli sva se skrivalnice, se lovili po parku, Nina je bila zelo »crkljiva«.

Načrt pomoči in dogovori za naprej (kdo, kaj, kdaj):

Za naslednji teden se nisva z Nino nič dogovorili. Moram reči, da sem bila danes celotno prakso kar malo odsotna in pretresena. Hudo mi je bilo za deklico in za njeno družino. Ko sem se odpeljala iz ulice, sem srečala tudi Ninino babico. Tudi z njo sva dolgo govorili. Babica mi je rekla, da se Nini zelo pozna odkar ima mene. Sem ji pa tudi povedala, da sem pri njih do junija, potem pa končam s študijem, ter da se tudi selim iz Ljubljane. Babici sem rekla, da bom poskušala, da se uredi nova prostovoljka, takoj ko jaz grem. Mislim, da bi bilo to najbolj primerno in najboljše za Nino. Babica je rekla, da ji je zelo težko zaradi mame, saj ve, da bo Nina zelo

žalostna. Poskušala sem jo malo potolažiti in najti prave besede.

UPORABLJENI KONCEPTI SKOZI CELOTEN POGOVOR:

Perspektiva moči (osredotočenost na možnosti, uresničljivo, na dobre prakse, na močna področja, komplimenti):

Danes sem se na perspektivo moči osredotočila predvsem pri babici in dedku, saj sem jima poskušala stati ob strani. Tudi babici sem rekla, da se trudim, da bomo za Nino našli novo prostovoljko, pohvalila sem ju tudi, da tako lepo skrbita za deklenco.

Povzetek tem, ki se umeščajo v drugo raven socialnega dela z družino:

Danes sem govorila tako z dedkom kot z babico. Rekla sem jima, da me lahko kot družina pokličejo, če bodo karkoli potrebovali. Z babico sva se veliko pogovarjali tudi o Nini in o njihovi situaciji, ter kako bo naprej. Babica mi je rekla, da Nina veliko bolje govori, odkar ima mene, da se ji zelo pozna, ter da so zelo veseli. To sem prvič slišala in bila sem res zelo vesela.

Osebna refleksija (osebna doživljanja, misli, dileme, vprašanja):

Današnje srečanje sem bila precej žalostna, vendar tega nisem pokazala Nini. Vseeno sva šli v park in sva se imeli res lepo. Nina je bila dobre volje, skupaj sva šteli in se igrali. Vesela sem bila, da sem poklepetala z babico. Ko sem prišla domov, sem bila precej v dvomih, ali naj pokličem Nininega očeta ali ne, potem pa sem se odločila, da mu bom poslala sporočilo. Še doma sem razmišljala o deklici, ter bila v mislih z njo.

SPREMLJANJE DELA V IZVIRNEM DELOVNEM PROJEKTU POMOČI

	Opis/ocena	Opombe
A. Obrazec izpolnjeval/a	Helena Praper	
B. Zap. št. srečanja	Sedemnajsto srečanje	
C. Datum	4. maj	
D. Trajanje (od – do)	16.00–18.00	
E. Udeleženci	deklica Nina (6 let) Helena dedek babica	

FAZE POGOVORA:

Dogovor o sodelovanju in preverjanje doseganja ciljev (s kom?, v čem smo bili do danes uspešni glede na prejšnje dogovore in o čem se bomo pogovarjali danes):

Na srečanju me zdaj ni bilo 14 dni. En teden me je Ninin oče obvestil, da gre Nina z vrtcem na deželo, ter da mi ni potrebno priti, drugič pa so bile vmes počitnice. Z Nino sva se danes prvič videli, po tem, ko ji je umrla mama. Že preden sem šla tja, sem razmišljala, kaj naj rečem, naredim, če sploh kaj... Odločila sem se tudi, da bova danes delali grafomotoriko, da bo pri meni vse po starem.

Opredelitev problema in želenih izidov (kaj je problem, kaj so želeni izidi in kako smo jih soustvarili):

Nino sem vprašala, kako je in če mi ima kaj za povedati in je rekla, da je lepo, ter da ne. Po tem nisem več nič silila v njo. Nina se je z mano pogovarjala kot prej, zelo me je bila vesela, me je objela, ko sem prišla. Ne vem, če sem naredila prav, da nisem nič rekla, a nekako ni bila prava situacija in ni se mi zdelo, da bi sploh znala prav to ubesediti. Z Nino sva šli na sprehod in delali grafomotoriko.

Načrt pomoči in dogovori za naprej (kdo, kaj, kdaj):

Nina mi je na današnjem srečanju rekla, da bi rada šla drug teden z mano na sladoled. Vendar ne smeva nobenemu povedati, ker ji doma ne pustijo jesti sladkarij. Zdaj sem malo v dvomih, kaj naj naredim. Rekla sem ji, da lahko greva, ampak morava povedati dedku in babici. Sama bi ji rada izpolnila to željo.

UPORABLJENI KONCEPTI SKOZI CELOTEN POGOVOR:

Perspektiva moči (osredotočenost na možnosti, uresničljivo, na dobre prakse, na močna področja, komplimenti):

Nina danes ni bila najbolj pri volji za delanje vaj. Bila je utrujena in brez energije. Na sprehodu je bila dobre volje. Ugotovila sem, da je najverjetneje malo padla iz ritma, ker že nekaj časa nisva sedeli in delali vaj. Za naslednjič je to še en cilj

Osebna refleksija (osebna doživljanja, misli, dileme, vprašanja):

Nina je bila danes precej manj motivirana za delo kot preostala srečanja. Je pa, po tem, ko sem rekla, da grem domov, hotela še zelo veliko narediti. Rekla sem, da naj za domačo nalogo delovni list prilepi v zvezek, ter da bom to tudi preverila. Zdaj bom videla, če se bo tega spomnila. Mislim, da ji nisem dala težke naloge. Drugače je bilo na srečanju super.

SPREMLJANJE DELA V IZVIRNEM DELOVNEM PROJEKTU POMOČI

	Opis/ocena	Opombe
A. Obrazec izpolnjeval/a	Helena Praper	
B. Zap. št. srečanja	Osemnajsto srečanje	
C. Datum	11. maj	
D. Trajanje (od – do)	16.00–18.00	
E. Udeleženci	deklica Nina (6 let) Helena oče Peter	

FAZE POGOVORA:

Dogovor o sodelovanju in preverjanje doseganja ciljev (s kom?, v čem smo bili do danes uspešni glede na prejšnje dogovore in o čem se bomo pogovarjali danes):

Danes je cel dan deževalo, zato z Nino nisva mogli iti na sprehod kot ponavadi. Na srečanje sem prinesla razne vaje in pobarvanke. Nina je bila zelo vesela, ko sem prišla. Vprašala sem jo, če je prilepila list od zadnjič, pa je pozabila. Bilo ji je nerodno. Rekla sem ji, da ji ne rabi biti nerodno, da to ni nič takega, če je pozabila, vendar bo list prilepila zdaj, da bo naloga narejena. Nina je list pridno nalepila, potem pa sva delali vaje. Danes sva se z Nino zmenili, da bova naredili nekaj vaj, nekaj stvari pa bova delali, kot si želi ona. Nina je rekla, da bi rada še enkrat narisala mavrico, ter da bi skupaj narisali hišo.

Opredelitev problema in želenih izidov (kaj je problem, kaj so želeni izidi in kako smo jih soustvarili):

Danes sva z Nino preživeli celo srečanje v hiši. Vmes se nama je pridružil tudi oče. Bila sem precej presenečena, saj ga zdaj nisem videla že dolgo časa. Vprašala sem ga, kako je v službi, pa je rekel da ni bil. Potem ga o službi nisem več spraševala, sem ga pa vprašala, kako je. Oče je bil bolj redkobeseden. Ko se nama je pridružil, Nina ni hotela več delati. Takoj se je zaprla vase, ni več toliko komunicirala z mano, vseskozi je gledala očeta, kaj bo rekel. Obe dve sva bili kar nervozni. Sama sem nadaljevala z delom, Nina pa je bila zelo nesproščena. Ko sva risali avto, je Nino oče velikokrat prekinil, da to, kar riše, pa že ni avto, ter da avto ne zgleda tako. Očetu sem rekla, da si ga Nina tako zamišlja in da je to njena domišljija, ter da ji mora pri tem pustiti prosto pot. Sama sem jo pohvalila, da je narisala zelo zanimiv avto, ter da bi takega imela tudi jaz. Ko je oče odšel, je bila Nina spet živahna, razigrana, zelo naglas se je smejala in veselo je risala naprej.

Načrt pomoči in dogovori za naprej (kdo, kaj, kdaj):

Po koncu srečanja sem očeta vprašala, če bo drug teden doma, saj bi z njim in z Nino rada naredila

vmesno evalvacijo. Rekel je, da bo doma. Super se mi zdi, da bomo lahko to naredili skupaj.
UPORABLJENI KONCEPTI SKOZI CELOTEN POGOVOR:
Perspektiva moči (osredotočenost na možnosti, uresničljivo, na dobre prakse, na močna področja, komplimenti): <i>Nino sem danes spodbujala, da riše, kakor si ona zamišlja. Tudi očetu sem rekla, da naj jo pri tem spodbuja. Rekla sem mu, da je super, da jo spremlja, vendar ji pri risanju lahko pusti prosto pot. Zdi se mi, da me ni preveč resno jemal. Več kot to mu niti nisem upala reči, da ne bi bil užaljen. Se mi zdi, da sem izbrala prave besede.</i>
Soustvarjanje/etika udeležенosti (prispevek, udeležенost posameznika): <i>Po dolgem času je bil danes prisoten tudi oče, kar me je presenetilo. Bilo dobro, da sem videla, kako funkcionira Nina. Moram reči, da ko sva sami, delava dosti bolje. Tudi sama sem bolj sproščena z njo, Nina pa z mano. Vem, da bi morala bolj vključevati očeta, takrat, ko je prisoten, vendar mi je to zelo zelo težko. Tudi, ker Nina noče toliko sodelovati z mano, če je soudeležen oče.</i>
Osebna refleksija (osebna doživljanja, misli, dileme, vprašanja): <i>Vesela sem bila, da sem danes srečala očeta, saj se že zelo dolgo nismo videli. Vesela sem tudi, ker sva se dogovorila, da bomo naslednji teden naredili vmesno evalvacijo. Tako bom lahko očeta intenzivno vključila, da bo povedal svoje mnenje, dileme in misli. Drugače mi je bilo zanimivo to, kako Nina takoj neha sodelovati, ko se pridruži oče. Mislim, da je deklica z njim zelo nesigurna in nesamozavestna. Zdi se mi, da ji oče velikokrat daje dvojna sporočila, ki jih Nina ne razume. To me malo bega in malo žalosti. Očeta bi mogla nekako vključiti, pa še sama ne vem kako. Sicer zdaj niti ni bil nikoli doma, ampak mislim, da bi se moral tudi oče naučiti, kako sodelovati s svojo hčerko. Mogoče bi v prihodnje lahko delali tudi na tem?</i> <i>Nina je sicer pridno sodelovala. Malo sva delali vaje, ki sem jih prinesla, malo pa sva risali in se pogovarjali. Nina precej več govori sedaj, kot pa na začetku. Zelo je bilo smešno, ko me je začela klicati »Helenca Penca«. Tako vidim, da je z mano sproščena in samozavestna, kar mi je zelo všeč. Na splošno tudi veliko čeblja – kaj je delala, kaj so delale njene muce, kako se je zadnjič igrala itd. Na deklico sem zelo navezana.</i>

SPREMLJANJE DELA V IZVIRNEM DELOVNEM PROJEKTU POMOČI

	Opis/ocena	Opombe
A. Obrazec izpolnjeval/a	Helena Praper	
B. Zap. št. srečanja	Devetnajsto srečanje	
C. Datum	18. maj	
D. Trajanje (od – do)	16.00–18.00	
E. Udeleženci	deklica Nina (6 let) Helena oče Peter	

FAZE POGOVORA:

Dogovor o sodelovanju in preverjanje doseganja ciljev (s kom?, v čem smo bili do danes uspešni glede na prejšnje dogovore in o čem se bomo pogovarjali danes):

Na današnjem srečanju sva z Nino sledili najini rutini. Na sprehod v park sem danes s sabo vzela voščene barvice in risalne bloke in sva risali, kar sva videli. Narisali sva naravo, kužke, velika drevesa, žabice. Nina je bila razigrana in živahna. Povedala sem ji, da se vidiva še enkrat in sicer čez 14 dni, saj me naslednji teden ni v Ljubljani.

Ko sva prišli s sprehoda, smo z očetom in Nino naredili vmesno evalvacijo ter hkrati še zaključno. Vmesne je prej nisem mogla narediti, saj je bil oče med mojimi obiski vedno v službi.

Opredelitev problema in želenih izidov (kaj je problem, kaj so želeni izidi in kako smo jih soustvarili):

Nina je bila tudi danes zelo pridna. Mislim, da jo razveseli, ko na prakso prinesem različne stvari za ustvarjanje. Voščene barvice sem tokrat našla doma, še iz osnovnošolskih let. Bile so še čisto dobre, Nini pa sem jih tudi pustila, saj meni ne pridejo prav. Nina kar ni mogla verjeti, da jih lahko obdrži.

Na tokratnem srečanju sem z očetom in z Nino naredila tudi evalvacijo. Moram reči, da sem od očeta zelo težko izvedela kakršnekoli informacije. Bil je zelo nedostopen in zaprt vase. Na začetku mi je rekel, naj sama napišem odgovore, kako se mi pač zdi, da bi bilo najboljše. Vztrajala sem, da mi pove svoje mnenje, mu postavljala podvprašanja in ga spodbujala, da sem dobila vsaj enostaven odgovor. Nina je bila vseskozi prisotna, na začetku je pogovor spremljala, potem pa je prosila, če se lahko igra. Igrala se je v istem prostoru in na trenutke sem jo vključila v pogovor in Nina je lepo sodelovala. Oba dva sem na koncu pohvalila in se jima zahvalila za iskrenost

Načrt pomoči in dogovori za naprej (kdo, kaj, kdaj):

Za naprej smo se dogovorili, da se zadnjič dobimo 1. junija. Očetu sem povedala, da bi Nino rada malo razveselila s tem, da bi šli na sladoled. Oče ni imel pripomb, Nina pa se je že danes najinega prihodnjega srečanja zelo veselila.

UPORABLJENI KONCEPTI SKOZI CELOTEN POGOVOR:

Perspektiva moči (osredotočenost na možnosti, uresničljivo, na dobre prakse, na močna področja, komplimenti):

Danes sem očeta spodbujala, da se je vključil v pogovor. Poskušala sem ga motivirati, da bi mi povedal svoje mnenje. Razložila sem mu, da mu bodo njegovi odgovori zelo pripomogli, ter da bodo pomagali tudi meni, saj lahko tako ocenim svoje delo. Rekla sem mu, da sprejemam tudi kritiko, da sem je celo vesela. Tako lahko vidim, kje moram v prihodnje še graditi in na čem še moram delati. Oče je sprva težko, zelo težko sodeloval, kasneje, tekom pogovora, s podvprašanji pa sva prišla na želeno točko. Za to sem bila zelo vesela.

Soustvarjanje/etika udeležенosti (prispevek, udeležенost posameznika):

Skupaj z Nino in očetom smo danes naredili vmesno in zaključno evalvacijo. Oba dva sem vzpodbujala, da pri tem sodelujeta in mislim, da nam je na koncu uspelo.

Osebna refleksija (osebna doživljanja, misli, dileme, vprašanja):

Današnje srečanje mi je bilo malo naporno, saj sem z očetom težko vzpostavila kontakt. Oče je zelo zaprt sam vase in težko je bilo delati evalvacijo. Sem pa vesela, da nam je na koncu nekako uspelo. Zadovoljna sem, da smo se zdaj zmenili, kdaj se dobimo in kako se bomo poslovili. Nini sem tudi razložila, kdaj točno grem.

SPREMLJANJE DELA V IZVIRNEM DELOVNEM PROJEKTU POMOČI

	Opis/ocena	Opombe
A. Obrazec izpolnjeval/a	Helena Praper	
B. Zap. št. srečanja	Dvajseto srečanje	
C. Datum	1. junij	
D. Trajanje (od – do)	15.00–18.00	
E. Udeleženci	deklica Nina (6 let) Helena oče Peter	

FAZE POGOVORA:

Dogovor o sodelovanju in preverjanje doseganja ciljev (s kom?, v čem smo bili do danes uspešni glede na prejšnje dogovore in o čem se bomo pogovarjali danes):

Ker je bilo danes najino zadnje srečanje, bom to srečanje zapisala v osebno refleksijo.

Osebna refleksija (osebna doživljanja, misli, dileme, vprašanja):

Danes je bilo moje zadnje srečanje pri družini Žužek. Težko mi je bilo že, ko sem šla na prakso. Z očetom sva isti dan govorila po telefonu in vprašala sem ga, če lahko pridem eno uro prej, da bova s Nino imeli še več časa. Oče je bil tega vesel, Nina pa tudi, saj me je že čakala, ko sem prišla.

Že na zadnjem srečanju smo se z Nino in očetom dogovorili, da greva danes z Nino na sladoled. Očeta sem vprašala, če se nama pridruži, pa ni bil najbolj zainteresiran. Vprašala sem ga tudi, če mi pove, kje je kakšna slaščičarna ali pa gostilna s sladoledom, pa ni vedel za nobeno. Rekel mi je, naj pazim, da ne bo Nina pojedla cele gore sladoleda. Obljubila sem mu, sama pa sem se odločila, da bova poiskali trgovino in bova kupili sladoledne lučke. Trgovina v bližini je bila zelo slabo založena, zato sva z Nino šli bolj daleč, do Petrola. Po poti sva klepetali, gledali izložbe, vprašala sem jo, kako se počuti, ko ve, da je to najino zadnje srečanje. Rekla je, da je žalostna in tudi sama sem imela cmok v grlu. Povedala sem ji, da je krasna deklica ter da mi je letos dala ogromno veselja. Zelo se je nasmejala ob tem, ko sem ji dajala komplimente. Ko sva kupili sladoled, se ga je Nina zelo razveselila. Mislim, da še nisem videla otroka, ki bi bil tako vesel sladoledne lučke, kot je je bila vesela Nina. Sedli sva na klopco in klepetali ter jedli sladoled. Na poti domov je bila Nina že precej utrujena, saj sva prehodili precejšnjo pot. Prosila me je, če jo lahko nesem v naročju in to sem tudi storila. Mislim, da se je na tak način »pocrkljala«. Vesela sem bila, da sem ji ustregla. Doma sem se še enkrat poslovila od nje. Nini sem rekla tudi, naj pogleda, če je dedek doma, saj bi tudi njemu rada rekla nasvidenje. Babice ni bilo doma. Dedek mi je rekel, da mi je zelo hvaležen za vse, kar sem storila z njihovo deklico, da se zelo vidi napredek ter da me bodo imeli vedno v lepem

spominu. Ob tem mi je bilo kar hudo. Tudi sama sem se mu zahvalila. Poslovala sem se tudi od očeta, ter še enkrat od Nine. Po poti domov mi je bilo zelo hudo. Na deklico sem se navezala, tako kot se prej še nisem na nobeno osebo, s katero sem opravljala prakso. Upam, da se bo drugo leto našla primerna prostovoljka za njo, ter da bo deklica napredovala, saj je zmožna in spodobna, potrebuje samo nekoga, ki ji stoji ob strani.

POVZETEK

Z magistrsko nalogo sem želela prikazati vpliv uporabe likovnih tehnik v izvirnem delovnem projektu pomoči. Predvsem sem želela prikazati spremembe, ki so se pri deklici s posebnimi potrebami dogajale tekom leta, ko je projekt potekal. Predstavila sem tudi s kakšnimi likovnimi tehnikami sem vzpostavila in ohranjala delovni odnos.

Magistrska naloga je sestavljena iz teoretičnega in empiričnega dela. V teoretičnem delu pišem o pomoči z umetnostjo v nadaljevanju pa se usmerim na likovno terapijo. Zanima me kakšen je namen in cilj likovne terapije, na katerih področjih je uporabna, ter kakšni so njeni pozitivni vplivi. V nadaljevanju opredelim socialno kulturno delo, bolj podrobno me zanima likovnost v socialnem delu. Ker pa se moja magistrska naloga nanaša na otroka s posebnimi potrebami na koncu teoretičnega uvoda predstavim tudi motnje v duševnem razvoju, govorno jezikovne motnje ter primanjkljaje na posameznih področjih učenja. Čisto za konec predstavim uporabo likovnosti in likovne terapije pri otrocih s posebnimi potrebami.

V empiričnem delu sem s pomočjo kvalitativnih podatkov študije primera analizirala dnevniške zapise, ki so nastajali v izvirnem delovnem projektu pomoči. V razsikavo sem vključila tudi družino in prostovoljko, ki letošnje leto sodeluje z deklico. Prek rezultatov sem ugotovila, da je uporaba likovnih tehnik pri delu z otrokom s posebnimi potrebami ne samo zaželjena, temveč skoraj nujna. Ravno uporaba različnih likovnih tehnik v delovni odnos prinese izvirnost, vzpodbuja domišljijo, ter ji daje prosto pot. Pri ustvarjanju smo lahko tako strokovnjaki kot uporabniki spontani in domiselni. Pri moji raziskavi so rezultati pokazali, da je celotna družina pri deklici opazila napredek, še posebej na govornem, duševnem in čustvenem področju.

V razpravi sem povezala ugotovitve in jih skušala strniti v poskusno teorijo, ki bi pokazala povezavo med uporabo likovnih tehnik in izboljšanju primanjkljajev pri otroku s posebnimi potrebami. Rezultatov ne morem splošiti, saj gre za singularno študijo primera, menim pa da so kljub temu dober primer, kako lahko na kreativne načine, z uporabo likovnih tehnik izboljšamo naše pristope in načine dela.